

Paksi Borbála – Arnold Petra

A jogerősen elítélt fogvatartottak droghasználata

Bevezetés

A fogvatartott-populáció – a veszélyeztetett fiatalokhoz, vagy például a hajléktalan népeességhez hasonlóan – olyan speciális populáció, melynek vizsgálata célzott vizsgálatokat igényel. Ennek egyik oka az, hogy tagjai a társadalom drog-érintettségének átfogó becslésére szolgáló általános populációs kutatások során – a lakhelyüktől való tartós távoltagekötődés okán – az elért populációból kimaradnak, másrészt pedig az, hogy – mint azt a következőkben bemutatásra kerülő kutatási adatok során látni fogjuk – a fogvatartott-populáció a drogfogyasztás tekintetében sajátos helyzetű, jelentős mértékben érintett csoportoknak tekinthető. (Paksi, 2007a; Paksi és Arnold, 2009)

A Kábítószer és Kábítószer-függőség Európai Megfigyelő Központja (EMCDDA) különös hangsúlyt helyez a fogvatartottak drogérrintettségének vizsgálatára. A különböző speciális populációk közül a fogvatartott-populációról áll rendelkezésre a legtöbb információ: az EMCDDA 2002-ben kiemelt témaként tárgyalta a börtönbeli droghasználatot, 2004 óta pedig a tagországok által évente készített országjelentésekben külön fejezetként jelenik meg a fogvatartottak droghasználata.¹

A drogepidemiológiai kutatások tekintetében a fogvatartott-populáció Magyarországon is a relatíve nagyobb figyelmet kapó speciális populációk közé tartozik. Itthon – a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokságának (BvOP) felkérésére – először 1997-ben (Elekes és Paksi, 1997), majd ezt követően 2004-ben (Elekes és Paksi, 2004; Paksi, 2006) készült országos reprezentatív mintán adatfelvétel a fogvatartottak drogérrintettségének feltárása, illetve a tendenciák nyomon követése céljából. Mindkét kutatás az EMCDDA populációs vizsgálatokra vonatkozó standardjainak (EMCDDA 1999, 2002b), valamint a fogvatartott-populációra vonatkozóan a standard táblákban megfogalmazott ajánlásainak betartásával készült. A jelen írás tárgyát képező, legutóbbi kutatás a fogvatartottak körében 2008 őszén zajlott. A kutatás a Nemzeti Drogmegelőzési Intézet és a BvOP között létrejött, a kábítószer-probléma kezelésére és a közös megoldások megvalósítására irányuló együttműködési megállapodás keretében történt. A kutatást – a korábbiakhoz hasonlóan – a Budapesti Corvinus Egyetem Magatartástudományi és Kommunikációelméleti Intézet Viselkedéskutató Központja végezte.

¹ A fogvatartottak drogfogyasztásáról – a fogva tartást megelőző és fogva tartás alatti időszakra – önálló statisztikai tábla kitöltését is kéri az EMCDDA a tagországoktól, ami többi speciális populáció esetében nem jellemző.

A fogvatartott-populáció drogérintettsége Európa más országaiban²

2000 és 2007 között az EMCDDA számára készült országjelentések a börtönpopuláció vonatkozásában összesen 51 kutatásról számoltak be (EMCDDA, 2008a). A különböző országokban a fogvatartott-populációról rendelkezésre álló adatok azonban meglehetősen heterogének, így a becsült drogérintettségi adatok komparatív elemzésével óvatosan kell bánni. (Paksi és Arnold, 2009)

Az EMCDDA kiemelt témái között megjelenő, „Drogfogyasztás a börtönben” című jelentése (EMCDDA, 2002a) szerint az egyes országokban az életük során valaha valamilyen tiltott szert használók aránya (későbbiekben: életprevalencia-érték) a fogvatartottak körében meglehetősen széles sávban – 29% és 86% között – mozog (a legtöbb országban 50% feletti). Az átlagpopulációhoz hasonlóan a börtönpopuláció körében leggyakrabban használt szer a kannabisz, azonban több országban szintén magas fogyasztási ráta figyelhető meg a heroinhasználatra vonatkozóan is. Egyes országok jelentései szerint a börtönpopuláció körében az átlagnépességhez képest nagyobb számban fordulnak elő intravénás szerhasználók, rendszeresebb a szerhasználat, továbbá több problémás szerhasználó figyelhető meg.

A 2000 és 2007 között az EMCDDA számára készült országjelentésekben szereplő, s a módszertani standardok alapján legalább néhány mutató mentén az összehasonlítást lehetővé tevő kutatások (lásd 1. táblázat) eredményei szerint az Európai Unió országaiban átlagosan³ a fogvatartott-populációnak több mint fele a fogvatartását megelőzően fogyasztott valaha valamilyen tiltott drogot⁴. Döntő többségük (a populáció közel 50%-a, a valaha valamilyen tiltott szert fogyasztók 85%-a) fogyasztott már marihuánát vagy hasist. A fogvatartottak civil életében az ezt követő legnépszerűbb drog az Unió országaiban a kokain (33%), ezt követi közel azonos (28, illetve 26%-os) fogyasztási aránnyal az amfetamin és a heroin, s az egyes országokban átlagosan a fogvatartottak közel egyötöde használt már bekerülését megelőzően ecstasyt. A bekerülés előtti éves és havi prevalen-

² Az ebben a részben leírtak részletesen olvashatók a következő helyen: Paksi B., Arnold P.: Speciális populációk drogérintettsége. In: Demetrovics Zs. (szerk): Az addiktológia alapjai II. Eötvös Kiadó, Budapest, 2009. 327-387.

³ Az átlag itt az egyes országokban mért prevalenciaértékek súlyozatlan átlaga, tehát nem azt jelzi, hogy Európában a fogvatartottak hány százaléka használt valamilyen drogot.

⁴ A fogvatartott-populáció drogérintettségének leírásához külön időszakként értelmezzük a fogvatartást megelőző és a fogvatartás alatti időszakot, és ezekre külön számítjuk ki a különböző érintettségi mutatókat (pl. Paksi, 2007a). Tesszük ezt egyrészt azért, mert a két helyzetben feltételezhetően eltérő a drogok hozzáférhetősége, s ennek következtében a szerhasználat elterjedtsége és jellemzői is. Másrészt azért, mert a beavatkozások tervezése szempontjából is elkülönül a két periódus: más teendők adódhatnak a bv. intézetekbe droghasználati múlttal érkező, illetve a benti aktív szerhasználat kezelése tekintetében. Az elkülönítést azonban emellett a fogvatartási időszakra vonatkozó információk bizonytalansága is indokolja: ezekben az adatokban a bevallás miatti fokozott fenyegetettség következtében az alábecslés mértéke feltételezhetően nagyobb, mint ami más epidemiológiai vizsgálatokban megszokott. Nemzetközi kutatási tapasztalatok azt mutatják, hogy a börtönbeli fogyasztás vonatkozásában is inkább informatívak a kinti életre vonatkozó drogérintettségi adatok, a fogvatartási időszak droghasználata sokkal eredményesebben becsülhető a kinti, börtönbe kerülés előtti időszak fogyasztási szokásai alapján.

ciaértékek alapján kirajzolódó preferencia-sorrend ezzel gyakorlatilag megegyező (lásd 2. és 5. táblázat).

Az egyes országokban mért életprevalencia-értékek azonban meglehetősen nagy eltéréseket mutatnak⁵, s vannak olyan országok, ahol a fogyasztott szerek népszerűségi sorrendje is jelentősen eltér az országok átlagai alapján kirajzolódótól. A belga fogvatartottak kinti életében pl. a kokain a legnépszerűbb drog, és csak ezt követi a kannabisz, a heroin pedig meglehetősen hátra szorul. Ugyanakkor Portugáliában és Lettországbán a heroin volt a második legelterjedtebb drog a fogvatartottak kinti életében.

A különböző országokban a fogvatartottak kinti életében átlagosan jellemző prevalenciaértékeket összehasonlítva az Európai Unió országaiban az általános populációban mért átlagértékekkel (lásd. 3. táblázat, illetve EMCDDA, 2008b), azt mondhatjuk, hogy a fogvatartott-népesség mind érintettsége, mind a droghasználatának jellemzői alapján az általános populációhoz képest nagyobb kockázatú csoportnak tekinthető (lásd 3. és 5. tábla összevetése).

- A fogvatartott-populáció drogérintettsége a kannabisz-származékok esetében átlagosan két és fél-, háromszorosa, a többi drog esetében pedig mintegy tízszerese az általános populációban jellemzőnek. A fogvatartott-populáció drogérintettsége tehát a börtönbe kerülését megelőzően jelentősen meghaladja a társadalomban átlagosan jellemző érintettséget, azaz a börtönökben nagyobb arányban vannak jelen droghasználók, mint az általános népességben.
- A rövidebb idejű prevalenciaértékek alapján még jelentősebb különbség mutatkozik a fogvatartott-populáció és az általános népesség droghasználata között (kannabisz-használat tekintetében pl. több mint ötszörös, a többi tiltott drog esetében mintegy hússzoros). Ez azt jelzi, hogy a fogvatartottak civil életében nemcsak a drogokkal való kapcsolatba kerülés kockázata nagyobb, mint a népességben általában, hanem a folyamatos fogyasztási ráta is magasabb, azaz a drogfogyasztásból való kilépés esélye is kisebb. (Az európai országokban a fogvatartottak kinti életében a kannabisz esetében átlagosan 80%, a heroin és az ecstasy esetében 70%, a kokain és az amfetamin esetében pedig mintegy 60% a folyamatos fogyasztási ráta, míg az általános népességben ezek az átlagértékek 20-40% között mozognak.)
- Emellett azonban az általános populációs adatokkal való összehasonlítás azt is jelzi, hogy az egyéb tiltott drogok (különösképpen heroin, kokain, amfetamin) a fogvatartottak börtönbe kerülés előtti szerstruktúrájában az általános populációhoz képest nagyobb szerepet kapnak.
- Meg kell említeni továbbá, hogy a fogvatartott-populáció kinti életében az átlagpopulációhoz képest különösen gyakori az intravénás használat előfordulása. Míg az EMCDDA (2008a) becslése szerint a 15-64 éves népességben 1-5 ezrelék körül mozog (a legnagyobb értéket jelentő országban, Észtországban is 15 ezrelék), addig a fogvatartott-populációban 6-14%-os értékeket mértek.

⁵ Az adatok szórása tiltott szerek összesített prevalenciaértékei, illetve a kannabisz esetében a mért értékek mintegy harmadát teszik ki, a többi tiltott szer esetében pedig 40-50% között mozognak.

Ország	Adatfelvétel éve	Lefel- dottség	Mintakeret	Mintaválasztás módja	Nettó minta	Elérés	Adatgyűjtési eljárás
Belgium	2003	országos	előzetesek és jogerősök	fogvatartási intézetek méret és típus szerint rétegzett véletlen mintája (38-ból 10 börtön)	886	24%	önkitöltős kérdőív
Belgium	2006	országos	előzetesek és jogerősök	letöltő házak szerint rétegzett véletlen minta (10%)	902	na. ⁶	önkitöltős kérdőív
Franciaország	2003	országos	előzetesek és jogerősök	teljes körű megkérdezés (187 börtönből 134-ben)	80 621	na.	befogadaskor az egészségügyi vizsgálat során felvett önköltős kérdőív
Lengyelország	2000/2001	országos	előzetesek és jogerősök	véletlen mintavétel	1 186	na.	önkitöltős kérdőív
Lettország	2003	országos	jogerősök	teljes körű megkérdezés	2 867	61%	csoportos (100 fős) önkitöltős, EMCDDA standard kérdőív
Norvégia	2002	országos	előzetesek és jogerősök	teljes körű megkérdezés	1 093	41%	önkitöltős kérdőív (postai)
Portugália	2001	országos	előzetesek és jogerősök	véletlen mintavétel (20,6%)	2 057	79%	önkitöltős kérdőív
Skócia	2004–2007 évente	országos	előzetesek és jogerősök	teljes körű megkérdezés	4 800	77–100%	önkitöltős kérdőív
Spanyolország	2006	országos	előzetesek és jogerősök	bv. fokozat és nem szerint arányos véletlen mintavétel (77 börtönből 66-ban)	4 934	99%	face to face

1. táblázat: A fogvatartott-populáció körében készült, összehasonlítható drogepidemiológiai kutatások jellemzői

⁶ Nincs adat.

⁷ Források: Belgium National Report (NR) (2007); France National Report (2005); Poland National Report (2004); Latvia National Report (2004); Norway National Report (2003); Portugal National Report (2007); United Kingdom National Report (2004, 2005, 2006, 2007); Spain National Report (2007)

Ország (év)	Börtönbe kerülés előtti időszakra vonatkozó prevalencia-értékek																					
	életprevalencia-értékek						éves prevalencia-értékek						havi prevalencia-értékek									
	kannabisz	kokain	heroin/opiát	amfetamin	ecstasy	IVD	tiltott drog	kannabisz	kokain	heroin/opiát	amfetamin	ecstasy	IVD	tiltott drog	kannabisz	kokain	heroin/opiát	amfetamin	ecstasy	IVD	tiltott drog	
Belgium (2006)	25	30	15	20	23	14	30															
Franciaország (2003/2004)								30	8	7			3	33								
Lengyelország (2000/2001)	39	19	10	36	20	6		19	5	4	15	7	2	20	9	2	2	6	3	1		
Lettország (2003)	51	15	24	22	17		53	31	8	17	16	10		38	20	3	12	10	5			29
Norvégia (2002)	65	51	37	59	45		70	51	26	23	42	19		62								
Portugália (2001)	54	44	44	18	16		61															
Skócia (2004)								49	32	36	16	26		51								
Skócia (2007)								54	41	36	18	31		69								
Spanyolország (2006)	65	59	42	25	24			47	36	22	6	8			43	40	24	4	5			

2. táblázat: A fogvatartási időszak előtti drogfogyasztás prevalenciaértékei a fogvatartott-populáció körében különböző európai országokban⁸

A táblázatban szereplő kutatásokon kívül, még Dániában (Denmark National Report, 2003), Írországbán (Ireland National Report, 2000), Bulgáriában (Bulgaria National Report, 2007) Romániában (Romania National Report, 2007) Magyarországon (Elekes és Paksi, 1997, 2004) zajlottak teljes körű, vagy országos reprezentatív mintán készült vizsgálatok. Azonban a dán kutatás a szokásostól eltérő drogfogyasztási adatokat mért (bekerülés előtti egy hónapban legalább heti két alkalommal történő fogyasztás), a romániai vizsgálatból csak a fővárosra vonatkozó adatok szerepelnek a jelentésekben, az ír és a bolgár kutatások esetében pedig az eredményekre és/vagy módszertani háttérre vonatkozóan hozzáférhető információk részletessége nem teszi lehetővé az összehasonlítást.

⁸ Források: Belgium National Report (2007); France National Report (2006); Poland National Report (2004); Latvia National Report (2004); Norway National Report (2003); Portugal National Report (2007); United Kingdom National Report (2004, 2007); Spain National Report (2007)

Ország	Marihuána	Ecstasy	Amfetamin	Kokain
	Életprevalencia-értékek			
Belgium (2004)	13,0	na.	na.	na.
Franciaország (2005)	30,6	2,6	1,4	2,0
Lengyelország (2002)	7,7	0,7	1,9	0,8
Lettország (2003)	10,6	2,4	2,6	1,2
Norvégia (2004)	16,2	2,7	3,6	1,8
Portugália (2001)	7,6	0,9	0,5	0,7
Skócia (2004)	20,5	4,4	7,8	5,1
Spanyolország (2005/2006)	28,6	7,0	3,4	4,4
<i>átlag</i>	17	3	3	2
	Éves prevalenciaértékek			
Belgium (2004)	5,0	na.	na.	na.
Franciaország (2005)	8,6	0,6	0,1	0,4
Lengyelország (2002)	2,8	0,5	0,7	0,2
Lettország (2003)	3,8	0,2	1,1	0,8
Norvégia (2004)	4,6	0,8	1,1	0,5
Portugália (2001)	3,3	0,3	0,1	0,4
Skócia (2004)	5,8	1,4	0,9	1,0
Spanyolország (2005/2006)	11,2	3,0	0,7	1,2
<i>átlag</i>	6	1	1	1

3. táblázat: A különböző tiltott drogok élet- és éves prevalenciaértéke az Európai Unió egyes országainak felnőtt népességben, a fogvatartott-populációban készült vizsgálatokhoz legközelebb álló időpontban készült vizsgálatok alapján (EMCDDA, 2008b)

A fogvatartási időszakra vonatkozóan kevesebb információval rendelkezünk (lásd a 4. táblázat adathiányos celláinak számát), s a meglévő adatok is valószínűsíthetően nagyobb bizonytalanságot hordoznak. Mindazonáltal azt mondhatjuk, hogy a börtönbe kerülési időszakhoz képest a kutatások általában alacsonyabb, de – a kannabisz kivételével – az általános populációs prevalenciaértékeket még mindig meghaladó értékeket mérnek. Az egyes szerek országoként mért életprevalencia-értékeinek átlagai alapján a fogvatartási időszakban is a kannabisz domináns szerepe mutatkozik meg, mindazonáltal a heroin szerepe – a kinti fogyasztásban elfoglalt helyéhez képest – megnövekszik.

Néhány ország esetében rendelkezünk csak adatokkal arra vonatkozóan, hogy a drogokkal való kapcsolatba kerülés szintereként mennyire jelenik meg a börtön (Belgium, Spanyolország, Lettország). Ennek alapján azt mondhatjuk, hogy az első börtönbeli droghasználat aránya az egyes szerek esetében meglehetősen alacsony. Kivételt ez alól a kannabisz és a heroin jelentik.

Ország (év)	Fogvatartási időszakra vonatkozó prevalenciaértékek																						
	életprevalencia-értékek							éves prevalenciaértékek							havi prevalenciaértékek								
	kannabisz	kokain	heroin/opiát	amfetamin	ecstasy	IVD	tiltott drog	kannabisz	kokain	heroin/opiát	amfetamin	ecstasy	IVD	tiltott drog	kannabisz	kokain	heroin/opiát	amfetamin	ecstasy	IVD	tiltott drog		
Belgium (2003)	29	11	13	12	10	2	33																
Belgium (2007)	27	9	12	7	5	4	29																
Lengyelország (2000/2001)	21	5	3	15	5		23																
Lettország (2003)	28	4	11	12	7		31	15	2	5	8	4		17	6	1	2	2	1			7	
Portugália (2001)								44	26	33	10	10		52	24	7	16	2	1			30	
Skócia (2004)	27	5	14	2	4	5	35																
Skócia (2007)															19	6	21	2	3	3	3	30	
Spanyolország (2006)															28	5	6	0,3	0,3				

4. táblázat: A drogfogyasztás fogvatartási időszakra vonatkozó prevalenciaértékei a fogvatartott-populáció körében készült kvantitatív drogepidemiológiai kutatások alapján különböző európai országokban⁹

Ország (év)	Életprevalencia-értékek							Éves prevalenciaértékek						
	kannabisz	kokain	heroin/opiát	amfetamin	ecstasy	IVD	tiltott drog	kannabisz	kokain	heroin/opiát	amfetamin	ecstasy	IVD	tiltott drog
A fogvatartás előtti időszakra vonatkozó prevalenciaértékek														
Átlag	46	33	26	28	23	10	54	38	21	19	18	16	3	42
Szorsrend	1	2	4	3	5			1	2	3	4	5		
Szórás	16	17	14	14	9	4	15	13	14	12	11	9	1	18
Szórás/átlag	34%	53%	56%	50%	41%	40%	28%	33%	68%	67%	61%	54%	20%	41%
Fogvatartási időszakra vonatkozó prevalenciaértékek														
Átlag	23	6	9	8	7	3	27	21	9	13	6	5	n. a.	25
Szorsrend	1	5	2	3	4			1	3	2	4	5		
Szórás	8	3	5	5	2	2	9	17	12	15	4	4		20
Szórás/átlag	35%	56%	56%	65%	32%	53%	34%	83%	127%	115%	72%	75%		81%

5. táblázat: A tiltott drogok átlagos prevalenciaértékei és szórása a fogvatartott-populációban a fogvatartást megelőzően, illetve a fogvatartási időszakban az országos lefedettségű vizsgálatok alapján, az Európai Unió országai-ban (Az átlag a 2. és 4. táblázat alapján készült, az egyes országokban mért prevalenciaértékek súlyozatlan átlaga.)

⁹ Források: Belgium National Report (2004, 2007); Poland National Report (2004); Latvia National Report (2004); Portugal National Report (2007); United Kingdom National Report (2004, 2007); Spain National Report (2007)

A magyarországi fogvatartottak drogérintettsége 2008-ban

A kutatás módszere

A kutatás célpopulációját a vizsgálat idején a magyarországi büntetés-végrehaj-tási intézetekben jogerősen fogvatartott, magyar állampolgárságú, felnőtt korú el-ítéltek képezték. A minta tervezéséhez a BvOP Fogvatartási Ügyek Főosztálya 2008. szeptemberi nyilvántartási adatait használtuk fel.

A mintát a bv. intézetek jellege – országos, illetve megyei börtönök – sze-rint, majd az országos bv. intézetek esetében intézetek szerint, a megyei intéze-tek esetében pedig régiók (Dél-Alföld, Dél-Dunántúl, Észak-Magyarország, Észak-Alföld, Közép-Dunántúl, Közép-Magyarország és Nyugat-Dunántúl) szerint rétegeztük. Az országos intézetek esetében az egyes intézetekben az aktuális fogvatartott listák alapján, SPSS programmal a helyszínen, egyszerű véletlen mintavételi módszerrel arányos, a férfiak esetében 5%-os, a női fogva-tartottak esetében pedig – a nők elemezhető számú megkérdezettet biztosító felülreprezentálásával – egyharmados mintát vettünk. A megyei intézetek ese-tében a mintavételt két lépcsőben végeztük: régióként egy-egy, szakértői mintavétellel kiválasztott helyszínen, a régiókban fogvatartottak létszámával arányos véletlen mintát választottunk.

A mintát összességében 700 főre terveztük, ami 500 férfi, és 200 női fogvatar-tottat tartalmazott. Az alapsokaság tényleges nagysága és eloszlása azonban a mintavétel időpontjában a minta tervezése során alkalmazott keretszámoktól va-lamelyest eltérő volt, s ennek megfelelően a tervezett arányokat leképező tényle-ges minta is a tervezettől némileg eltérően alakult.

A kérdéses során a tervezetthez képest 93%-os, 652 fős mintát sikerült megva-lósítanunk. A megkérdezettek száma 95,5%-os valószínűséggel a férfi fogvatartot-tak esetében $\pm 4,5\%$ -ban, a nők esetében $\pm 6,1\%$ -ban maximálja a standard hibát. A nemenként arányos országos minta előállításához a nők adatait kisebb súllyal (0,1534) vettük figyelembe, az így kapott országos minta nagysága 503 fő volt.

A vizsgálat során fontosnak tartottuk az időbeni tendenciák felvázolását, il-letve az adatok normálpopulációs valamint nemzetközi kontextusban való értel-mezésének biztosítását. Ennek megfelelően az adatfelvételi battéria összeállítása során egyrészt a korábbi, 1997-ben és 2004-ben a fogvatartott-populációban ké-szült hazai vizsgálatokat (Elekes és Paksi, 1997; 2004, Paksi, 2006, Paksi és Arn-old, 2009), valamint a magyarországi általános populációs drogepidemiológiai vizsgálatokat (ADE2001, ADE2003) tekintettük (Paksi, 2003, 2007a, b; Elekes és Paksi, 2003; Paksi és Arnold, 2007) kiindulópontnak, továbbá figyelemmel vol-tunk az European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction (EMCDDA) által az általános populációs vizsgálatok (EMCDDA, 1999, 2002b), valamint a börtönnépességre irányuló kutatások (EMCDDA 12. standard tábla, Paksi és Arn-old, 2009) vonatkozásában megfogalmazott ajánlásokra.

A kérdőívek felvétele ún. „kevert” technikával történt:

- a szocio-demográfiai háttérrel, drogfogyasztáson kívüli szokásokkal, illetve a kérdezett jelenlegi objektív büntetés-végrehajtási státusára és előéletére vonatkozó kérdéseket tartalmazó ún. „A” kérdőív face to face technikával került felvételre;
- a börtönbe kerülés előtti és a fogvatartás alatti drogfogyasztással kapcsolatos célváltozók, illetve néhány viselkedési addikcióval [kóros játékszenvedély (Lesieur és Blume, 1987); testedzés-addikció (Terry, Szabo és Griffiths, 2004; magyarul: Demetrovics és Kurimay, 2008)] foglalkozó kérdéssor felvétele pedig önkitöltős technika felajánlásával történt.

Az önkitöltős blokkot a kérdezettek közel háromnegyede (71,6%) alapvetően önállóan töltötte ki (55,3% teljesen önállóan, 16,3% alapvetően önállóan, de időnként segítségre szorult). A kérdezettek 28,4%-a esetében azonban az önkitöltős részek is face to face technikával kerültek felvételre.

A kérdőívet átlagosan, és egyben leggyakrabban 50 perc alatt sikerült felvenni, az ettől való eltérés az egyes kérdezések esetében ± 16 perc volt. Kiugróan rövid, 25 perc alatti kérdezési idő mindössze 9 esetben fordult elő, hat esetben a kérdezési idő meghaladta az átlagos idő kétszeresét.

A kérdezők a válaszok megbízhatóságát az „A” kérdőívek felvétele során szerzett benyomásaik alapján 3 fokozatú skálán értékelték. Eszerint a tízből hét kérdőív esetében a kérdezők nem érzékelték olyan problémákat a kérdezés során, melyek az adatok minősége szempontjából problémát jelentenének. A kérdőívek másik egynegyede esetében tapasztaltak ugyan problémákat, de azok jellege és volumene nem kérdőjelezi meg az adatok használhatóságát. Mindössze a megkérdezettek 6%-a esetében tapasztaltak a kérdezők nagyfokú megbízhatatlanságára utaló jeleket a kérdezés során.

Az adatfelvétel 2008. október 14. és december 12. között történt. A kérdőívek felvételében – egy 2 napos tréning során – előzetesen felkészített szociológia, illetve pszichológia szakos egyetemi hallgatók működtek közre.

A büntetés-végrehajtási intézetbe kerülést megelőző időszak drogfogyasztása *Prevalenciaértékek a bekerülést megelőző időszakban*

A magyarországi bv. intézetekben jogerősen fogvatartott populáció 43,8%¹⁰-a kipróbált már bekerülése előtt valamilyen tiltott drogot¹¹. A valaha fogyasztók több mint kétötöde, azaz minden ötödik-hatodik fogvatartott (18,2%) kinti életében volt olyan periódus, amikor legalább heti rendszerességgel élt valamilyen tiltott szerrel.

A büntetés megkezdését megelőző évben minden harmadik, az utolsó kint töltött hónap során pedig minden negyedik fogvatartott használt valamilyen tiltott

¹⁰ A mért érték maximum $\pm 3,8\%$ hibát tartalmaz.

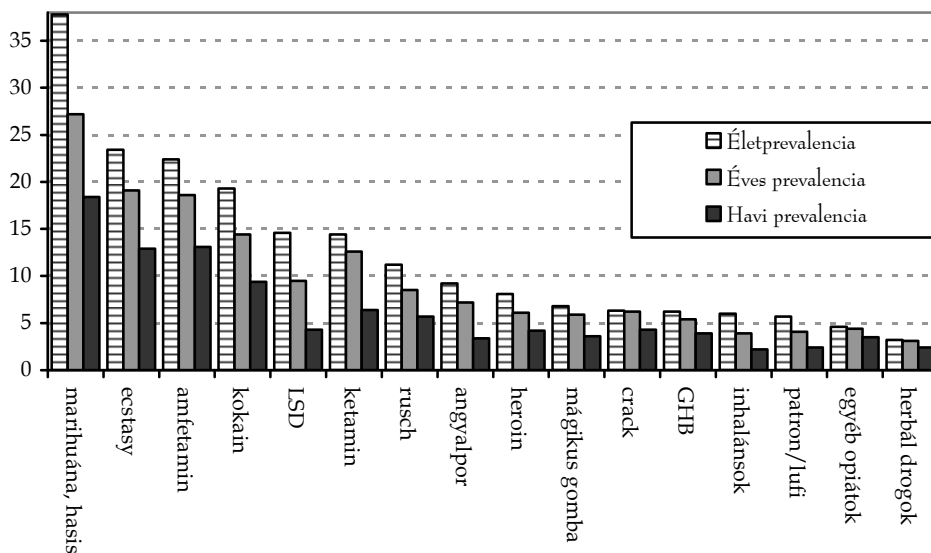
¹¹ A kutatás során a tiltott drogok közé az alábbiakat soroltuk: kannabisz, ecstasy, amfetamin, kokain, heroin, egyéb opiát, LSD, mágikus gomba, crack, GHB, bármilyen drog intravénásan, herbál drogok, rush, angyalpor, I-por (ketamin)

drogot. A valaha használók körében a folyamatos fogyasztási ráta 76%, és az aktuálisan is használók aránya megközelíti a valaha fogyasztók háromötödét (58,3%).

A TILTOTT DROGFOGYASZTÁS KÜLÖNBÖZŐ MUTATÓI	A VÁLASZOLÓK SZÁZALÉKÁBAN	A VALAHA FOGYASZTÓK SZÁZALÉKÁBAN
ÉLETPREVALENCIA-ÉRTÉK	43,8	-
ÉVES PREVALENCIA ÉRTÉK	33,5	76,0
HAVI PREVALENCIA ÉRTÉK	25,7	58,3
RENDSZERES HASZNÁLAT ÉLETPREVALENCIA ÉRTÉKE	18,2	41,6

6. táblázat: A tiltott drogok különböző idejű összesített prevalencia értékei a bv. intézetbe való bekerülést megelőző életszakaszra vonatkoztatva (N=503)

A fogvatartottak 37,8%-a, azaz a valamilyen tiltott drogot valaha használók döntő többsége (85,7%-a) használt már életében marihuánát vagy hasist. Az összes többi szer előfordulási gyakorisága – bár szintén jelentős – ennél jóval kisebb. A második-negyedik helyen az ecstasy, az amfetaminok, illetve a kokain található, melyek elterjedtsége között gyakorlatilag nincs különbség, minden negyedik-ötödik fogvatartott fogyasztási struktúrájában megjelennek. Tíz százaléknál nagyobb életprevalenciával rendelkezik a fogvatartottak körében még az LSD és a ketamin, valamint a rush.¹² A többi tiltott drogot és az inhalánsok életprevalencia-értéke nem éri el a 10%-ot. A fogvatartottak egytizede (10,4%) használt már életében valamilyen drogot intravénásan. A rövidebb idejű prevalencia-értékek alapján ehhez képest nem találunk markáns eltéréseket a szersorrendben.

1. ábra: Élet-, éves és havi prevalenciáértékek szerenként, a bv. intézetbe való bekerülést megelőző életszakaszra (a válaszolók százalékában, N=503)

¹² A dummy-drogként használt, a felülbecslés mérésére alkalmazott „relewin” életprevalencia-értéke a vizsgálatban 1,6% volt.

A fogvatartott-populáció prevalenciaértékeit – a fogvatartottak körében való dominanciájuk következtében – a férfiak fogyasztási szokásai határozzák meg. Az összesített prevalenciaértékek a nők körében szignifikánsan¹³ alacsonyabbak. A szerenkénti értékek esetében azonban ez a nemenkénti különbség csak a kábítószer-származékok, az ecstasy és az LSD esetében mutatkoznak meg szignifikánsan. Tendencia jelleggel kisebb még a nők érintettsége a kokain, az angyalpor, a ketamin és a patron/lufi-használat tekintetében. A mért értékek ugyan az összes többi drog vonatkozásában is magasabbak a férfiak esetében, azonban a különbség nem szignifikáns.

Életprevalencia-értékek	Férfiak	Nők	szignifikancia
marihuána, hasis	38,9	19,0	p<0,001
ecstasy	24,0	12,9	p=0,019
amfetamin	22,7	17,4	p>0,100
kokain	19,7	12,1	p=0,080
LSD	15,1	6,4	p=0,009
ketamin	14,8	7,0	p=0,071
rush	11,5	5,8	p>0,100
angyalpor	9,4	4,7	p=0,087
heroin	8,1	7,1	p>0,100
mágikus gomba	7,0	4,1	p>0,100
crack	6,3	4,7	p>0,100
GHB	6,3	4,1	p>0,100
inhalánsok	6,1	4,7	p>0,100
patron/lufi	5,9	1,2	p=0,090
egyéb opiátok	4,6	4,1	p>0,100
herbál drogok	3,3	1,2	p>0,100
Tiltott drogok összesen	44,8	26,4	p<0,001
Rendszeres fogyasztás	18,8	9,4	p=0,002
Folyamatos fogyasztási ráta	76,8	65,5	p<0,001
Aktuális fogyasztók aránya	59,4	39,8	p<0,001

7. táblázat: Összesített és szerenkénti életprevalencia-értékek a bv. intézetbe való bekerülést megelőző életszakaszra vonatkoztatva a férfiak és a nők körében (a válaszolók százalékában, N=476 ffi + 176 nő=652)

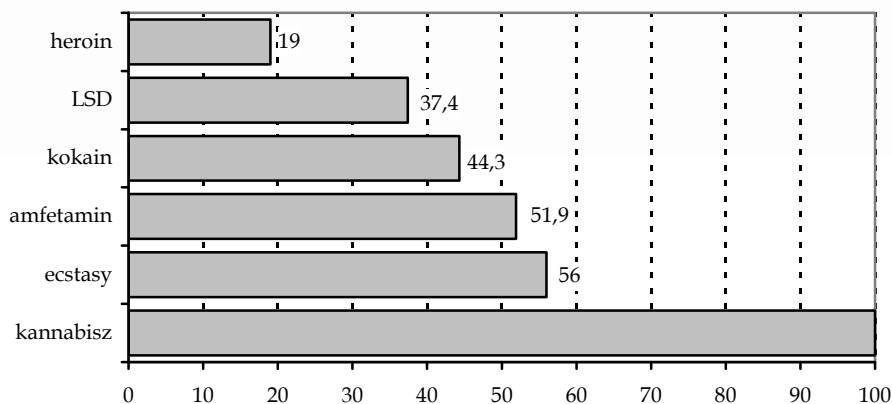
A tiltottdrog-fogyasztás piramisa – a bekerülést megelőző időszakban

A különböző szerhasználatok kapcsolódásának kifejezésére ún. „tiltottdrog-fogyasztási piramist”¹⁴ konstruáltunk. A piramis azt mutatja, hogy a legelterjedtebb tiltott drog, a marihuána (hasis) életprevalencia-értéke mekkora átfedést mutat más szerek életprevalencia-értékével, azaz azok, akik kinti életük során valaha fogyasztottak marihuánát (hasist), milyen arányban fogyasztottak e mellett más szereket is.

¹³ Szignifikáns: $p < 0,05$; tendencia jellegű kapcsolat: $0,05 \leq p < 0,1$

¹⁴ EMCDDA (1999) 77-79. oldal

A kannabisz-használókra számított életprevalencia-értékek a piramisszámítás során szokásosan vizsgált szerek esetében a fogvatartott-populáció egészére kapott értékeknek kétszeresét, két és félszeresét teszik ki. Tehát azoknak a fogvatartottaknak, akik a vizsgálat idején fennálló büntetésük letöltésének megkezdése előtt kipróbálták a marihuánát vagy hasist, általában több mint kétszeres volt az esélye más tiltott drogokkal való kapcsolatba kerülésre, mint az átlagos fogvatartottaknak.

2. ábra: Tiltottdrog-fogyasztási piramis a bv. intézetbe való bekerülést megelőzően (a különböző szerek életprevalencia-értéke a kannabisz-kipróbálók százalékában)

A piramis meredeksége tekintetében nem találtunk szignifikáns nemi különbséget. Tendencia jellegű eltérés ($p=0,080$) is csak az amfetamin-fogyasztás tekintetében mutatkozott a női és a férfi fogvatartottak között: a marihuána-használó nők körében nagyobb az amfetamin-fogyasztás előfordulása (nők: 71%, férfiak: 51,4%).

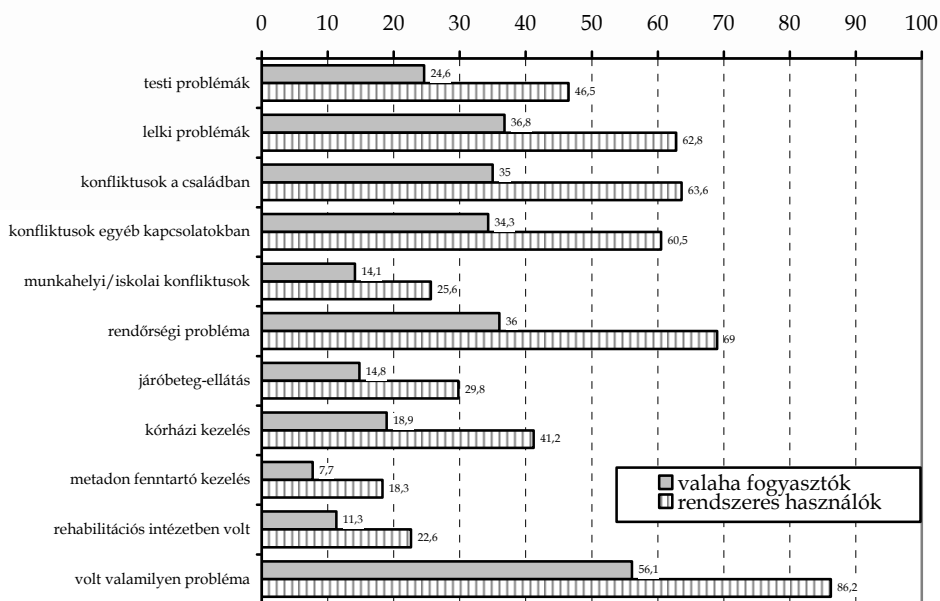
A drogfogyasztás miatti problémák – a bekerülés előtti időszakban

A bv. intézetbe kerülés előtti időszakban valaha tiltott drogot fogyasztó fogvatartottak több mint felének (56,1%) az életében volt valamilyen – egészségi és/vagy lelki és/vagy kapcsolataiban és/vagy munkahelyén és/vagy rendőrséggel – konfliktusa/problémája a drogfogyasztással összefüggésben. A rendszeres használat a problémák megjelenésének kockázatát összességében 30%-kal növelte, s a problémák halmozódása is valamelyest gyakoribb körükben. Leginkább a lelki problémák, valamint a kapcsolati, illetve rendőrséggel való konfliktusok megjelenése volt jellemző, ezekről a problémákról a valaha használók több mint egyharmada, a legalább heti rendszerességgel használók közel kétharmada számolt be.

A büntető igazságszolgáltatással való összeütközések a valaha használók és a rendszeres használók esetében is leginkább kábítószerrel való visszaélés miatti rendőrségi eljárások (valaha használók esetében 30,2%, rendszeres használók esetében 59,3%), vagy drog hatása alatt elkövetett cselekmények (18,5%, illetve

40,2%). A terjesztői típusú, illetve a drog megszerzése céljából elkövetett bűncselekmények előfordulása ezeknél jóval ritkább (11,8%, illetve 26,4%).

A bv. intézetbe kerülés előtt a valaha használó fogvatartottak 23,9%-a, a rendszeres használók közel fele (48,8%) vett részt drogfogyasztása miatt valamilyen (ambuláns, kórházi, rehabilitációs vagy fenntartó) kezelésen.

3. ábra: A különböző drogfogyasztásra visszavehető problémák előfordulása a bekerülést megelőző időszakban, a valaha fogyasztók, illetve a rendszeres fogyasztók százalékában

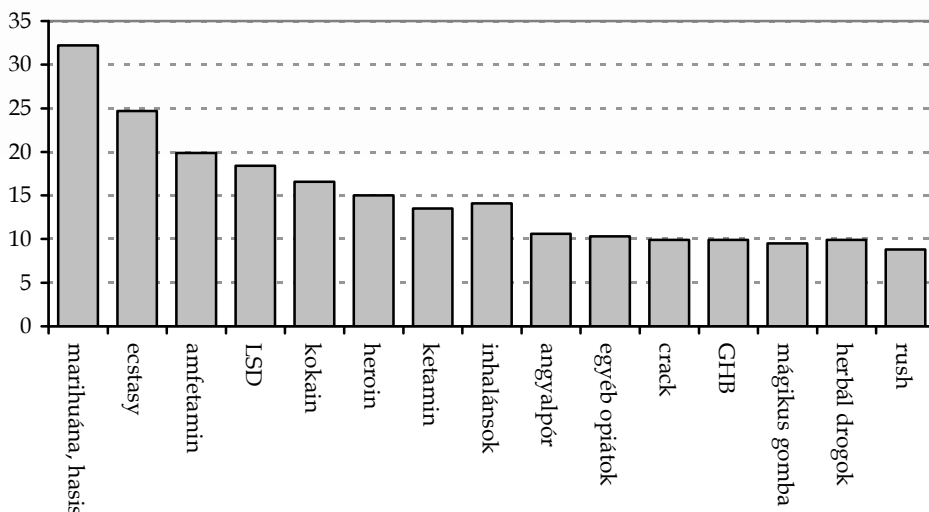
A drogfogyasztás miatti problémák előfordulási gyakorisága tekintetében a problémák többsége esetében nem mutatkoztak szignifikáns nemi különbségek. Mindössze a kórházi és a rehabilitációs intézetben való kezelés fordult elő szignifikánsan ($p < 0,05$) nagyobb arányban a női droghasználók körében.

A büntetés-végrehajtási intézetbe kerülést követő időszak drogfogyasztása

A drogok hozzáférhetősége a bv. intézetekben

A fogvatartottak egyharmada (33,8%), a bekerülés előtt valaha valamilyen drogot fogyasztók fele (50,7%), a rendszeres használóknak pedig 70,6%-a úgy gondolja, hogy a bv. intézetekben hozzáférhet valamilyen tiltott droghoz – leginkább valamilyen kannabisz-származékhoz –, ha akar. A különböző visszaélésre alkalmas egyéb szerek közül a fogvatartottak percepciói alapján a Rivotril a leginkább hozzáférhető szer a börtönökben (45,7%), de a „dobi” (erős teafőzet) hozzáférhetősége is meghaladja a tiltott szerek elérhetőségét.

A különböző szerek hozzáférhetőségével kapcsolatos percepciók tekintetében szignifikáns ($p < 0,001$) különbség mutatkozott a női és a férfi fogvatartottak között. Míg a férfi fogvatartottak 35%-a vélekedik úgy, hogy a bv. intézetekben, ha akarná, hozzáférhetne valamilyen tiltott droghoz, addig a nők körében ez az arány mindössze 11,5%. Hasonló különbség mutatkozik a visszaélésre alkalmas egyéb szerek – a Rivotril, az altatók/nyugtatók rendelvény nélkül való hozzáférése, a dobi és az inhalánsok elérhetősége – tekintetében.

4. ábra: A különböző drogek percipiált hozzáférhetősége a bv. intézetekben (a válaszolók százalékában, $N=503$)¹⁵

A fogvatartási időszak alatti drogfogyasztás prevalenciaértékei

A fogvatartottak 14,3%-a, a bekerülés előtt valaha valamilyen tiltott drogot fogyasztók 29,4%-a, bekerülés előtt rendszeresen használóknak azonban közel fele (46,3%) használt valamilyen tiltott drogot a fogvatartási időszak alatt. Adataink szerint a bv. intézetben valaha valamilyen drogot fogyasztók túlnyomó többsége (90,9%) már korábban, a bekerülésük előtt is használt valamilyen tiltott drogot.

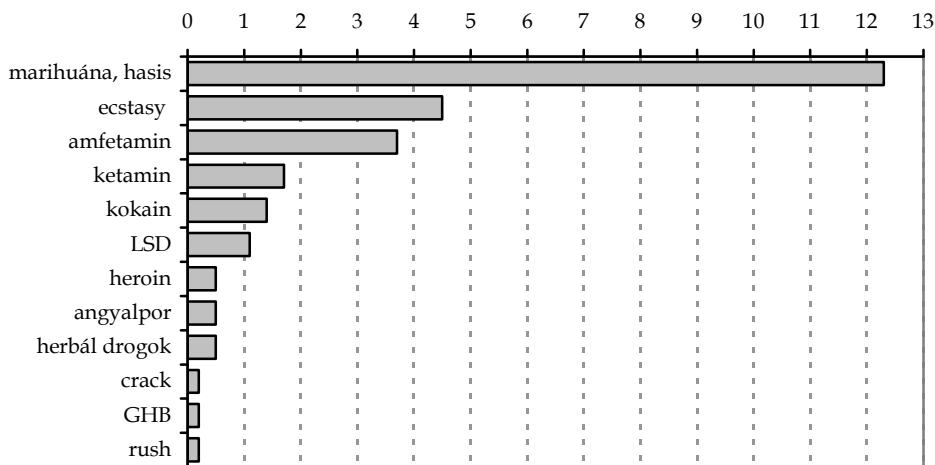
A fogvatartás ideje alatti drogfogyasztás tekintetében is szignifikáns ($p < 0,001$) nemi különbségeket mértünk. Míg a férfiak 15%-a esetében kaptunk fogyasztásbevallást a benti időszakra vonatkozóan, addig a nők esetében a fogvatartás idejére vonatkozó életprevalencia-érték mindössze 1,2%. A bekerülés előtti használók fogvatartás alatti fogyasztása tekintetében hasonló nemi különbség mutatkozott: míg a bekerülés előtt valaha valamilyen tiltott drogot fogyasztó férfiak 30,3%-a használt már a fogvatartás alatt is valamilyen tiltott szert, addig a nők körében ez az érték csak 4,7%.

¹⁵ Az ábra a „Mit gondol, mely szerekhez férne hozzá itt bent, ha akarna?”- kérdésre adott válaszok alapján készült.

	A VÁLASZOLÓK SZÁZALÉKÁBAN	A BEKERÜLÉS ELŐTT VALAHA FOGYASZTÓK SZÁZALÉKÁBAN	A BEKERÜLÉS ELŐTT RENDSZERESEN FOGYASZTÓK SZÁZALÉKÁBAN
A FOGVATARTÁS IDEJE ALATT FOGYASZTÓK ARÁNYA	14,3	29,4	46,3
ÉVES PREVALENCIA ÉRTÉK	8,4	17,0	28,2
HAVI PREVALENCIA ÉRTÉK	3,2	5,8	10,8

8. táblázat: A tiltott drogok különböző idejű összesített prevalenciaértékei a bv. intézetbe kerülés utáni időszakra vonatkoztatva

A fogvatartási időszak alatt valamilyen tiltott drogot használók többsége, a fogvatartottak 12,3%-a fogyasztott valamilyen kannabisz-származékot, 4,5% ecstasyt, 3,7% amfetamint. A kokain, az LSD és a ketamin esetében a teljes fogvatartási időszakra vonatkoztatott prevalenciaértékek 1-2% között mozognak. Az összes többi tiltott drog esetében egyáltalán nem, vagy a dummy-drog prevalenciaértékéhez képest (0,6%) kisebb arányban talákoztunk fogyasztás-bevallással a benti időszakra. Rivotril, illetve „dobit” átlagosan a fogvatartottak egy-tizede használt már a vizsgálat idején fennálló fogvatartása alatt.

5. ábra: A különböző tiltott drogok fogvatartási időszakra vonatkozó életprevalencia-értékei (a válaszolók százalékában, N=503)

A fogvatartottak bekerülés előtti és utáni időszakra együttesen vonatkoztatott drogérintettsége

Tekintettel arra, hogy a fogvatartási idő alatt valamilyen tiltott drogot fogyasztók döntő többsége a bv. intézetbe való bekerülést megelőzően is használt már valamilyen tiltott drogot, a teljes életre vonatkoztatott (fogvatartás előtti vagy alatti) életprevalencia-érték csak minimálisan haladja meg a bekerülés előtti időszakra vonatkozóan kapott értéket. A fogvatartott-populációban a tiltott drogok teljes életre vonatkoztatott prevalenciaértéke 45,8% (férfiak esetében 46,9%, nők esetében 26,6%; $p < 0,001$).

A magyarországi fogvatartottak drogérintettségének tendenciái

Magyarországon a fogvatartott-populációban korábban, 1997-ben és 2004-ben készült országos vizsgálatok (Elekes és Paksi, 1997; 2004) során a célpopulációt a – fogvatartottak túlnyomó többségét kitevő – férfi fogvatartottak képezték, ezért tendenciákat csak a férfiak körében tudunk felvázolni.

Mielőtt az összehasonlításokat megtennénk, megvizsgáltuk, hogy a drogfogyasztással általában összefüggést mutató főbb változók mentén (Elekes és Paksi, 2004; Paksi, 2007c) történt-e változás a fogvatartott-populáció összetételében. Megállapíthatjuk, hogy a 2004-es és a 2008-as kutatás során elért populációban a vizsgált változók mentén nem találtunk hibahatáron túli eltérést, tehát az eredményekben mutatkozó hibahatáron túli elmozdulások nem összetételhatás következményei.

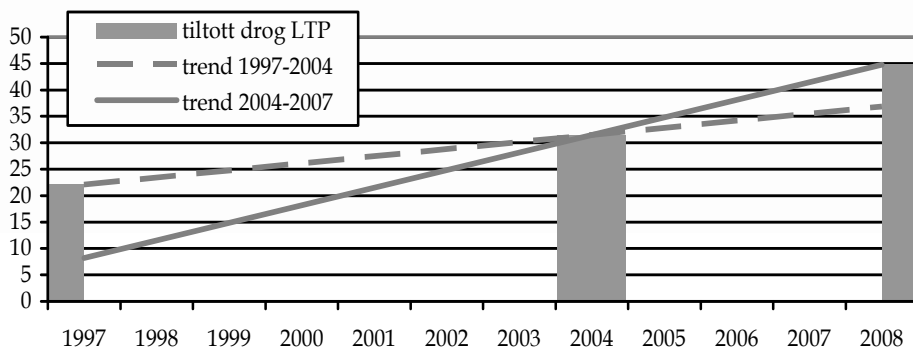
	2004	2008
ÉLETKOR		
átlag	34,5	35,1
medián	32	33
LAKÓHELY URBANIZÁCIÓS FOKA		
Budapest	18,5	25,7
megyeszékhely	23,3	23,1
egyéb város	30,9	29,0
község/falu	25,5	22,2
BÜNTETÉS-VÉGREHAJTÁSI FOKOZAT		
fogházás	5,6	8,8
börtönös	56,6	61,5
fegyházás	37,1	28,8
egyéb	0,7	0,8
BÜNCSELEKMÉNYTÍPUS		
kábitószer-bűncselekmény	2,3	5,5
közrend elleni	7,9	4,8
személy elleni	5,5	2,8
gazdasági	8,3	5,5
erőszakos	55,5	47,6

9. táblázat: A jogerősen fogvatartott felnőtt férfiak néhány, a drogfogyasztással korábban összefüggést mutató jellemzője 2004-ben és 2008-ban

A büntetés-végrehajtási intézetbe kerülést megelőző időszak drogfogyasztásának tendenciái

Az utóbbi négy évben (2004 és 2008 között) szignifikánsan, 31,5%-ról 44,8%-ra, azaz évente átlagosan 3,3 százalékponttal növekedett a jogerősen elítélt férfi fogvatartottak körében azok aránya, akik a bv. intézetbe kerülésüket megelőzően fogyasztottak valamilyen tiltott drogot. Ez jelentősen meghaladja azt a növekedési ütemet, amit a kilencvenes évek végén, illetve az ezredfordulót kö-

vető években tapasztaltunk. 1997 és 2004 között az évi átlagos növekedési ütem 1,34 százalékpont volt. A fogvatartottak drogérintettsége ma 8 százalékponttal meghaladja az 1997 és 2004 közötti növekedési ütem folytatódása esetén várható értéket.

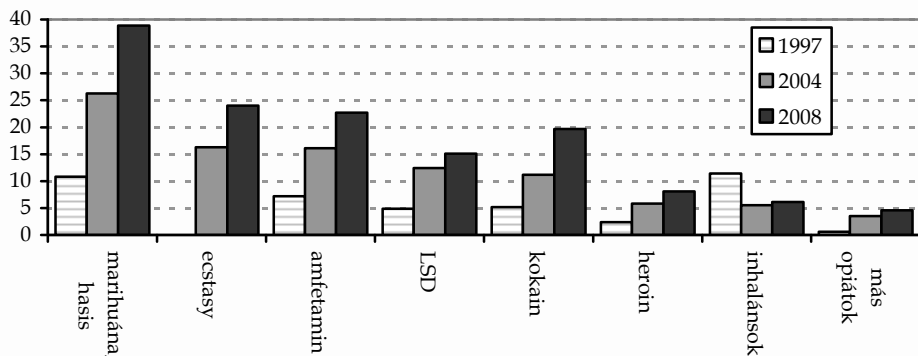
6. ábra: A tiltott drogok bv. intézetbe való bekerülést megelőző időszakra vonatkoztatott életprevalencia-értéknek változása a fogvatartott férfiak körében 1997 és 2008 között

A bekerülés előtti időszakra vonatkoztatott életprevalencia-érték közel másfélszeres növekedése mellett a rövidebb idejű prevalenciák is növekedtek, így a valaha fogyasztókra számított folyamatos fogyasztási ráta nem változott, az aktuális fogyasztási ráta pedig mintegy 10 százalékponttal (azaz a korábbi rátát 100%-nak tekintve 23%-kal) növekedett a 2004 és 2008 közötti periódusban.

ÖSSZEVONT PREVALENCIA MUTATÓK	2004	2008	VÁLTOZÁS (2004=100%)
ÉLETPREVALENCIA ÉRTÉK	31,5	44,8	142%
ÉVES PREVALENCIA ÉRTÉK	23,1	34,4	149%
HAVI PREVALENCIA ÉRTÉK	15,2	26,6	175%
RENDSZERES HASZNÁLAT ÉLETPREVALENCIA ÉRTÉKE	12,4	18,8	152%
FOLYAMATOS FOGYASZTÁSI RÁTA	73,3	76,8	105%
AKTUÁLIS FOGYASZTÁSI RÁTA	48,3	59,4	123%

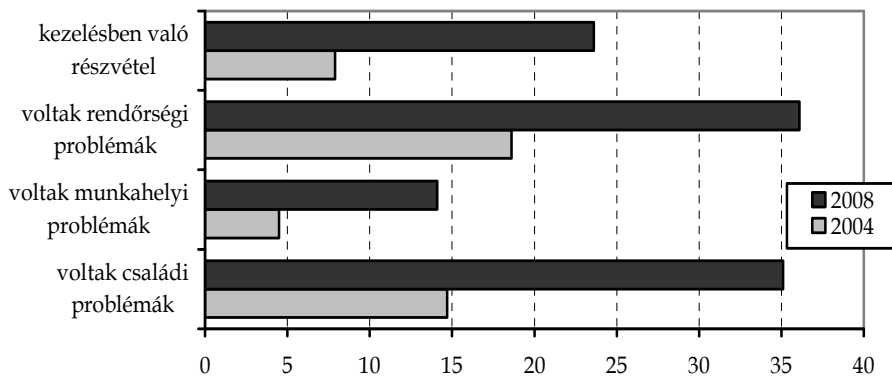
10. táblázat: A tiltott drogok különböző idejű összesített prevalenciaértékei a jogerősen fogvatartott férfiak körében a bv. intézetbe való bekerülést megelőző életszakaszra vonatkoztatva 2004-ben és 2008-ban

Míg 1997 és 2004 között a fogyasztási struktúrában az inhalánsok háttérbe szorulásával, és a tiltott drogok, azon belül is elsősorban a kannabisz-származékok dominanciájának jelentős növekedésével leírható markáns átrendeződések voltak tapasztalhatók, az utóbbi 4 évben – az LSD kivételével – viszonylag egyenletesen növekedett mindegyik, a szerstruktúrában jelentősebb tiltott drog életprevalencia-értéke. Az utóbbi években a szerstruktúra viszonylagos stabilitása miatt a tiltott drog-fogyasztási piramis sem változott szignifikánsan.

7. ábra: A különböző drogok bv. intézetbe való bekerülést megelőző életszakaszra vonatkoztatott életprevalencia-értékei a jogerősen fogvatartott férfiak körében 1997-ben, 2004-ben és 2008-ban (a válaszolók százalékában)

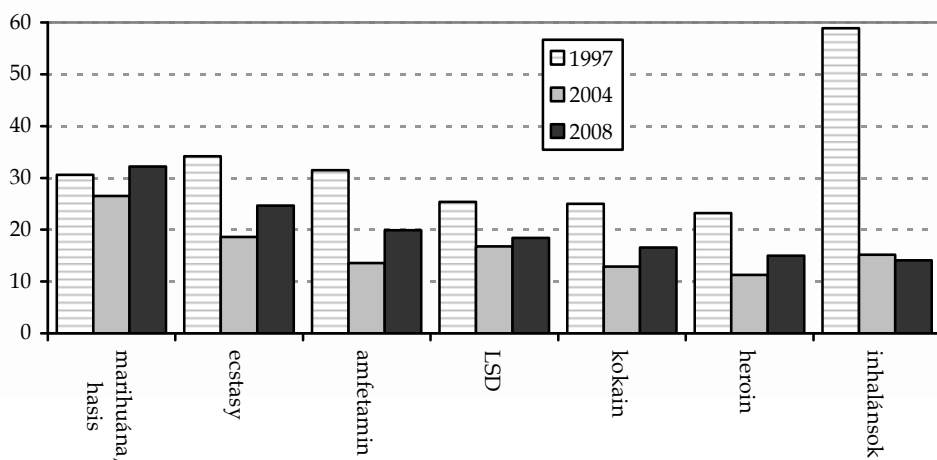
A fogyasztás elterjedtségének növekedése mellett jelentősen, 2-3-szorosára növekedett a valaha fogyasztókon belül azok aránya, akiknek az életében a drogfogyasztás következtében előfordultak már különböző – családi, munkahelyi, rendőrségi – problémák, vagy, hogy drogfogyasztásuk miatt valamilyen kezelésre szorultak.

8. ábra: A különböző drogfogyasztásra visszavezethető problémák előfordulása a bekerülést megelőző időszakban, a valaha fogyasztó jogerősen fogvatartott férfiak körében, 1997 és 2008 között (%)

A büntetés-végrehajtási intézetbe kerülést követő időszak drogfogyasztási trendjei

A különböző tiltott drogok börtönbeli hozzáférhetőségével kapcsolatos fogvatartotti percepciók tekintetében – az 1997 és 2004 közötti csökkenést követően – nem tapasztaltunk szignifikáns változásokat.

9. ábra: A különböző drogok percipiált hozzáférhetősége a bv. intézetekben a jogerősen fogvatartott férfiak körében 1997 és 2008 között (a válaszolók százalékában)

A tiltott drogok börtönbeli hozzáférhetőséggel kapcsolatos fogvatartotti percepciók utóbbi években tapasztalható viszonylagos stabilitása mellett szignifikánsan, 7,9%-ról 15%-ra növekedett azoknak a fogvatartottaknak az aránya, akik a vizsgálat idején fennálló fogvatartásuk alatt fogyasztottak valamely tiltott drogot.

A fogvatartottak bekerülés előtti és utáni időszakra együttesen vonatkoztatott drogérintettségének változása

Összességében a jogerősen fogvatartott férfi populációban 2004 és 2008 között a tiltott drogok teljes életre vonatkoztatott prevalenciaértéke 35,1%-ról 46,9%-ra növekedett.

Összegzés

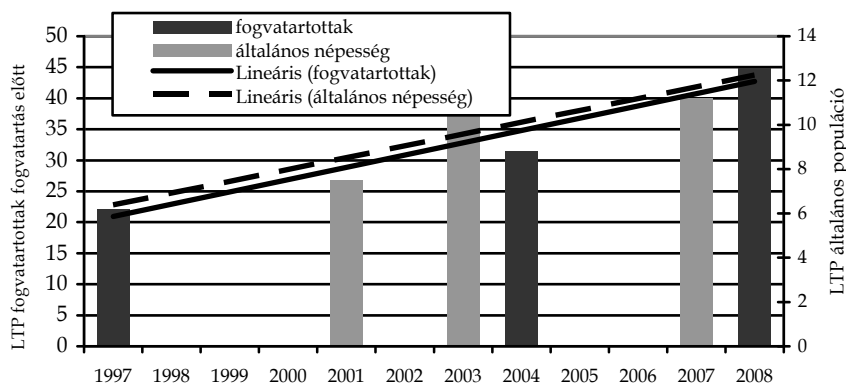
A más európai országokban tapasztaltakhoz hasonlóan a fogvatartott-populáció drogérintettsége a börtönbe kerülését megelőzően Magyarországon is jelentősen meghaladja a társadalomban átlagosan jellemző érintettséget, azaz a börtönökben nagyobb arányban vannak jelen droghasználók, mint az általános népességben. A magyarországi fogvatartottak drogérintettségi adatait összehasonlítva a 18-64 év közötti általános populáció drogérintettségére vonatkozó adatokkal (Paksi, 2009; Paksi és Arnold, 2007) megállapíthatjuk, hogy a fogvatartott-népesség körében három és fél, négyszeres azok aránya, akik a civil életük során kapcsolatba kerültek tiltott drogokkal. A hazai fogvatartott-népesség a normál populációhoz képest értelmezett relatív kockázata kifejezetten magasnak tekinthető európai kontextusban is, mivel az Európai Unió országaiban a fogvatartott-populáció drogérintettsége a kannabisz-származékok esetében átlagosan két és fél-, háromszorosa az általános populációban jellemzőnek.

A rövidebb idejű prevalenciaértékek tekintetében – szintén az európai tendenciákkal összhangban – a fogvatartott-népesség nagyobb érintettsége még fokozottabban megjelenik, ennek következtében a fogvatartott-fogyasztók közül a folyamatos, illetve aktuális használók aránya is többszöröse az általános populációban jellemző értékeknek, azaz a drogfogyasztásból való kilépés esélye is kisebb.

	FOGVATARTOTTAK (2008)		ÁLTALÁNOS POPULÁCIÓ (2007)	
	FÉRFIAK	NŐK	FÉRFIAK	NŐK
TILTOTT DROGOK ÉLETPREVALENCIA ÉRTÉKE	44,8	26,4	12,0	6,6
FOLYAMATOS FOGYASZTÁSI RÁTA	76,8	65,5	29,2	27,3
AKTUÁLIS FOGYASZTÓK ARÁNYA	59,4	39,8	15,0	12,1

11. táblázat: A tiltott drogok elterjedtségének főbb mutatói a fogvatartottak fogvatartás előtti életében és az általános népességben

1997 és 2004 között a fogvatartott-populáció drogérzékenysége a magyar társadalomban bekövetkezett változások irányával harmonizálva növekedett, majd 2004 és 2008 között a növekedés a korábbi időszakhoz képest fokozódott. Mindezen változások olyan társadalmi kontextusban történtek, ahol a drogfogyasztás korábbi növekedési tendenciáját 2003 és 2007 között a stagnálás váltotta fel. (Paksi, 2003; 2009)

10. ábra: A tiltott drogok életprevalencia értékének változása a férfi fogvatartottak fogvatartás előtti életében, illetve az általános népességben

A fogvatartottak körében az utóbbi években zajló, az általános populációhoz képest kedvezőtlen elmozdulások nem a fogvatartottak társadalmi összetételében a nagyobb érintettségű társadalmi csoportok felé való elmozdulásnak a következményei. A fogvatartottak esetében egy olyan speciális populációról van szó, melyben az utóbbi években zajló kedvező társadalmi változások egyelőre nem érzetik hatásukat. Ugyanakkor, ha hosszú távú tendenciákat vizsgálunk, akkor úgy tűnik, hogy a lineáris görbék párhuzamosan haladnak, a fogvatartott-populációban zajló változások összességében az általános népességben történt változásokat időben elnyújtva leképezik.

Felhasznált irodalom

- Belgium National Report 2004. The Belgium Drug Situation 2004. Report to the EMCDDA by the Reitox National Focal Point. – <http://www.emcdda.europa.eu/html.cfm/index34406EN.html> (Letöltés: 2008. 09. 29.)
- Belgium National Report 2007. The Belgium Drug Situation 2007. Report to the EMCDDA by the Reitox National Focal Point. – <http://www.emcdda.europa.eu/html.cfm/index61169EN.html> (Letöltés: 2008. 09. 29.)
- Bulgaria National Report 2007. The Bulgaria Drug Situation 2007. Report to the EMCDDA by the Reitox National Focal Point. – <http://www.emcdda.europa.eu/html.cfm/index61257EN.html> (Letöltés: 2008. 09. 29.)
- Demetrovics, Zs., Kurimay, T. (2008). Testedzésfüggőség: a sportolás mint addikció. *Psychiatria Hungarica*, 23(2), 129–141.
- Denmark National Report 2003. The Denmark Drug Situation 2003. Report to the EMCDDA by the Reitox National Focal Point. – <http://www.emcdda.europa.eu/html.cfm/index34305EN.html> (Letöltés: 2008. 09. 29.)
- Elekes Zs., Paksi B. 1997. Szabadságvesztés büntetést töltők kábítószer-fogyasztással kapcsolatos rizikócsoportjainak feltárása (kutatási beszámoló). *IM BvOP. (Büntetés-végrehajtási szakkönyvtár 1997/4.)* 1–112.
- Elekes Zs., Paksi B. 2003. A 18–54 éves felnőttek alkohol- és egyéb drogfogyasztási szokásai. *Kutatási Beszámoló, NKFP kutatási beszámoló.*
- Elekes Zs., Paksi B. 2004. A jogerősen fogvatartottak kábítószer- és egyéb szenvedélyszer használata. *BvOP kutatási beszámoló.*
- EMCDDA 1999. Co-ordination of an expert working group to develop instruments and guidelines to improve quality and comparability of general population surveys on drugs in the EU. Follow up of EMCDDA project CT.96.EP.08 (CT.97.EP.09), Lisbon: EMCDDA.
- EMCDDA 2002a. Drug use in prison. In: EMCDDA 2002 Annual report on the state of the drugs problem in the European Union and Norway. EMCDDA 2002 selected issue. – <http://www.emcdda.europa.eu/html.cfm/index34919EN.html> (Letöltés: 2008. 09. 29.)
- EMCDDA 2002b. Handbook for surveys on drug use among the general population. EMCDDA project CT.99.EP.08 B, Lisbon, EMCDDA, August 2002.
- EMCDDA 2008a. Statistical bulletin 2008. – <http://www.emcdda.europa.eu/stats08>
- EMCDDA 2008b. Éves jelentés, 2008. A kábítószer-probléma Európában. Az Európai Közösségek Hivatalos Kiadványainak Hivatala, Luxembourg.
- France National Report 2005. The France Drug Situation 2005. Report to the EMCDDA by the Reitox National Focal Point. – <http://www.emcdda.europa.eu/html.cfm/index34542EN.html> (Letöltés: 2008. 09. 29.)
- Ireland National Report 2000. The Netherlands Drug Situation 2000. Report to the EMCDDA by the Reitox National Focal Point. – <http://www.emcdda.europa.eu/html.cfm/index34434EN.html> (Letöltés: 2008. 09. 29.)

- Latvia National Report 2004. The Latvia Drug Situation 2004. Report to the EMCDDA by the Reitox National Focal Point. – <http://www.emcdda.europa.eu/html.cfm/index34554EN.html> (Letöltés: 2008. 09. 29.)
- Lesieur, H. R., Blume, S. B. (1987). The South Oaks Gambling Screen (SOGS): A new instrument for the identification of pathological gamblers. *American Journal of Psychiatry*, 144(9), 1184–1188.
- Norway National Report 2003. The Norway Drug Situation 2003. Report to the EMCDDA by the Reitox National Focal Point. – <http://www.emcdda.europa.eu/html.cfm/index34381EN.html> (Letöltés: 2008. 09. 29.)
- Paksi B. 2003. Drogok és felnőttek. A tizennyolc év feletti lakosság drogfogyasztása és droggal kapcsolatos gondolkodása az ezredfordulón, Magyarországon. Szakmai forrás sorozat. 4. L'Harmattan. Budapest.
- Paksi B. 2006. A kábítószer-fogyasztás epidemiológiája Magyarországon. A kábítószer-fogyasztás néhány sajátossága a magyarországi átlagpopulációban, és a szabadságvesztés büntetést töltők körében. *Kriminálexpo IT-SEC 2006*. 15. Az agresszió kezelése, pszichológiai háttere a bv. intézetekben – szekció. Budapest, 2006. november 28.
- Paksi B. 2007a. A drogepidemiológia alapjai: a drogfogyasztás elterjedtségének mérése. In: Demetrovics Zs. szerk.: *Az addiktológia alapjai I*. Budapest, ELTE Eötvös Kiadó, 256–294.
- Paksi B. 2007b. A magyar társadalom drogérzékenysége. In: Demetrovics Zs. szerk.: *Az addiktológia alapjai I*. Budapest, ELTE Eötvös Kiadó, 256–294.
- Paksi B. 2007c. A magyarországi drogfogyasztás társadalmi mintázata. In: Demetrovics Zs. szerk.: *Az addiktológia alapjai I*. Budapest, ELTE Eötvös Kiadó, 379–413.
- Paksi B. 2009. Populációs adatok alakulása. In: Felvinczi K., Nyírády A. (szerk): *Drogpolitika számokban*. L'Harmattan, Budapest, 2009. 81-141.
- Paksi B., Arnold P. 2007. A magyarországi felnőtt népesség drogérzékenysége – új fejlemények. *MAT VI. Országos Kongresszusa*. 2007. november 22–24. Siófok, *Addiktológia 2007*. VI. Supplementum 1., 49.
- Paksi B., Arnold P. 2009. Speciális populációk drogérzékenysége. In: Demetrovics Zs. (szerk): *Az addiktológia alapjai II*. Eötvös Kiadó, Budapest, 2009. (327-387)
- Poland National Report 2004. The Poland Drug Situation 2004. Report to the EMCDDA by the Reitox National Focal Point. – <http://www.emcdda.europa.eu/html.cfm/index34466EN.html> (Letöltés: 2008. 09. 29.)
- Portugal National Report 2007. The Portugal Drug Situation 2007. Report to the EMCDDA by the Reitox National Focal Point. – <http://www.emcdda.europa.eu/html.cfm/index61233EN.html> (Letöltés: 2008. 09. 29.)
- Romania National Report 2007. The Romania Drug Situation 2007. Report to the EMCDDA by the Reitox National Focal Point. – <http://www.emcdda.europa.eu/html.cfm/index61261EN.html> (Letöltés: 2008. 09. 29.)
- Spain National Report 2007. The Spain Drug Situation 2007. Report to the EMCDDA by the Reitox National Focal Point: – <http://www.emcdda.europa.eu/html.cfm/index61189EN.html> (Letöltés: 2008. 09. 29.)

- Terry, A., Szabo, A., Griffiths, M. (2004). The Exercise Addiction Inventory: A new brief screening tool. *Addiction Research and Theory*, 12(5), 489–499.
- United Kingdom National Report 2004. The Kingdom National Drug Situation 2004. Report to the EMCDDA by the Reitox National Focal Point. - <http://www.emcdda.europa.eu/html.cfm/index34486EN.html> (Letöltés: 2008. 09. 29.)
- United Kingdom National Report 2005. The Kingdom National Drug Situation 2005. Report to the EMCDDA by the Reitox National Focal Point. - <http://www.emcdda.europa.eu/html.cfm/index34598EN.html> (Letöltés: 2008. 09. 29.)
- United Kingdom National Report 2006. The Kingdom National Drug Situation 2006. Report to the EMCDDA by the Reitox National Focal Point. - <http://www.emcdda.europa.eu/html.cfm/index44991EN.html> (Letöltés: 2008. 09. 29.)
- United Kingdom National Report 2007. The United Kingdom Drug Situation 2007. Report to the EMCDDA by the Reitox National Focal Point. <http://www.emcdda.europa.eu/html.cfm/index61249EN.html> (Letöltés: 2008. 09. 29.)

Solt Ágnes

Agresszió a fogvatartottak körében: okok és következmények Problémás fogvatartottakkal készült mélyinterjúk tartalomelemzése

A kutatás előzményei és célja

A Legfőbb Ügyészség javaslata alapján 2008-ban folytattuk a 2007-ben megkezdett, „Az agresszió jogi és pszichológiai kezelése a fogvatartási helyeken” című empirikus kutatást, amelynek befejezési határideje 2008. november 30. volt. A kutatás első félévben a Budapesti Fegyház és Börtön által rendelkezésünkre bocsátott fegyelmi ügyiratokat tanulmányoztuk (Dunavölgyi Szilveszter és Solt Ágnes), amelyek eredményéről részbeszámolót készítettünk, és abban a további vizsgálat módszereként a mélyinterjúk technika alkalmazását javasoltuk, mivel az akták az események pszichológiai jellegű tartalmát nem dokumentálják.

A fegyelmi akták alapján pusztán formális eljárásokra láthatunk rá. Az elkövető és a sértett, a köztük levő kapcsolat és a pontos esetleírás hiányos. A háttérben megbúvó indítékok, motívumok rejtve maradnak. A jelentések sokszor nyomás, kényszer alatt született cselekményeket dokumentálnak, erre utalnak többek között a megtett, majd visszavont feljelentések¹ és vallomások.

A bántalmazások jó része vélhetően rendszeres, de erre ritkán derül fény. A büntetések nem nyújtanak valós megoldást a folytatólagosan elkövetett erőszakos cselekmények orvoslására, sőt sok esetben gerjesztik is azokat, hiszen a sértett jellemzően nem kerülhet biztonságba a feljelentés megtételét követően sem, így ki van téve mind az elkövető, mind annak cimborái által elkövethető további zaklatásoknak.

A megelőzés, illetve a kezelés eredményességét nagymértékben befolyásolná, ha lennének leszűrhető, általánosítható tapasztalatok az egyes fegyelmi vétségek kivizsgálása során. Ezzel az előfeltevéssel álltunk neki a fegyelmi ügyek tanulmányozásának, azonban a vizsgált aktákban nem találtunk olyan, a későbbi elemzésekre alkalmas, a megelőzési szempontokkal összefüggő adatokat, amelyek alapján az agresszió kialakulására vonatkozó konkrét következtetéseket le lehetne vonni, illetőleg a probléma kezelésével kapcsolatos érdemi javaslatokat lehetne tenni.

Mindezek után 2008 második félévében – a Legfőbb Ügyészség hozzájárulásával – a Váci Fegyház és Börtönben 50 elítélttel készítettünk mélyinterjút a témával kapcsolatos adatgyűjtés céljából. A hangfelvételek feldolgozására, elemzésére, az interjúkban elhangzottak szociológiai szempontú tartalomelemzésére 2009-ben került sor.

¹ A Btk. szerinti magánindítvány.

Jelen tanulmány a kutatási zárójelentés alapján íródott, amiben az interjúkban elhangzottak szociológiai tartalomelemzését végeztem el azzal a szándékkal, hogy az agressziót kiváltó jellegzetes tényezőket beazonosítsam, és tipizáljam mind a rendszerbeli adottságokból fakadó, mind a személyiség szerkezetben rejlő, mind pedig a speciális szubkultúra értékrendszerére visszavezethető agressziót kiváltó, illetve erősítő motívumokat. E motívumok ismeretére alapozva tudunk javasolni olyan változtatásokat, amelyek csökkenteni képesek a fogvatartotti erőszakot.

A kutatás módszertanáról

A mélyinterjúk alanyai olyan elítéltek voltak, akik erőszakos ügyekbe keveredtek börtönbüntetésük során, amely miatt fegyelmi eljárásban kellett részt venniük. Az interjúk időtartama átlagosan egy, másfél óra volt. Az elítéltekkel az interjú készítője négy szemkört beszélt egy előre kialakított vezérfonal alapján, amelyben az elítélt előéletére, önképére, identitására és az intézetben töltött időre vonatkozóan is részletesen kifejtendő kérdések szerepeltek. A hanganyagot diktafon rögzítette. A legépelte interjúkat az Atlas.ti tartalomelemző szoftver segítségével elemeztem.

A kvalitatív módszer és az elméleti megalapozottság

Kvalitatív módszerekkel a tények, jelenségek, információk mögött meghúzódó okokat és motivációkat tárjuk fel. A cél az, hogy a célcsoport viselkedési skáláját és ne a gyakorisági megoszlását ismerjük meg.

A megalapozott elmélet rövid ismertetése

A kutatásban használt módszertan elméleti keretét az ún. megalapozott elmélet, a „grounded theory” adta. Az elméletet *Anselm L. Strauss* és *Barney Glaser* dolgozta ki, és jelentette meg 1967-ben a *The Discovery of Grounded Theory* című tanulmányban. A megalapozott elmélet lényege, hogy a vizsgált adatokban gyökerezik, s az adatok folyamatos és szisztematikus elemzése során körvonalazódik a majdani teória. Ez azt jelenti, hogy az elmélet helyessége nem választható el az elmélet létrejöttének folyamatától.

Lényeges kiindulópont, hogy nem valamiféle objektív valóság feltárása a kutatás középpontja, hanem a vizsgált célcsoport, a másik ember személyének, szubjektív valóságának megismerése. A kutatás interaktív folyamat a kutató és a vizsgálat alanya között, s ennek a ténynek a figyelembevételére döntő abból a szempontból, hogy az információkat, adatokat a helyükön tudjuk kezelni a következtetések levonásakor.

A kvantitatív és kvalitatív kutatási módszer között a különbség abban áll, hogy míg a kvantitatív vizsgálatok egy hipotézis bizonyítását, addig a kvalitatív vizsgálatok az elmélet generálását tekintik elsődleges fontosságúnak. Ebből következik, hogy kutatásom kezdetén alig, vagy csak nagyon tág értelmezési keretben fogalmaztam meg állításokat és feltételezéseket, leginkább kérdésköröket vázoltam, mert az elmélet a kutatás folyamatában, az elemzés és adatgyűjtés folyamatos egymásra hatása során alakul ki.

A megalapozott elmélet lényege, hogy hangsúlyozza a cselekvő álláspontjának megértését, mint szükséges feltételt az interakciók, folyamatok és változások megértéséhez. Az általánosság különböző szintjein megfogalmazott elmélet elengedhetetlenül fontos a társadalmi jelenségek mélyebb megismeréséhez. A megalapozott elmélet nem spekulatív, nyitottan közelít megismerésének tárgyához.

Ebben az elméletben a koncepciók jelentik az elemzés alapegységeit. A koncepciókat úgy alakítjuk ki, hogy a különböző adategységeket, információt hordozó jelenségeket egymáshoz hasonlítjuk és egymás viszonylatában értelmezzük. Az összehasonlítás alapján történő fogalomalkotás már része a kódolásnak. Több fogalom alkot egy kategóriát, ezeken keresztül integrálható az elmélet.

Már az adatgyűjtéssel párhuzamosan elkezdjük az elemzés folyamatát, hogy a további kérdések, irányok körvonalazódhassanak. A kódolás és jegyzetelés is újabb kérdéseket generál, amelyek vagy új adatok gyűjtésével, vagy a régebbiek fölülvizsgálatával, másodelemzésével válaszolhatók meg.

A kódolás folyamata meghatározó a kutatás során. Ennek során a nyers adatokat, információkat részekre bontjuk, konceptualizáljuk, majd új formában rakjuk össze őket. Jelen kutatásban az interjúk tartalomelemzése során mind az explicit tartalom, mind a forma és a stílus, mind az érzelmi töltet, mind pedig az üzenetérték szerint kódokkal jelöltem meg a szövegegységeket, amelyek így egymás viszonylatában és összefüggéseiben is több dimenzióban vizsgálhatóvá tették az interjúkban elhangzottakat. A meglévő adatból, információból egy fogalomra lehet következtetni (a konkrétumot egy tágabb, más értelmezési keretbe helyezve), majd pedig több hasonló fogalomból egy kategóriát lehet megalkotni. A kódolás során arra irányul a fókusz, hogy a vizsgált jelenség kapcsán a körülmények, illetve a cselekvők közötti kapcsolatok, interakciók, stratégiák, taktikák között milyen együttjárások figyelhetők meg és hogyan tipizálhatók egyes elemek. Ez a gyakorlatban azzal jár, hogy soronként, szavanként vagy szövegegységenként kell elemezni a rendelkezésre álló adathalmazt, kapcsolatokat keresve az egyes szövegrészek, illetve az egyes kódok között. A kódolás és a szöveg-elemzés folyamata az Atlas.ti tartalomelemző szoftver segítségével végezhető el, amely szoftver a grounded theory alapján és az elmülethez kapcsolódva készült.

A grounded theory célja, hogy olyan elméletet alkossunk általa, amely releváns és problematikus viselkedésmintákra ad magyarázatot. A kutató az alapkategória dimenziói, tulajdonságai, körülményei, következményei, stratégiái alapján kódol.

Eredmények

A problémás fogvatartottak agresszív megnyilvánulásainak és szocializációjának tipikus fajtái és együttjárásaik

Az agresszió iránya szerinti típusok és az előélet jellegzetességei

A fogvatartottakat tipizáltam aszerint, mely személyekre jelentenek veszélyt elsősorban. Így megkülönböztettem 4 csoportot (önveszélyes; rabtársakra veszélyes; felügyeletre veszélyes, bántalmazott: mások által veszélyeztetett), s ezen csoportokat külön-külön vizsgáltam.

Az agresszív viselkedés mértékének, a veszélyesség megítélésének jó prediktora, előrejelzője lehet a következő kérdés: „Mi a legrosszabb a börtönben?”. A kutatás eredményei arra utalnak, hogy a válaszok típusosan kétfélek: az egyik jellegzetes válasz lényege, hogy a rabtársak, vagyis a többi fogvatartott személy és a velük való együttélés a legkevésbé elviselhető körülmény; a másik típusú válaszban a legnehezebb a szerettek hiányával való megbirkózás.

A kutatás eredményei alapján azt vélelmezem, hogy az első válasz esetében a fogvatartottnak konfliktusai vannak: bántalmazott és/vagy bántalmazó. A második válasz alapján az valószínűsíthető, hogy a fogvatartott a kifelé irányuló agresszió szempontjából kevésbé veszélyes abban az esetben, ha nem áll fenn nála impulzus-kontroll zavar vagy egyéb pszichés probléma.

Azt vizsgáltam, hogy a különböző (kifelé és befelé) irányú agresszivitások háttérében milyen típusosságok fedezhetőek fel az előélet, a személyiségvonások és az elkövetett bűncselekmények összefüggéseiben.

A mintába került problémás, agresszív fogvatartottak gyermekkorára az érzelmi és – sok esetben – fizikai elhanyagolás, bántalmazás, illetve a gyermekvédelmi múlt vagy a javítóintézetbeli szocializáció jellemző.

Az előéleti tipikusságokat vizsgálva 5 meghatározó dimenziót találtam, amelyek mentén elválaszthatóak az életutak:

- a fizikai bántalmazás elszenvedésének mértéke,
- az elsődleges szocializációs közeg mibenléte (család vagy/és intézet),
- az érzelmi elhanyagolás mértéke,
- a kortárs csoport és a sporttevékenységek szerepe,
- a tudatmódosító szerekhez való viszony.

Ugyanakkor kijelenthető, hogy a bántalmazás minden jellegzetes életútnak meghatározó eleme volt. Az előélet, szocializációs közeg kirajzolódó mintáival párhuzamosan az egyéni jellemzőket és személyiségvonásokat is figyelembe vettem, és elemeztem. Az addiktív személyiségvonások a legtöbb vizsgált egyén esetében jellemzőek voltak.

Az elkövetett bűncselekményeket összevettem az életúttal és a személyiségvonásokkal, vajon megállapítható-e valamiféle összefüggés ezen dimenziók között.

Mindezen elemzések után a következő jellegzetességeket találtam a vizsgált 4 csoport esetében:

1. Önveszélyes fogvatartottak

Az első csoport tagjai esetében a kisgyermekkorú olyan szülői magatartás kíséri, amelynek jellegzetessége az apa brutalitása, a gyermek rendszeres fizikai bántalmazása – az anya gyermeke irányában megnyilvánuló ragaszkodása és gondoskodása mellett. Jelentősége van annak, hogy miközben a gyermek folyamatos erőszakot szenved el, van mellette legalább egy olyan meghatározó személy, akihez kötődik, és aki óvni próbálja őt.

A csoportba tartoznak olyan egyének is, akiknek életútjában nem csak a koragyermekkorban megtapasztalt apai bántalmazás és anyai ragaszkodás a közös elem, hanem ezt követően a drogfogyasztás és a kábítószerfüggés, az ezzel együttjáró életforma és a kortárskapcsolatok negatív és mély hatása. Ezekre az egyénekre jellemzőek a szorongások és fóbiák, amelyek megke- serítik mindennapjaikat.

Azok a fogvatartottak, akiknek gyermekkorában az említett tényezők voltak meghatározóak, és akik szorongó, fóbiákkal küzdő személyekké váltak: önve- szélyesek, azaz szuicid késztetéseik miatt váltak problémássá elsősorban.

Az e csoportba tartozó fogvatartottak bűncselekményei nem mutatnak specifikumot.

2. Rabtársakra veszélyes fogvatartottak

A második csoport előéletének visszatérő elemei a gyermekkori pszichés és/vagy fizikai bántalmazás elszenvedése, a gyermekotthonban vagy javítóinté- zetben eltöltött évek és a sporttevékenységek fontossága is jellemző. Meghatáro- zó tényező a családtól elszakadt és szoros kötődést ki nem alakító szocializációs közeg kiskamasz kortól, illetve 14-16 éves kortól.

A csoport tagjainak személyiségére jellemző volt, hogy – saját elmondásuk alapján – valamiféle pszichés betegséggel (leggyakrabban személyiségzavarral) küzdöttek, és mindenféle addikció volt tapasztalható körükben. A hatalomvágy, a mindent irányítani akarás szintén gyakori ebben a csoportban.

Ezek a megkérdozettek, akiknek szocializációjában az említett tényezők for- dultak elő, és akiknek személyisége a fent vázolt jellemvonásokat hordozza, legin- kább a fogvatartott társaikra veszélyesek, az agressziójuk egymás ellen irányul.

Az e csoportba tartozó fogvatartottak jellemzően erőszakos és visszaeső bűnelkövetők.

3. Felügyeletre veszélyes fogvatartottak

A harmadik csoport esetében a gyermekkorban elszenvedett bántalmazás szin- tén meghatározó, ezt követően pedig a gyermekotthonban töltött hosszú évek és az ottani szocializáció, azaz a családból már kisgyermekkorban való kiszakadás, a korai kötődés elmaradása vagy sérülése.

Az ebbe a csoportba sorolható fogvatartottak érzelmvilágát az állandó düh uralja, gyakori körükben az addikció (leggyakrabban a gyógyszerfüggés); jellegze- tes jellemvonás a különös hangsúllyal bíró igazságérzet, és jellemző az impulzus- kontroll zavar, amely a meggondolatlan, hirtelen tettek megtételére hajlamosít.

A volt intézeti gyermekek, akik bántalmazás miatt kerültek leggyakrabban gyermekotthonba, s akiknek személyisége a fent leírt jellegzetességeket tömöríti, jellemzően a felügyelet tagjaira veszélyesek.

Az e csoportba tartozó fogvatartottakra az erőszakos bűnelkövetés jellemző.

4. Bántalmazott, áldozattá vált fogvatartottak

Kétféle előélet és személyiségszerkezet különül el ebben a csoportban:

- a) Az egyik típusú életút során a gyermekkori bántalmazás, az alkoholista vagy szenvedélybeteg szülői háttér dominál. Az ilyen háttérrel rendelkező egyénekre gyakran jellemző a csökkent értelmi képesség.
- b) A másik esetben tipikus a kifejezetten jó családi háttér, s az egyén átlagon felüli intellektusa és műveltsége.

Ez a két, szélsőségesen káros vagy előnyös életút a kifejezetten negatív vagy pozitív egyéni adottságokkal kombinálva valószínűsíti azt, hogy a bv. intézetekben fogvatartottként bántalmazásnak lesz kitéve az egyén.

Az e csoportba tartozó fogvatartottak bűncselekményei kétféle jellegzetességet mutatnak. Ha az elkövetett bűncselekmények alapján kívánjuk bejósolni, hogy kik lesznek azok az egyének, akik nagy valószínűséggel áldozattá válnak a bv. intézetekben, akkor azt mondhatjuk, hogy a bántalmazottak nagy arányban kerülnek ki mind a gyermekbántalmazást elkövetők, mind az intellektuális bűnelkövetők, mind pedig a kisstűlő lopásokat elkövetők közül.

Rabhierarchia- skála

A fogvatartottak tipizálása mellett létrehoztam egy ún. rabhierarchia skálát, egy olyan 5 fokú mérőeszközt, amely a fogvatartott bv. intézetben betöltött státuszát, annak presztízsét és az ehhez kapcsolható érdekérvényesítő képességét mutatja. A skálát a rab- és felügyeleti szubkultúra vizsgálata után alkottam meg, azoknak az értékeknek az alapján, amelyek elismerést váltanak ki a környezetből, illetve olyan viselkedésminták és megküzdési stratégiák alapján, amelyek eredményesek, és sikeresen használhatók az adott közegben.

Mindennek kialakításához

- összehasonlítottam a kommunikációs kompetenciákat;
- vizsgáltam a leghatékonyabban működő kommunikációs stratégia mibenlétét;
- az explicit vagy implicit formában megfogalmazódó értékeket;
- a referenciaszemélyek tulajdonságait;
- a másokról való véleményformálás azon dimenzióit, amelyek segítségével megítélik és osztályozzák a fogvatartottak egymást.

Az így kialakított 5 fokú skálán az 1. érték jelenti a hierarchiában elfoglalt legalacsonyabb helyet, az 5. érték pedig a vezető státuszt. Az interjúk alapján minden vizsgált egyént besoroltam a hierarchiába, majd megvizsgáltam, milyen összefüggések fedezhetők fel az előzőekben leírt dimenziókkal: az agresszió iránya, az elkövetett bűncselekmény, az egyéni jellemzők és az előélet vonatkozásában.

Azt találtam, hogy a rabhierarchia alján a bántalmazottak állnak (skála érték: 1-2). Őket követik az önmagukra veszélyes, szuicid hajlamú (skálaérték: 2-4), majd a felügyeletre veszélyes fogvatartottak (skálaérték: 3-4), a hierarchia felső harmadában és tetején helyezkednek el azok a fogvatartottak, akik leginkább a fogvatartott társaikra veszélyesek (skálaérték:3-5).

Mindebből az is jól kiolvasható, hogy az agresszióknak mely fajtái elfogadottak és kevésbé elfogadottak, hogy a sajátos szubkultúra értékei szerint kit szabad és kit nem szabad bántani.

A vizsgált dimenziók szerinti összefüggések táblázatba foglalva

Agresszió iránya	Ön-veszélyes I.	Többi rabra veszélyes II.	Felügyeletre veszélyes III.	Bántalmazott (2 típus)
Előélet	Drog, vagy apai verés anyai ragaszkodással	Pszichésen vagy fizikailag bántalmazott gyerek, sokszor intézetbe is került, sport gyakori	Bántalmazott gyerek, később intézeti nevelt	1. Bántalmazott gyerek, gyakran alkoholista szülők; vagy 2. „jó” családból való
Jellemző	Szorongás, fóbiák	Személyiség-zavar, esetenként addikció, sokszor vezér típus	Állandó düh, gyakran addikció, igazságérzet dominál, impulzus-kontroll zavar	Sokszor csökkent értelmi képességű; vagy átlagon felüli műveltségű
Bűncselekmény		Erőszakos, visszaeső	Erőszakos	Gyermek-bántalmazás; intellektuális bűnelkövetés; kisebb lopások
Rabhierarchia skála	2-4	3 - 5	3 - 4	1-2

Jellegzetes narratívák, önbrázolások és tulajdonságok a vizsgált fogvatartotti minta körében

A fogvatartottak legnagyobb része elmondta magáról, hogy erőszakos bűncselekményért ítélték el. Nagy arányban vallották az elítéltek, hogy szenvedélybeteg volt, vagy legalábbis nagymértékben és rendszeresen fogyasztottak valamilyen drogot vagy alkoholt. Problémás gyermeknek kb. a megkérdezettek fele vallotta magát, ennél jóval gyakrabban visszatérő elem volt az életükben a gyermekkorai bántalmazás kényszerű elszívása.

A megkérdezett elítéltek nagy része visszaeső, és a bv. intézetben töltött évek száma jellemzően 4 év fölötti.

Az elítéltek fele magányos, ugyanennyien vallották magukat „ideges” típusnak. Kisebbségben vannak, ám jól körülhatárolható típust alkotnak azok a fogvatartottak, akik teljes meggyőződéssel állították, hogy joguk van mindenki fölött rendelkezni, mindenkit „nevelni” és „fegyelmezni”.

A leggyakrabban a tulajdonságaik kapcsán az elítéltek arról beszéltek, mennyire bosszúállóak. Visszatérően előfordult a „szigorú elvek” léte, de volt, aki empatikusnak és megbocsátónak mondta magát. A legtöbb mintába került elítélt bosszúállónak mondható. Azokra az egyénekre nem jellemző, hogy énképükben a bosszú mint pozitív és erőt sugalló tulajdonság szerepel, akik valójában a bv. intézetben áldozattá váltak. Azokra az elítéltekre pedig, akiknek áldozataivá válnak, az jellemző, hogy rendkívül magas önértékelésük van, kifejezetten bosszúállóak, és szigorú elveik vannak, amelyeket elsősorban úgy alakítanak ki, ahogyan azt saját szükségleteik és igényeik megkívánják. Érdekes azonban, hogy ezek az igazságosztó, különösen jó érdekérvényesítési képességekkel rendelkező, magabiztos emberek a rendszernek nem okoznak kárt, sőt jellemző, hogy ők rendet tudnak tartani a rabok között kritikus esetekben, épp ezért nem ritka, hogy a felügyelet tagjai valamiféle iratlan szerződés szerint együttműködnek velük, támaszkodnak egymásra és kölcsönösen előnyökhöz juttatják egymást. (Az ilyen informális kapcsolatok okozhatnak azonban konfliktust a felügyelet tagjai között.)

Összességében három áldozat-típust sikerült elkülöníteni az önképük alapján, azaz annak alapján, hogyan beszéltek önmagukról a fogvatartottak:

Áldozat (1.): Megbocsátó és elvei vannak.

Ezt a típust az örök nem kedvelik, gyakoriak a konfliktusok közöttük, mert az ilyen elítéltek gyakran kiállnak gyengébb társuk mellett akár a felügyelettel szemben is, ha úgy vélik, igazuk van. Emiatt az ilyen önértékelésű és személyiségű ember jellemzően áldozattá válik, és azáltal, hogy a formális szabályokat felülírják saját erkölcsi normái, a rendszer megfelelő működése ellen is képes hatni.

Áldozat (2.): Határozatlan és hirtelen haragú.

A labilis önértékelésű és ilyen tulajdonságokkal bíró elítélt a többi fogvatartott társ áldozatává válik. A rabok között sem a labilitás, sem a határozatlanság, sem pedig a meggondolatlan impulzivitás nem elfogadott. Az ilyen elítéltre azonban nem jellemző, hogy a felügyelettel szembe szállna, vagy problémát okozna a rendszernek.

Áldozat (3.): Megbocsátó és nincs kibékülve magával: elítéli magát.

A magukat elfogadni nem tudó fogvatartottak a rabhierarchia legalján foglalnak helyet, a gyengeséget itt nem tolerálja senki, az önutálat és önmarcangolás ebben a közegben a legkevésbé kifizetődő. Az ilyen rabot fogvatartott társai kihasználják és megalázzák, a felügyelet pedig nem képes támaszt nyújtani ezekben az esetekben.

A büntetés-végrehajtási intézetekben uralkodó szubkultúra és ennek hatásai

A börtön mint totális intézmény

A bv. intézetek a totális intézmények² sorába tartoznak. A totális intézményekben az emberi élet három legfontosabb szférája – a munka, a szabadidő és az alvás – egy helyen, nagyszámú társ közvetlen közelségében, azonos résztvevőkkel, azonos autoritás alatt, mindenkire egyformán érvényes formális szabályok szerint zajlik. A különböző tevékenységek összekapcsolódnak egy racionális tervben (napirend, rendszabály), amelynek célja az intézmény hivatalos céljainak megvalósítása.

A totális intézmények közvetlen hatása: depriváció az alapvető szükségletek kielégítésének lehetőségétől.

A deprivációk negatív hatást gyakorolnak a fogvatartottak önbecsülésére, csökken az önértékelés, megnő a szorongás, a depresszió szintje, az énkép negatívizálódik. Gresham Sykes³ ötféle deprivációt mutatott ki, amely szerint a szabadságtól, a kényelemtől, a heteroszexualitástól, az autonómiától és a biztonság-tól való megfosztottság okozza a legtöbb problémát.

A formális szabályok mellett a zárt, hierarchikus felépítésű intézetekben mindig megjelenik egy informális szabályrendszer is, amely sokszor domináns a formálissal szemben. Az informális szabályok határozzák meg, hogy bizonyos helyzetekben ki, mikor, mit tehet, hogyan viselkedhet, és hol vannak saját érdekérvényesítési képességének határai. A formális szabályrendszer által meghatározott hierarchiában státuszok és azokhoz kötött cselekvési jogok és kötelezettségek állnak, ezzel ellentétben egy informális rendszerben az egyének hatalmi pozíciója nem a hivatalosan meghatározott státuszok szerint alakul, hanem egy, a zárt közegben kialakuló belső norma szerint jön létre.

A formális és informális szabályok sok esetben összeegyeztethetetlenek, s hogy ez a két normarendszer hogyan viszonyul egymáshoz, az kutatásaim tapasztalatai alapján intézetenként eltérő: elsősorban annak függvénye, hogyan viszonyul egymáshoz a fogvatartotti és a felügyeleti szubkultúra, hogy melyik az erősebb és meghatározóbb.

A fogvatartotti és a felügyeleti szubkultúra

El kell különítenünk tehát két különálló szubkultúrát a bv. intézeteken belül: a fogvatartotti és a felügyeleti szubkultúrát. Az uralkodó értékrend kialakításában két szerep – a fogvatartotti és fegyőri – játszik közre, egymást ellentétes irányból befolyásolva.

² Goffman, E. (1961): *Asylums. Essays on the social situation of mental patients and other inmates*. Garden City NY

³ Sykes, Gresham M. (1958): *The Society of Captives. A Study of a Maximum Security Prison*. Princeton University Press

A fogvatartottak ereje abban áll, hogy többségben vannak, folyamatosan egy léttérben és egymással összezárva.

A felügyelet erejét az adja, hogy tagjai hatalommal bírnak, vagyis tetteiket könnyedén legalizálni tudják, hogy azonos a céljuk, ezért össze kell dolgozniuk. Kevesebb az érdekellentét, így az együttműködés könnyebben kialakul közöttük. (A nevelő és felügyelő között azonban gyakran belső ellentét, hatalmi harc alakul ki.)

A börtönben egy sajátos „erőkultusz” uralkodik, amelynek lényege, hogy a túlélést szolgáló tulajdonságok és jellegzetességek ítéltetnek meg pozitívan, szemben minden mással, amely a túlélés esélyének csökkentését vonhatja maga után. Éppen ezért a humánus értékek, az érzelmek és a kötődés mind negatívumként jelenik meg, gyengeségre utal. A rabok közti hierarchia alapja a fizikai erő és a befolyás (a kapcsolati és a gazdasági tőke).

A fegyőrök eszközei és lehetőségei ennél sokkal szélesebb körűek, hiszen a legális hatalom és ennek minden eszköze a birtokukban van, egy rab – fegyőr „harcban” csak az utóbbi kerülhet ki nyertesen a mögötte álló legitim hatalomnak köszönhetően.

A rabok és fegyőrök közötti hatalmi játszmák győztesei, a felügyelet tagjai azonban – a szereplők erőviszonyainak strukturálisan meghatározott egyenlőtlensége miatt – nem számíthatnak a fogvatartottak elismerésére az erőkultusz jegyében. Aki fegyőrként belép a rabhierarchiába – annak szabályai és értékei szerint –, az gyávának és megvetendőnek ítéltetik, hiszen a formálisan meghatározott státusza által felruházott hatalommal, ennek előnyeit kihasználva teszi mindezt.

A felügyelet tagjainak nagyobb arányban való betagozódása a rabhierarchiába az intézet és a formális szabályok meggyengülésének tüneteként kezelhetők.

Az erőkultusz és a börtönben uralkodó szubkultúra értékrendje alapján a hierarchia alján meghúzódnak mind rabok, mind bizonyos tulajdonságokkal bíró fegyőrök. A nem elfogadott viselkedésmódok az alábbi táblázatban jól ábrázolhatóak:

Nem elfogadott viselkedésminták a rabhierarchia mögött húzóóó értérend szerint	<i>„beszari”</i> Aki láthatóan fél, s gyávának minősíttetik	<i>„gerinctelen”</i> Aki mást mond az ember szemébe, és mást a háta mögött, aki hazug és álnok	<i>„féreg”</i> Aki olyat tesz, amely mindenfajta morált kizár.
Fogvatartott (a fogvatartottak általi kategóriák szerint)	<i>„csicska”</i>	<i>„vamzer”</i>	<i>„pedofil”</i>
Fegyőr (olyan viselkedésminták szerint, amelyek a hatalommal való visszaélésből fakadnak)	kiabál, kötekedik	kijátssza a rabokat egymás ellen, bűnvádival fenyegetőzik	megalázza, kineveti a fogvatartottat

Leegyszerűsítve azt mondhatjuk, hogy három olyan kategória alakult ki, melyek mentén egy adott egyén megbélyegzetté válhat a fogvatartotti szubkultúra értékei szerint – legyen akár fegyőr, akár rabtárs az alany. A megbélyegzettség a fogvatartott-társ esetében kialakult fogalmak, címkék alá sorolható, például: „csicska”, „vamzer” vagy „pedofil”. Ezzel ellentétben a fegyőrökkel szemben nem egyénre szabható, komplett tulajdonsághalmazt magában foglaló címkék általi megbélyegzésről beszélhetünk, hanem csupán azokkal a viselkedésformákkal szembeni negatív megítélésről, amelyek a hatalommal való visszaélésben gyökereznek. Az ilyen negatív megítélés alá eső viselkedésmintákat alkalmazó fegyőrök azok, akik szintén megbélyegzetté válnak a fogvatartottak értékei alapján.

Az első kategóriába olyan jellemvonások tartoznak, amelyek arra utalnak, hogy az illető viselkedését a félelem mozgatja. Minősítése: gyáva. A fogvatartottak körében a csicska ez az ember, aki olyan alávetett személy, aki félelemből, tiszteletből, vagy anyagi érdektől hajtva mások előtt meghunyászkodik. A fegyőrök körében azok minősítettnek gyávnak, akik indokolatlanul túlzott verbális és fizikai agresszióval, erőszakkal lépnek fel a fogvatartottakkal szemben.

A második kategóriába olyan személyeket sorolnak, akiket a „gerinctelen” jelzővel lehetne köznapi szóhasználat szerint illetni, azok, akik hazugságokat terjesztenek másokról, illetve mást mondanak aszerint, hogy épp kivel beszélnek, és milyen személyes érdekek mozgatják őket az adott pillanatban. A fogvatartottak körében ezek az emberek a „vamzerek”, akik elárulják egymást, a felügyelet tagjai közül pedig azokat sorolják ebbe a kategóriába, akik tudatosan és szándékosan manipulálják úgy a rabokat, hogy azok egymás ellen forduljanak.

A harmadik kategória azokat az egyéneket tömöríti, akik mindenféle morált sértő, elutasítandó és megvetendő dolgot művelnek, vagy műveltek valaha, amely miatt az emberi méltóságukat elvesztették mások – a megítélőik – szemében. A fogvatartottak körében a „pedofilok” azok, aki tipikusan ebbe a kategóriába tartoznak, a fegyőrök körében pedig azok, akik visszaélve pozíciójukkal, a legkülönbözőbb módokon alázzák meg sokszor teljesen öncélúan a rabokat.

A fegyőrök és fogvatartottak viszonya

A fogvatartottak sztereotípiái a fegyőrökkel kapcsolatban sokkal kevésbé sematikusak és leegyszerűsítőek, mint a fegyőrök rabokkal kapcsolatos sztereotípiái.

A felügyelet tagjainak körében sokkal jellemzőbb, hogy a rabokra egységesen megvető jelzőket használnak, ezzel ellentétben a fogvatartottak között alig volt olyan, aki egységesen negatívan jellemezte volna a felügyelet tagjait. Az alábbi táblázatban láthatók a jellemző minősítések.

A felügyeleti szubkultúra sztereotípiái a rabokról	A fogvatartotti szubkultúra sztereotípiái a fegyőrökről
<ul style="list-style-type: none"> • ostobák, iskolázatlanok • igénytelenek • éreztetni kell velük, hol a helyük • mindent kihasználnak • gerinctelenek, megalkuvók 	<ul style="list-style-type: none"> • visszaélnék a hatalommal • korruptak • közönyösek • fölényeskednek • a magánéleti gondjaikból eredő frusztrációt a rabokon vezetik le • képzetlenek

Megjegyzendő, hogy a felügyelet fogvatartotti populációról való ilyen vélekedése diszfunkcionálisan hat az intézmény hivatalosan kitűzött céljaira és működésére.

Jól látható, hogy az egyes jellemvonások mindkét esetben ábrázolhatóak az erő és a hatalom dimenziójában, ahol az egyik (fogvatartotti) csoport a hatalom és érdekérvényesítés általi megfosztottság állapotában, a másik (felügyelet) csoport a hatalom birtokában van, s az összes negatív sztereotípa ebből az egyenlőtlen relációból fakad. *Zimbardo* 1971-es kísérlete⁴ óta tudhatjuk, hogy mind a börtönőrök, mind a foglyok meghatározott viselkedésformákat vesznek fel, amelyek az adott körülmények között a szituáció romlásához vezetnek.

Az itt összefoglalt sztereotípiák segítségével a romláshoz vezető mechanizmus egyik manifesztációja is megfoghatóvá válik. Az alá-fölé rendeltségből fakadóan nagy a veszélye annak, hogy az alávetettek pusztán pozíciójukból eredően is megvetésre ítéltetnek a felügyelet tagjai által, miközben a felügyelet tagjai pozíciójukból eredő „hatalmukat” saját felsőbbrendűségük bizonyítékaként kezelik. Ennek a törvényszerű lélektani folyamatnak tudatában olyan szabályzatot lenne célszerű kialakítani a büntetés-végrehajtás zárt világában, amely ellenúlyozni képes a rendszer működésének gyengüléséhez vezető ezen folyamatot.

Ezt a célt a vezetők és középvezetők által képviselt morál és a szabályzat gyakorlatban való tényleges alkalmazhatósága szolgálná.

A bv intézetekben jelenlevő konfliktusok forrásai és típusai

1. Fogvatartott társ

A fogvatartott társak között a leggyakoribbak azok a konfliktusok, amelyek mind lelki, mind fizikai bántalmazással járnak. Ez természetes, hiszen az életterük és a viszonyaik miatt a frusztrációjuk levezetésének színterén együtt foglalnak helyet. A közös élettér okozta problémákon és a frusztrációk megjelenésén kívül azonban a státuszért folyó küzdelem az, ami szintén elkerülhetetlenné teszi a fogvatartottak közötti összecsapásokat, konfliktusokat és verekedéseket. A hierarchiában döntő szerepe van a fizikai erőnek, amely meglétét folyamatosan bizonyítani kell. Ezért a konfliktusok, verekedések, erőszakos cselekmények egy része nem kiiktatható.

2. Gyógyszerhasználat

A gyógyszerhasználat rendkívül elterjedt, és nagyon káros következményekkel jár a rabok körében. A mértéktelen gyógyszerfogyasztás kontrollálatlan, agresszív magatartáshoz vezet, s a józanságát teljes mértékben elvesztő egyén sok esetben öntudatát elvesztve verekszik. A felügyelet gyógyszerhasználattal szembeni hallgatóságos beleegyezése, a toleráltság szintjének kérdése az, mennyire tud egy bv. intézetben elharapózni ez a jelenség.

⁴ Zimbardo, Philip G.; Haney, Craig; Banks, Curtis: *Interpersonal Dynamics in a Simulated Prison*. *International Journal of Criminology and Penology*, 1/1973.

Az elterjedt gyógyszerelés aláássa az intézetben uralkodó közmorált, a felügyelet presztízsét, megnöveli a súlyos testi sértések, verekedések, bántalmazások és önsértések számát, rontja a fogvatartottak közérzetét, és növeli az amúgy is magasan levő frusztrációs szintet. Az agresszió és erőszak mértékében meghatározó a gyógyszerhasználat elterjedtsége és ennek kontrolláltsága, komoly konfliktusforrás mind az üzletelgetés, mind pedig az addikció hatásai miatt. Az erőszakos cselekmények csökkenéséhez nagyban hozzájárulhat a felügyelet gyógyszerhasználatával szemben kialakított vezérelve.

3. Külső körülmény

A fogvatartottak lelkiállapotát nagymértékben befolyásolja minden kívülről érkező hír vagy esemény. Ha az egyénnek nincs egy jól bevált, általa kidolgozott feszültség-levezetési technikája, akkor sokkal valószínűbb, hogy verekedésekbe, erőszakos cselekményekbe keveredik.

4. Impulzus-kontroll zavar

Az impulzus-kontroll zavar olyan meggondolatlan, hirtelen, erőszakos cselekmények elkövetését okozza az egyénnél, amelyet – a következmények miatt – utólag rendszerint megbán, ennek ellenére elköveti hasonló helyzetben újra és újra. Az egyén, aki impulzus-kontroll zavarral küzd, nem képes ellenállni azoknak az ösztöneinek, melyek ártalmasak önmaga, vagy más számára. Tudatosan nem tudja gátolni késztetéseit.

A fogvatartottak körében nagyon gyakori ez a jelenség, amelyet úgy fejeznek ki: „elborul az agyam”, vagy „hirtelen haragú vagyok”.

5. Provokáció a felügyelet részéről

A felügyelet tagjainak nagyon nagy hatása van arra nézve, hogy a fogvatartottak milyen mentális és lelkiállapotban vannak. Könnyen tudnak feszültséget generálni, amelynek általában közvetett hatása van: a felhergelt fogvatartott nem a fegyőr, hanem egy fogvatartott társa ellen fordul, azon vezeti le feszültségét.

6. Üzletelgetés

Rendkívül sok konfliktus származik mind a fogvatartottak egymás közötti, mind pedig a fegyőrökkel való üzletelgetéseiből. Az utóbbi rendkívül veszélyes, mert nagyon heves indulatokat válthat ki, és beláthatatlan következményei lehetnek, amennyiben vita támad a felek között. A fogvatartottak közötti üzletelés szintén sok konfliktust okoz, s ezek a konfliktusok, csak úgy, mint az üzletelés maga, nem megszüntethető. A durvaság mértéke azonban befolyásolható és kordában tartható a felügyelet által.

Következtetések és javaslatok

A felügyelet célja a fogvatartottak őrzése, felügyelete és ellenőrzése. Mind-ezen feladatok akkor teljesülnek megfelelően, ha a rabok nem tesznek kárt sem önmagukban, sem egymásban, sem a környezetükben, sem pedig a bv. állomány tagjaiban.

A felügyelet célja ellen hatnak azonban a következő viselkedésformák az állomány tagjai részéről:

- lekezelő beszédmód a fogvatartottakkal;
- erőfitogtatás (az erőfölény a pozícióból adódik, ezért a megítélése negatív);
- a feljelentések eltusolása, illetve a fegyelmivel, bűnvádi eljárással való indokolatlan fenyegetőzés, zsarolás.

Mindezen viselkedésformák a fogvatartottakból ellenállást váltanak ki és a felügyelet tekintélyét rombolják.

A konfliktusok jó része megelőzhető lenne akkor, ha az állomány tagjai a következetességet, a korrektséget tartanák szem előtt. Nagyon fontos a fegyőri és nevelői munka során a rugalmasság, amely alatt egyes rigid szabályok szituatív és adekvát értelmezése és alkalmazása értendő, illetve nagy jelentőséget kellene fordítani az emberismeret fejlesztésére.

Amíg a formális szabályzat sok esetben eszközteleenné teszi a felügyelet tagjait, addig nem várható, hogy az informális megoldások alkalmazásának és az ezek mentén elharapózó túlkapásoknak az előfordulása, az önbíráskodások csökkenjenek a felügyelet tagjai körében.

A felügyeleti szubkultúrának, az emberi és magatartásbeli értékek tudatos alakításának, a személyiségfejlesztő és önismereti tréningeknek a rendkívüli fontossága ebben a kérdéskörben tagadhatatlan. Ennek tudatosítása és alkalmazása a büntetés-végrehajtás optimális működésének kulcsfontosságú összetevője.

Tóth Mariann

A fogvatartottak elégedettségének felmérése – egy pszichológiai vizsgálat néhány tanulsága¹

A vizsgálat indokai és előzményei

A társadalom tagjainak a büntetés-végrehajtással szembeni elvárásai különbözőek. Az érthető társadalomvédelmi megfontolások mellett általában csak másodlagosan merül fel az az igény, hogy a fogvatartottak szabadságvesztésük alatt lehetőleg kedvező pszichológiai változásokon menjenek keresztül, s ezáltal csökkenjen az ismételt bűnelkövetés valószínűsége.

Magyarországon a fogvatartotti populáció több mint 50%-át visszaesők képezik, amit a szakemberek az elítéltek kedvezőtlen szociális hátterére, alacsony intelligencia szintjére, pszichopátiás és neurotikus személyiségére, téves értékrendjére vezetnek vissza, de a börtöntényezőknek is komoly szerepet tulajdonítanak. Az elítéltek mentális és fizikai, egészségi állapota jelentős akadályokat gördít a reszocializáció útjába. A magyarországi börtönpopulációban a neurotikusok aránya 6–10% közt mozog.²

A bebörtönzés a fizikai kondíció számára is komoly kihívást jelent. Egy amerikai vizsgálatban 170 ezer fogvatartott egészségi állapotát áttekintve azt találták, hogy fertőzőes megbetegedés a minta 29,6%-ánál fordult elő. Ezt követték a vázizom-rendszer problémái (15,3%), a keringési problémák (14,0%), a mentális problémák (10,8%) és a légzőrendszer problémái (6,3%).³

A szabadság elvonásának szinte szükségszerű velejárói többek között a depresszió, a szorongás, a stressz, s ezek súlyos egészségkárosító hatásai visszahatnak a mentális állapotra, valamint megakadályozzák a fogvatartottat abban, hogy a „túlélésen” kívül mással is foglalkozzon.

Az öngyilkosság előfordulása sem elhanyagolható. Az önkárosító tevékenységek jelentős mértékben csökkentek a kétezres években, ennek oka viszont nem a kedvező pszichológiai feltételek teljesülése a börtönbüntetés során, hanem feltehetően a börtönpopuláció műveltségi szintjének emelkedése. Változatlanul gyakoriak azonban a testen ejtett metszések, tárgyak lenyelése és az ételmegtartás, amelyekkel a fogvatartottak elsősorban a marasztaló ítélettel szembeni tiltakozásukat, esetleg bizonyos kedvezmények megvonása miatti tiltakozásukat

¹ Az „elégedettség” vagy „jóllét” fogalmán nem általában a börtönviszonyokkal, az ellátással, a bánásmóddal való elégedettséget értem (noha ennek is fontos a szerepe), hanem pszichológiai értelemben az egyén helyzetének, sorsának, perspektíváinak önértékelését.

² BOROS János - CSETNEKY László: *Börtönpszichológia*. Főiskola jegyzet. Rejtjel Kiadó, 2002.,111-113.

³ BAILLARGEON, J. et al: *The disease profile of Texas prison inmates*. *Annales of Epidemiology*, 2000. 10:74 -80. (Idézi: SZONDY Máté és mtsai :*A diszpozicionális és szituációs optimizmus hatása börtönkörnyezetben.*) - (<http://www.optimistaklub.hu/2007.01.24/>)

fejezik ki. Nem mindenütt megoldott és nem azonos intenzitású a jelentős számban rászoruló elítéltek pszichológiai ellátása sem.⁴ Ilyen körülmények között felmerül a kérdés, hogy milyen lehet a reszocializáció hatékonysága.

A hipotézisek felállítása előtt szükségesnek gondolom a kontrollhely mint pszichológiai fogalom tisztázását. Julian Rotter terápiás megfigyelései arra mutattak, hogy az emberek különböznek abban, milyen mértékű ok-okozati kapcsolatot tételeznek fel viselkedésük és az azt követő megerősítések között. A kontrollhely tehát elvárások elmélete, ami által az emberek a belső kontrollos, illetve külső kontrollos végpont közötti folytonos dimenzióban helyezhetők el. A belső kontrollos személyek hajlamosabbak a megerősítések előfordulását inkább saját cselekedeteiknek tulajdonítani, míg a külső kontrollos személyek szerint a megerősítések megjelenése rajtuk kívülálló tényezőtől függ.⁵

A szakirodalom általában egységes abban, hogy a korszerű börtönpszichológiának számos, egymással összefüggő területet kell vizsgálnia, nagy kérdésekre kell választ találnia. Választ kell adnia arra a kérdésre, hogy beszélhetünk-e általánosságban börtönhatásról, vagy pedig van-e lényeges különbség a különböző börtönhatások, pl. a hosszú és rövidtartamú szabadságvesztés hatásmechanizmusa között. Másrészt vannak-e (s ha vannak, melyek) a börtönnek olyan irreverzibilis negatív hatásai, amelyek befolyásolják az elítéltek szabadulás utáni életét. Kérdés az is, hogy azok a negatív hatások, amelyekről számos kutatás szól, az összes fogvatartottra jellemzőek-e, vagy csak a rabok egyes csoportjaira. Fontos ebből a szempontból az egyes fogvatartotti kategóriák pszichológiai szempontú csoportosítása.⁶

Mindezekre tekintettel úgy vélem, hasznos lehet annak további vizsgálata, hogy a szabadságvesztés során az eltelt idő függvényében hogyan alakulnak a depresszió, a szorongás, a jóllét és az optimizmus egymásra gyakorolt hatásai,

⁴ A börtönpszichológia a pszichológiának viszonylag új részterülete, „olyan alkalmazott lélektan, amely a börtönrendszer komplex tevékenységének pszichológia kérdéseivel foglalkozik”. Ez a megfogalmazás széleskörűen és átfogóan kezeli a büntetés-végrehajtásban alkalmazott pszichológiai munka összetevőit, de nem ad teret a börtönpszichológia fő kérdésének, a reszocializációnak, amely viszont megjelenik a szűk megfogalmazásban. „A börtönpszichológia a fogvatartottak személyiségével, a börtönkörnyezettel, az alkalmazott személyiségformáló módszerek és a személyzet pszichológiai kérdéseivel foglalkozó alkalmazott lélektan.” Itt a definíció a rehabilitáció, reszocializáció témájára épül, s az intézetben belül munkára fordítja a figyelmet. (Lásd BOROS – CSETNEKY i. m. 18.) Mindazokat a személyiségvizsgáló eljárásokat, teljesítményteszteket, műszeres vizsgálatokat stb., amelyek a szabadságuktól megfosztott embereknek alkalmazhatók, a börtönpszichológia átveszi, és saját területén felhasználja. Ilyenek pl. a szociálpszichológiai eljárások, amelyek kiegészítik a megfigyeléssel szerzett adatokat. Fontos szerepet játszik még a pszichoterápia, amire ma már a szabadságvesztés keretei között is lehetőség van, valamint a neveléslélektan.

⁵ Rotter, J. B.: *Some comment ont the „cognates of personal control”*. Applied & Preventive Psychology, 1992. 127- 129.

⁶ BOROS – CSETNEKY i. m. 93-123.

miként hat a börtön a személyiségre a szabadságvesztés megkezdésekor, és hogyan változik a továbbiakban.⁷

E rövid összegzésben mellőzöm az általam végzett vizsgálat pszichológiai módszereinek (kérdőívek, számítási eredmények, eljárások és azok forrásai) részletes bemutatását, inkább – e folyóirat profiljának megfelelően – a megállapíthatónak vélt tanulságok összegzésére szorítkozom.

A kérdőíves vizsgálat leírása

A kutatást a Közép-Dunántúli Országos Bv. Intézet baracscai objektumában végeztem, ahol 2008 nyarán négy alkalommal jártam. Alkalmanként kb. 25 fogvatartottal sikerült beszélgetnem, akik előzetes megbeszélés és magyarázat után a rendelkezésükre bocsátott kérdőíveket is kitöltötték.⁸

A 100 férfi elítélt életkora 19 és 65 év közötti, az átlagéletkoruk 31 év volt, amely megegyezik a magyar börtönnépesség átlagos életkorával. A megkérdezettek addig letöltött börtönbeli idejének minimuma 1 hónap, maximuma 96 hónap volt, az átlag 20,9 hónapot tett ki. A büntetésből hátralévő idő (1-től 64 hónapig) átlaga 14,9 hó volt. Az átlagos börtöntapasztalat, amely az akkori börtönbüntetést, valamint az addigi más büntetések során leült időt foglalta magában, átlagosan 40 hónapot jelentett (minimum 1, maximum 322 hónap).

A vizsgálatban részt vett személyek közül mindössze két fő rendelkezett diplomával, a többiek nyolc osztályt végeztek, egy részük valamilyen szakmát is tanult.

Kapcsolatként a legtöbben házastársi vagy élettársi viszony fennállását írták a kérdőívre, ám ezeknek a kapcsolatoknak a realitását nehéz megítélni, főleg az élettársi kapcsolat tekintetében. A fogvatartottak gyakran már levelezőpartnerüket is élettársnak tekintik. A magyar börtönökben kb. fele-fele arányban oszlik meg a házások és egyedülállók aránya.

A fentiek alapján tehát úgy gondolom, hogy a Közép-Dunántúli Országos Bv. Intézet elítélteinek vizsgált csoportja életkor, családi állapot és iskolai vég-

⁷ Az optimizmus és jóllét büntetés-végrehajtás keretei közötti érvényesülését korábban már behatóan vizsgálták Szondy Máté és munkatársai. Azt igyekeztek feltárni, hogy az alacsony kontroll-lehetőséget nyújtó börtönkörnyezetben az optimizmus hogyan befolyásolja a fizikai egészséget és a szubjektív jóllétet. A szakirodalmi adatok alapján azt feltételezték, hogy az optimizmus magasabb szintje magasabb szubjektív jólléttel és jobb egészségi állapottal fog járni. Mintájukat előzetesen fogvatartott személyek képezték. Logisztikus regressziós elemzéssel vizsgálták meg azt, hogy a diszpozicionális optimizmus és pesszimizmus, illetve a börtön-specifikus optimizmus mennyire erős prediktorai a szubjektív jóllét szintjének és a fizikai tünetek számának. Míg a börtön-specifikus optimizmus magasabb szintje magasabb szubjektív jóllét szintet jósolt be, addig diszpozicionális optimizmus nem kapcsolódott a szubjektív jólléthez. (SZONDY Máté és mtsai i. m.)

⁸ Az elítéltek összesen négy kérdőívet töltöttek ki, közülük három általános önértékeléssel kapcsolatos kérdéseket tartalmazott (a pszichológiai szakirodalomban az ún. SWLS-, STPI- és LOT-típusú kérdőívek), a negyedik a Szondy Máté és munkatársai által alkalmazott „börtön-specifikus” kérdőív volt.

zetség tekintetében jól reprezentálja a magyar börtönpopulációt. Megjegyzendő, hogy a börtönben a fogvatartottak között keménységet mutató, érzelemmentes, a férfiaságot preferáló elvárások vannak érvényben. A kérdőív kérdéseire való őszinte válaszadás adott esetben e szubkultúra szabályai ellen hathat.

A vizsgálat során előzetesen a következő hipotéziseket állítottam fel:

1. A kontrollhely nem befolyásolja lineárisan az állapotok alakulását, tehát kontrollhelytől függetlenül az idő múlásával a depresszió és a szorongás nő, az étellel való elégedettség és a helyzet-specifikus optimizmus csökken.
2. A szabadságvesztés első 5 hónapja után kialakul az adaptáció, mely a belső kontrollos személyek állapotának javulását, a külső kontrollos személyek állapotának romlását vonja maga után, mind az állapotszorongás, mind pedig a depresszió, az étellel való elégedettség és a helyzet-specifikus optimizmus tekintetében.
3. A szabadulás előtti időszakban a külső és belső kontrollos személyek esetén is egyaránt megnövekszik az állapotszorongás, a depresszió és lecsökken az étellel való elégedettség, illetve a helyzet-specifikus optimizmus.

A depresszió, szorongás, helyzet-specifikus optimizmus lineárisan nem változott az idő függvényében, aktuális állapotát azonban számos tényező befolyásolhatja. Egy-egy látogatás, csomag vagy levél emelheti a helyzet-specifikus optimizmus szintjét, ám a családi környezetből érkező rossz hírek jelentősen csökkenthetik is azt.

Nem meglepő, hogy az étellel való elégedettség folyamatosan csökkenő tendenciát mutat egészen a börtönbüntetés végéig. A börtönbüntetés keretét szab az egyszerű szükségletek kielégítésének is (pl. mikor egyen, aludjon a fogvatartott, és mennyit), de azon szükségletek kielégítést is hátráltatja, sőt megakadályozhatja, mint a szeretet vagy az önmegvalósítás.

A kontroll nem befolyásolta a vizsgált pszichológiai változók alakulását. Egy nagyon óvatos feltételezésem alapján az okot a vonás állandóságának megkérdőjelezésében is lehet keresni.⁹

Elképzelhető, hogy a kontrollhely olyan mértékben változik meg a börtönbüntetés ideje alatt, hogy nem használható a megszokott értelmezésében, így nem adhat alapot a változások bekövetkezésére.

⁹ Az első hipotézist lineáris regresszióval vizsgáltam meg, egyrészt mert lineáris együttjárást kerestem a függő és független változók között, másrészt mert az egyes független változók önálló hatását akartam feltárni, kontroll alatt tartva a többi független változót. Négy lineáris regresszióelemzést készítettem, más-más függő változóval: állapotszorongás, depresszió, étellel való elégedettség, helyzet-specifikus optimizmus. A független változók közé soroltam azon változókat (az eddig letöltött szabadságvesztést, a szabadságvesztésből hátralévő időt, a kontrollt), amelyek befolyással lehetnek a függő változókra. Kontroll alatt tartott változóként bevontam a vonásszorongást, vonásoptimizmust, életkort, börtöntapasztalatot és családi állapotot. A lineáris regresszió esetén a független változók egyúttal kontroll alatt tartott változók is, amikor egy másik független változó hatása kerül kiszámításra.

A második hipotézis tesztelésére azért határoztam meg alsó határként az 5 hónapot, mert az adaptációs irodalom szerint a börtönkörnyezethez való hozzászokás 5-10 hónapig tart.¹⁰ Nincs határozott álláspont arra nézve, hogy a hozzászokás és az azutáni időszakot követően történik-e változás. Feltételezem, hogy igen, hiszen ezt alátámasztani látszik a későbbiekben kimutatható jelentős arányú depresszió és szorongás. Minthogy a kutatók szignifikáns javulást mérnek az adaptáció után, valahol ismét változásnak kell történnie, hogy az adatok igazolódjanak. Emiatt csak az első egy és negyed évben vizsgáltam a változók alakulását.

A statisztikai próbák sem a kontrollhely, sem a letöltött idő, sem pedig az interakciójuk hatását nem mutatták ki. Nem sikerült határozottan az adaptációs hatást sem kimutatni.

Ennek egyik oka az lehet, hogy az eredeti mintából kevés fogvatartott esett ebbe az almintába, hiszen a 15 hónapnál hosszabb ideje börtönben lévő személyeket kihagytam a vizsgálatból, mert a javulás és romlás nem az egész börtönbüntetés idejére jellemző.

A másik ok az lehet, hogy a feltételezések alapjául szolgáló amerikai kutatások eredményei nem érvényesek magyar börtönviszonyok között. Amerikában többlépcsős börtönrendszert valósítottak meg, tehát az idő előrehaladtával a személy egyre közelebb kerül azokhoz a körülményekhez, amik a külvilágban találhatóak. Ez a tény kellő biztos pontot adhat a jövőre nézve, így nem kell olyan mértékben megküzdeni a bizonytalansággal, mint a magyar börtönökben. Továbbá tágabb lehetőség nyílik belső pszichológiai munka végzésére is, nem beszélve a külső behatásokról, amelyek tréningek formájában segítik a fogvatartottakat.

Végül, ami a harmadik hipotézist illeti, a szabadulás előtti változó időszak hosszáról az irodalom nem adott támpontot. A szabadságvesztés végénél jelentkező változást ebben a vizsgálatban a depresszió és helyzet-specifikus optimizmus esetén figyeltük meg. A depresszió alakulásában az utolsó öt, és az azt megelőző öt hónapban jelentkezett különbség, a depresszió megnőtt a szabadulás közeledtével. A helyzet-specifikus optimizmus estében az utolsó három és az azt megelőző három hónap között történt változás, ami pedig csökkenést jelentett.

A depresszió változását azért feltételeztem az utolsó időszak alatt, mert a szakirodalom alapján a tehetetlenség érzése felerősödhet a bizonytalansággal való találkozás közelében. Az önhibáztatás is felerősödhet a börtönbüntetés vége felé a sok elfecsérelt idő miatt, hiszen a fogvatartottak nagy része elvesztegetett éveket tekint a börtönéletet. Várható volt tehát, hogy a külső és belső kontrollosok depressziója egyaránt növekedni fog a börtönbüntetés vége felé, ami a börtön-specifikus optimizmus csökkenését vonja mag után. Ez a hipotézis beigazolódott.

¹⁰ Rasch W.: *The effects of indeterminate sentencing: a study of men sentenced to life imprisonment.* International Journal of Law and Psychiatry, 1981. 4. 417-431.

Azt feltételeztem, hogy a külső és belső kontrolltosok depressziójának növekedése a börtön-specifikus optimizmus csökkenését vonja maga után. A börtön-specifikus optimizmusban viszont később következik be csökkenés. Ennek oka lehet, hogy a depresszió kialakulása belső vívódásra vezethető vissza, míg a börtön-specifikus optimizmus csökkenése többek között a szubkultúra hatásának is betudható. Az ottmaradtak kivetik magukból azokat, akiknek rövid idő van hátra a szabadulásig, és három hónap e tekintetben már sokkal feltűnőbb, mint akár az öt-hat.

A rövidesen szabaduló elítéltnak már nem a börtönközösség lesz a referencia-csoportja, hanem a kinti társadalom, így a börtönoptimizmus kérdései sem olyan fontosak számára, mint például az, hogy lesznek-e barátai a továbbiakban, s jól érzi-e magát a börtönön kívül.

A kérdőív is inkább a börtönbüntetés elején, illetve közepén felmerülő fontos kérdésekre mutat rá. Így lehet, hogy a börtön-specifikus optimizmus csak azért csökkent, mert a rövid idő múlva szabadulókat már nem érintik azok a problémák, amikre a kérdőív rákérdez.

Az étellel való elégedettség nem változott szignifikánsan egyik időfelbontásban sem. Az első hipotézis eredményéből viszont tudjuk, hogy fokozatosan csökken a börtönbüntetés elejétől egészen a végéig. Az utolsó időszakban nem merül fel olyan körülmény, ami ezt a fokozatos csökkenését megingatná.

A szorongás sem változik az utolsó időszakban, ami első látásra meglepő eredmény. Mivel az adaptáció elméletileg az első 5-10 hónapban következik be, ebben a felbontásban érdemes az utolsó időszakban is változást keresni. 6, 5 és 3 hónappal a szabadulás előtti időszakot vizsgáltam¹¹, de a szabadulás előtti 2 és 1 hónapot nem. Erre nem adott lehetőséget a minta, nem volt annyi fogvatartott, akik ebben az intervallumban szabadultak, és legalább ennyi idő volt a hátuk mögött.

Néhány összegező tanulság

A börtön berendezése, a környezet, a nevelők munkája és a szubkultúra csak kevéssé ad lehetőséget az elítélteknek arra, hogy a gondolkodásmódjuk átalakításával ismét hozzászokjanak a szabad élet gondolatához, s tisztában vannak vele, hogy odakint számos bizonytalanság várja őket. A kutatásomból kiderült, hogy az elítéltet depresszió, lecsökkent helyzet-specifikus optimizmus, valamint alacsony étellel való elégedettség állapota jellemzi szabadulása előtt, tehát ilyen módon kell szembenéznie a számtalan megváltozott tényezővel, ami börtönbüntetése alatt történhetett a kinti világban.

¹¹ Tekintve, hogy a szakirodalom nem ad támpontot ahhoz, hogy a büntetés vége felé esetlegesen bekövetkező változások mikortól kezdődhetnek, ezért vizsgáltam többféle időintervallumot is. Összehasonlítottam az utolsó 6 hónapot az azt megelőző hat hónappal, az utolsó 5 hónapot az azt megelőző 5 hónappal, illetve az utolsó 3 hónapot az azt megelőző 3 hónappal. Ennél finomabb felbontásra a mintám jelen hipotézisben használható részének mérete nem adott lehetőséget.

A rezsím ma alig teszi lehetővé a szabadság küszöbén állókkal való külön foglalkozást. A fogvatartottból szinte átmenet nélkül lesz újra szabad ember. A börtönben szerzett tapasztalatom alapján elmondhatom, hogy a rövidesen szabadulók önállóan próbálták meg felkészülni ismét a szabad életre. Az is szembevetendő volt, hogy a szabadulás előtt többen abbahagyják a munkát, mondván, hogy már nem olyan fontos munkával kitölteni az időt a büntetés hátralévő rövid időtartama alatt. Ezeknél az elítélteknél a munka nem reszocializációs cél, nem a felelősségérzetet, a hasznosság tudatát erősíti, hanem kizárólag az idő eltöltését szolgálja. Viszont a társadalom megköveteli tagjaitól a munkavégzést, a felelősségteljes életet. Nehéz újra alkalmazkodni a kinti világhoz. A rövidesen szabadulók a senki földjén töltik napjaikat, hiszen már nem tartoznak a börtön-szubkultúrához sem, de a kinti társadalomhoz sem.

Fontos következtetésnek tartom, hogy az étellel való elégedettség a börtön-büntetés ideje alatt fokozatosan csökken, a depresszió a büntetés vége felé megemelkedik, a börtön-specifikus optimizmus szintén csökkenést mutat. Ez utóbbi azzal is magyarázható, hogy az elítélt számára a referenciacsoport ismét a külső társadalom lesz, így mindez nem feltétlenül veszélyes a reszocializáció eredményességére nézve. A depresszió növekedése, és az étellel való elégedettség csökkenése viszont meghatározó tényezője a társadalomba való beilleszkedésnek és a további deviáns viselkedéstől való tartózkodásnak.

A börtönből tehát elégedetlen és depressziós személyek lépnek ki. Az étellel való elégedettség hiánya nem egy csapásra alakult ki, az optimizmus fokozatosan csökkent, s ezért „helyreállítása” depressziós személyiség esetén még nehezebb.

Az elítéltek egészségének védelme, a megfelelő gyógykezelés nemzetközi normák által is meghatározott, és jelentős szerepet tölt be, hiszen a szabadságvesztés nem járhat egészségkárosodással. Amennyiben a büntetés szükségyszerűen magával hozná a testi és lelki megbetegedések kockázatát, a marasztaló ítélet akaratlanul is egyenértékű lenne ennek kimondásával. A lelki károsodás azonban gyakran nem észlelhető, és tünetei nem, vagy csak nehezen ismerhetőek fel.

Az említett problémákra részben megoldást jelenthetne a lépcsőzetes börtönrendszer kialakítása. A 2009 őszén elkészült Büntetés-végrehajtási törvény új tervezete ezt az elvet valósítja meg: a büntetés-végrehajtási fokozatokon belül különféle rezsimekkel biztosítja a szükségesnek látszó szigorúbb, vagy – a reszocializációs célokat is szem előtt tartva – az enyhébb büntetés végrehajtási szabályok alkalmazhatóságát.

A törvénytervezet legalábbis megteremti annak a feltételeit, hogy csökkenhessen a távolság a börtönviszonyok és a szabad világ között, és a szabaduló elítéltek fokozatosan és eredményesebben tudjanak a kinti világhoz „asszimilálódni”. Érdemi javulást azonban feltehetően csak az elítéltekkel való személyre szabott, s intenzívebb foglalkozás hozhat. Ebben a jövőben remélhetőleg a börtönpszichológiának is nagyobb szerep jut a jelenleginél.

Differenciált rezsim a Váci Fegyház és Börtönben

Módos Tamás és Gáspár János dolgozata a differenciálás elméleti hátterét, a Váci Fegyház és Börtön differenciálási rendszerét, a differenciált rezsim bevezetésének várható eredményeit vázolja fel. Hangsúlyozva, hogy a Börtönügyi Szemlében megjelenő írások nem minden esetben találkoznak a folyóirat szerkesztőbizottsága valamennyi tagjának tetszésével, tesszük közzé a tanulmányt, s egyben várjuk véleményüket, hozzászólásaikat a benne megfogalmazottakkal, továbbá a differenciálás kérdéskörével kapcsolatosan. [A szerk.]

A Váci Fegyház és Börtönben folyó büntetés-végrehajtási munka eredményességének javítása érdekében az intézet vezetése folyamatosan vizsgálja a fogvatartottak elhelyezésének, a velük szemben alkalmazott bánásmódnak a feltételeit, az intézet biztonsági és fegyelmi helyzetének állapotát. Az elemzés tapasztalatai azt mutatják, hogy a bűnözés, a bűnözői magatartás, a fogvatartottak változó összetétele és az egyre romló feltételrendszer az intézeti tevékenység átalakítását követeli meg. Az európai elvárások a szabadságvesztés végrehajtásában a társadalmi szerepvállalás – ezzel a társadalmi kapcsolatok – erősítését, formáinak bővítését igénylik, melynek lényege, hogy *A büntetés-végrehajtási intézeti élet a lehető legjobban igazodik a szabad környezetben való élet pozitív aspektusaihoz; Minden egyes fogvatartást úgy kell kezelni, hogy az megkönnyítse a szabadságtól megfosztott személyeknek a szabad társadalomba történő visszatérését; A külső szociális szolgálatokkal való együttműködést, továbbá... a civil társadalomnak a büntetés-végrehajtás életében való részvételét bátorítani kell!*¹

A Váci Fegyház és Börtön az adottságai, az ott elhelyezett fogvatartottak személyiségbeli jellemzői miatt a korszerű büntetés-végrehajtással szemben megfogalmazott elvárások követelményeinek csak abban az esetben tud maradéktalanul megfelelni, ha korszerűsíti az intézetben működő végrehajtási rezsimet, és olyan rendszert hoz létre, mely a meglévő feltételek koncentráltabb felhasználásával hatékonyabbá teszi a reszocializációs program teljesítését. Egy bv. intézetnek nem állnak rendelkezésére olyan anyagi, személyi, szervezeti lehetőségek, melyekkel élve a büntetési cél eredményesebben teljesíthető, tehát – az elvárások és a feltételek elemzése alapján – a statikus szervezet átalakítása tűnt lehetséges fejlesztési iránynak. A fogvatartotti motiváció, tevékenység és teljesítmény alapján differenciált rezsim még az oly szűkös anyagi lehetőségek, leterhelt nevelői állomány és a spártai elhelyezési feltételek mellett is lehetővé teszi a tevékenység eredményesebb, a fogvatartottak szélesebb körét kedvező irányba motiváló és a személyzetnek sikerélményt nyújtó szakmai munkát. *A klasszifikáció lehetőséget kínál a fogvatartottak osztályozására; azonos csoportba rendezhetők az azonos rendel-*

¹ Új európai börtön szabályok és magyarázatok. Összeállította Vókó György. Budapest, Ügyészek Országos Egyesülete, 2007. 26. [5., 6., 7. szabály]

lenességgel, azonos problémával jellemezhető fogvatartottak, s ezáltal szükségleteiknek megfelelő bánásmódban részesülhetnek.²

A differenciált büntetés-végrehajtási rezsim kialakítása során három fontos feladatot kell teljesíteni:

- Az elítéltek osztályozása, típusba sorolása – a fogvatartottak megismerése alapján;
- Az intézeti rezsim differenciálása – az életfeltételek karakteres kialakítása az eltérő rezsimok jellegének megfelelően;
- Az elítéltek sajátosságaihoz igazodó bánásmód kialakítása és alkalmazása.

A fogvatartottak összetétele a társadalmi beilleszkedéshez szükséges életfeltételek kialakítása, tevékenységük szervezése, a fejlesztő programokban való részvétel szempontjából heterogén. Vannak, akik készséget mutatnak a szabadulás utáni sikeres társadalmi beilleszkedés személyiségbeli feltételeinek kialakításában való együttműködésre, alkalmasak arra, hogy megfelelő biztonsági garanciák mellett élvezzék a szélesebb családi, társadalmi kapcsolatokat, a civil lét feltételeihez közelítő elhelyezést és bánásmódot biztosító feltételrendszer előnyét.

A fogvatartottak túlnyomó többsége a mindennapok során folyamatos kontrollt igényel, segítő támogatásra, esetenként fegyelmezésre szorul. Esetükben a zártintézeti feltételek megőrzése, és a velük való nevelői foglalkozás intenzitásának növelése a feladat, elsősorban a sikeres társadalmi beilleszkedés feltételeinek kialakításában való együttműködési készségük erősítése érdekében.

A fogvatartottak egy elenyésző töredéke nyíltan, vagy rejtett formában, de aktívan szemben áll az intézeti elvárásokkal, szembehelyezkedik minden reszocializációs próbálkozással, fegyelemsértéseket követ el, esetenként bűncselekményt megvalósító tetteket hajt végre. Kis létszámuk ellenére komoly károkat okoznak az elítélt-csoportok életében, zavarják a körleteken folyó munkát, visszavetik társaik fejlődését.

Akadályozza a velük szembeni fellépés eredményességét, hogy sok esetben tetteik rejtve maradnak, zsarolással, megfélemlítéssel maguk mellé kényszerítnek olyan fogvatartottakat, akik önállóan nem kezdeményeznének hasonló fegyelemsértéseket. Ezért adminisztratív, fegyelmező eszközökkel nem lehet sikeresen megakadályozni, feltárni ezeket a cselekményeket, melyek hosszú távon rombolják az elítéltek hangulatát, időt, energiát igénylő feltáró munkára kényszerítik a személyzetet.

A differenciálás fogalma

A fogalom definíciójához tudatosan választottuk a közoktatásban elfogadott meghatározást, mert a folyamat során olyan lépéseket is meg kell tenni, melyek (nem szakmai szempontból, de) vitatottak.

A differenciálás latin eredetű szó, jelentése „különbségtéves”. Ez a pedagógiai eljárás megvalósulhat az iskolarendszerben, a tehetségeseknek, illetve a szociális hátránnyal, mentális deficittel élők számára fenntartott külön intézmények létrehozásá-

² Theo van Maanen előadása. PHARE-projekt konferencia. Budapest, 2004.

val. Egy szinttel lejjebb, a tanulók osztályokba sorolásával (tehetséggondozó és tagozatos osztályok) és a mindennapi pedagógiai munkában szintén megvalósulhat. A differenciált képzés szükségszerűen jelent kiválasztást, szegregációt is, hiszen a tanulók kisebb-nagyobb csoportját bizonyos sajátosságaik alapján választjuk ki az azonos életkorúak közül. A differenciálás célja, hogy az egyes tanulók egyéni szükségleteihez igazítsuk – a tanterv biztosította lehetőségeken belül – az elsajátítandó tananyag tartalmát és szerkezetét, valamint oktatási módszereinket.³

Differenciáláson az egységes szabadságvesztés-büntetés végrehajtásának speciális megszervezését értjük.⁴ Az eljárással az elítéltek személyiségéhez igazodva különbségeket teszünk a nevelési cél- és feladatrendszeren belül. A differenciálás során olyan speciálisan összeállított csoportokat hozunk létre, melyek alkalmasabbak a pozitív nevelői hatások befogadására, jobban segítik a személyiség korrekcióját, természetesen a fogvatartottakkal szemben alkalmazott adekvát bánásmód függvényében.

Az ENSZ titkárságának a letartóztatottakkal való bánásmódról kiadott *minimumális irányelvei* azt a gondolatot tartalmazzák, hogy a büntetés-végrehajtási rendszerek tegyenek eleget a társadalom védelme, a börtönök biztonsági szempontjainak, ugyanakkor az emberi jogokról elfogadott deklarációnak is. *A bebörtönzöttek különböző kategóriáit, figyelemmel nemükre, korukra, előéletükre, letartóztatásuk okára, valamint kezelésük kívánalmaira, külön intézetekben vagy ugyanazon intézet elkülönített részeiben kell elhelyezni.*⁵

A hazai büntetés-végrehajtásban – a jogi szabályozás szintjén – már az 1966. évi 21. sz. tvr. nyomán megjelent a differenciálás igénye. A differenciálási elvek érvényesülése a büntetés-végrehajtásban három területre összpontosul: intézményhálózat, reszocializációs célok, bánásmód. Ugyanakkor meg kell említeni, hogy a több évtizedes lehetőség és elvárás ellenére egyik területen sem történt jelentős előrelépés.

Európa fejlett büntetés-végrehajtási rendszerrel rendelkező országaiban számkra követésre érdemes gyakorlat alakult ki. A zárt-félig nyitott-nyitott intézményrendszerek a differenciált elhelyezés, illetve bánásmód alkalmazásában jelentős tapasztalatokat halmoztak fel. Ezek közül számunkra a legfontosabbnak tűnt az a motivációs hatásmechanizmus, amely az elítéltek magatartását és tevékenységét befolyásolva segíti a szakszemélyzet munkáját. A nyitott intézetek életfeltételei a fogvatartottak számára vonzó lehetőséget kínálnak, cserébe egy konstruktívan együttműködő viselkedésért. A relatíve nagy személyes autonómia a szabályok önkéntes követésének igényét erősíti fel, ezáltal lehetőséget kap

³ Kárpáti Andrea: Differenciálás. ELTE TTK Multimédiapedagógia és Oktatástechnológia Központ Budapest, Pázmány P. sétány 1. – http://edutech.elte.hu/multiped_09/ped (2010.01.05.)

⁴ A büntetés-végrehajtás nevelési rendszere. Budapest, IM BVOP, 1986. (Nevelői Szakkönyvtár 1986/1.) 57.

⁵ Minimum-irányelvek a letartóztatott személyekkel való emberséges bánásmódról. In.: Emberi jogok és a büntetés-végrehajtás. Budapest, IM BVOP, 1990. (Büntetés-végrehajtási Szakkönyvtár 1990/2.) 87.

a fogvatartott, hogy a civil feltételekhez közelítő életkörülmények között töltsse büntetése hátralévő részét. A szabálykövetést nem büntetésekkel, hanem a számára vonzó életfeltételek megvonásának, szigorúbb rezsimbe helyezésének kilátásba helyezésével érik el.

A folyamat normatív, valamennyi elítélt számára megmutatja a szabálykövetés kedvező következményeit, illetve a normasértést követő szigorúbb rezsimbe helyezés lehetőségét.

A Váci Fegyház és Börtön differenciált rendszeréhez az ötletet és mintát a németországbeli Hameln városában működő bv. intézet differenciálási elve és gyakorlata szolgáltatta.⁶

A Hamelni Bv. Intézet klasszifikációs felfogásának a lényegét belső szabályzatuk tartalmazza: *A fogvatartottak nem egységesen képesek a végrehajtás céljainak elérésében való együttműködésre. Éppen ezért az intézet működésének folyamán kialakultak a fogvatartottak együttműködési készségének megfelelő speciális végrehajtó részlegek:*

↓ **A még nem „differenciált” fogvatartottak elhelyezése** ↓

- Előzetes fogvatartottak részlege
- Felvételi részleg

↓ **Az együttműködő fogvatartottak elhelyezése** ↓

- Védett fogvatartottak elhelyezésére szolgáló részleg
- „Training” részleg
- Nyitott végrehajtó részleg (a város területén)
- Függősségi terápiás részleg
- Szociálterápiás részleg I.
- Szociálterápiás részleg II (szexuális bűnelkövetők)

↓ **A „még nem” együttműködő fogvatartottak elhelyezése** ↓

- Orientálódó részlegek I. II. II.

↓ **A nem együttműködő fogvatartottak elhelyezése** ↓

- Biztonsági részleg, vagy a
- Biztonságos elhelyezés részlege

Az alapvető differenciálási szempont a fogvatartott együttműködési szándéka. Hogyan definiálhatjuk az együttműködő-készséget?

*Az együttműködő-készség az intézet értelmezésében a fogvatartott szóban és viselkedésében kinyilvánított együttműködési készsége a nevelési és gondozási terv végrehajtásának megvalósításában.*⁷

Az együttműködési szándék a fogvatartott részéről nem egyértelműen megállapítható, egyszerűen körülírható a nevelési folyamatban. Nem csupán intellektuális síkon, sokkal inkább a szükségletek, akarati megnyilvánulások, attitűdök, a kapcsolódó érzelmek, az önismeret, önértékelés, aktivitás síkján

⁶ A Rendőrtisztai Főiskola Bv. Tanszékének hallgatója, Molnár Tamás 2007-ben tanulmányi ösztöndíjjal dolgozott a hamelni intézetben, az ott szerzett tapasztalatait szakdolgozatában tette közzé.

⁷ Molnár Tamás: *Tevékeny rabságban. Szakdolgozat. Budapest, RTF Bv. Tanszék, 2008.*

ragadható meg. Az együttműködési szándék vagy annak hiánya a fogvatartott magatartásában manifesztálódik, azonban a magatartási megnyilvánulásokat, a reagálásokat a környezet történéseire sokféle – általunk legtöbbször ismeretlen tényező – befolyásolja. Az egyes kategóriák kialakítása tehát a gyakorlatban bonyolult és hosszadalmas, s a fogvatartott lehetséges megismerésén túl szükséges hozzá a nevelők intuíciója.

A differenciált végrehajtási rendszer előnyei és dilemmái

A Váci Fegyház és Börtönben a differenciált rezsim létrehozásának célja egyértelműen a törvényben meghatározott reszocializációs program eredményesebb megvalósítása volt.

Egy nemrégiben tartott szociálpszichológiai megbeszélésen felmerült a konkrét kérdés: „A szakember (büntetés-végrehajtási nevelő) *büntessen* vagy *neveljen*”? Büntetés-végrehajtási szempontból a kérdés – még ha szociálpszichológiai indokolt is – értelmezhetetlen. A szabadságvesztés-büntetését töltő éppen büntetés alatt áll. A büntetés azonban önmagában nem valósítja meg a reszocializációt, tehát mindenképpen arra kell törekedni, hogy a fogvatartott megismerje (amennyiben szükséges) és elfogadja az adott társadalom normáit, s mire szabadul, képes legyen az elvárásoknak megfelelően élni, azaz ne kövessen el újabb bűncselekményt. Együtt, egy időben van jelen a két feladat, ami végső soron a tevékenységi rendszerben egy és ugyanaz. A nevelés egyik legfontosabb – és sajnos az indokoltnál sokszor gyakrabban és inadekváтан alkalmazott – eszköze a büntetés. A büntetés-végrehajtási nevelés definíciójában is úgy szerepel, hogy *fejlesztő és korrekciós hatások összehangolt rendszere* (a rabok nevelése), melyben a korrekciós elemek elsősorban büntetési aktusok.⁸

Ha a neveléstörténetet végigkövetjük, akkor ott bizony a személyiségfejlesztés ürügyén alkalmazott büntetések végeláthatatlan tárházát találjuk. Maradjunk azonban a büntetés-végrehajtási funkcióknál, azon belül is a sokszor feloldhatatlannak tűnő ellentmondások soránál. Neves szakírók, többek között *Johan Galtung* szerint is a klasszifikáció (büntetési idő, bűncselekmény, a visszaesés foka stb.) és a kategorizáció (biztonsági fokozatok) szemben állnak a személyiségjegyeknek megfelelő bánásmóddal és kommunikációval, azaz a nevelési szemlélettel és módszerekkel.

Itt *William Rentzmannra*⁹ hivatkoznék, aki azt fejtegeti egy tanulmányában, hogy a differenciálás önmagában mit sem ér, ha a különböző fogvatartotti kategóriáknak megfelelő és teljesíthető programmal nem töltjük ki az elítéltek életét. S valóban a differenciálás legalapvetőbb funkciója ebben a vonatkozásban a nevelés – a fogvatartottak tudatos befolyásolása – sikerességének, hatékonyságának fokozása.

⁸ Büntetés-végrehajtási pedagógia. Budapest, RTF Bv. Tanszék, 1989. 97.

⁹ Rentzmann, W.: Alappillérek a modern elítélthezkezelési filozófia fejlődésében: normalizálás, nyitottság és felelősség. Budapest, BVOP, 1993. (Büntetés-végrehajtási Szakkönyvtár 1993/1.) 20.

Annál is inkább, mert a hatékonyságot további ellentmondások rongják:

A kényszer és az önkéntesség

A fogvatartott nem önként vonul a börtönbe, viszont az egyes – a személyiség fejlődése, a sikeres reszocializáció érdekében szervezett – programokban az önkéntességnek fontos szerepe van. (Az önkéntességnek azonban több szintje van: érdeklődés, érdek, haszonelvűség, értékrend, meggyőződés alapján történő választás, döntés).

A pedagógiában a kényszer, hasonló dilemmákat okoz, mint a büntetés. A feladat ugyanis a mindennapok gyakorlatában az, hogy meglévő szükségletek frusztrációjával új, társadalmilag értékes szükségleteket alakítsunk ki. A megoldás a neveltek tevékenységének szervezése, aktivizálása a kívánt programban (kényszer), az érdeklődésen, az érdekeltségen (motiváció) keresztül. Így nem sérül a nevelő-nevelt kapcsolata, fennmarad, sőt erősödik a nevelő kompetenciája, tehát további lehetősége van az alapkövetelményeket kényszerítés nélkül érvényesíteni.

Függőség és önállóság

Az általános pedagógiában tekinthetjük a nevelési folyamat két végpontjának. A magatartásszabályozás jellege változik a nevelés során, a heteronom (külső) felől halad az autonóm (belső) felé. Formálisan a nevelt függése csökken, a nevelő szerepe pedig változik. (Gondoljunk a szülő-gyerek kapcsolatra a csesemőkortól a felnőttkorig).

A fogvatartottak esetében a függőség nem kizárólag a nevelőhöz köthető viszony (mint ahogy az általános pedagógiában sem egy nevelő van a nevelttel kapcsolatban), a probléma azonban onnan ered, hogy az elítélt esetében a dependencia (függőség) nem elsősorban pedagógiai, hanem adminisztratív, karhatalmi stb. eszközökkel fenntartott helyzet.

A rabnevelés folyamatában ugyanúgy értelmezett folyamatról van szó: aki teljesítménye alapján megérdemli, az a folyamat során kedvezőbb, nagyobb autonómiát biztosító feltételek közé kerülhet. Kérdés, hogy a gyakorlatban mennyire vagyunk képesek alkalmazni ezt a motivációs lehetőséget. A törvényi feltételei adottak egy olyan differenciált rendszer kialakításának egy bv. intézetben belül, amelyik az egyéni teljesítményhez kötött eltérő feltételrendszerével hatékonyan motiválja a fogvatartottakat a követelmények teljesítésére, kiáltva ezzel a kényszerítő elemek egy részét.

Rab-státusz és önbecsülés

A gyakorló büntetés-végrehajtási szakember más aspektusból közelíti a két fogalomhoz, mint az elméleti pszichológus. Nem önmagában az önbecsülés, önértékelés a fontos, hanem az, hogy mire épít, milyen értékekre alapoz a fogvatartott önmaga megítélése során. Ha ennek alapja a bűnözői karrier, a normakövető életvitel lebecsülése – valamiféle önigazolása a bűnözői létnek –, akkor ez az önbecsülés vajmi keveset ér a reszocializáció sikere szempontjából.

Ha a személyiség tisztelete, a megalázás tilalma fogalmazódik meg az önbecsülés megőrzése, erősítése fogalmakban, akkor az ellentétpárban – rab-státusz és önbecsülés – azt feltételezhetjük, hogy annak lényege a személyiség rombolása, a megalázás stb. Felfogásunk szerint ez a státusz félreértelmezése, mivel az elítélt nevelésre – reszocializációra – szoruló ember, akit szabadságvesztés-büntetése során többek között éppen a pedagógia társadalmiasult eszközzrendszerével kívánunk alkalmassá tenni a társadalmi adaptációra.

Ha a rab-státuszt generálisan értelmezve minden negatív megnyilvánulást és attitűdöt feltételezünk, ami ismereteink, tapasztalataink szerint ide kapcsolódik, akkor a rabok egymással szembeni egoisztikus, gyakran erőszakos, brutális megnyilvánulásaira is gondolnunk kell. Ebben az esetben az elítélt-társ részéről okozott sérelmek, megaláztatások megakadályozása segíti az önbecsülés fennmaradását, erősödését.

Tekintélyuralmi rendszer és emberi elfogadás (nevelői konfliktus)

A fogvatartottak esetében státuszukból eredően szembenállással, az általunk közvetített társadalmi értékek elutasításával találkozunk. Ezt a szembenállást a következetes szigor, a merev korlátok és a személyes autonómiától való teljes megfosztás nem képes felszámolni. Ezért a büntetés-végrehajtás kizárólagosan biztonsági elvű megszervezése – amely elmélyíti a fogvatartottak és a személyzet közötti ellenséges attitűdöt – ellentétezősákként nagyon fontos a humán értékeket, az emberi méltóságot, a megértést és elfogadást, együttműködést kínáló nevelői attitűd. A pedagógiai módszerek segítségével a tekintély a személyiségben rejlő értékek mentén jelenik meg, s válik/válhat elfogadhatóvá, követhetővé az elítéltek számára is.

Zártság és nyitottság

A fogvatartottak személyiségében kialakuló nem kívánt változások elsősorban a börtön totalitásának köszönhetőek. A börtönélet a legtöbb vonatkozásban formálisan szervezett. A rögzített napirend, a formális és informális szabályok, a monotónia, a folyamatos ellenőrzés nem a sikeres társadalmi adaptációt elősegítő tényezők. A zártságot addig és olyan mértékben célszerű alkalmazni, amíg az ki nem váltható más, az izolációt csökkentő, helyettesítő és a személyiség egészségét fejlesztő eszközökkel.

A fogvatartott cselekvési autonómiája sokkal nagyobb fegyelmező erő sok esetben, mint a külső kényszer. Az elítéltek többsége belátja, hogy a viszonylag szabad környezetben maradás előnyösebb a zárt rezsimbe történő áthelyezéssel szemben.

Mesterséges élettér és szabad viszonyokhoz közelítés

A sikeres társadalmi adaptáció érdekében, amennyire lehetséges, a külvilág körülményeihez kell közelítenünk az elítéltek életfeltételeit a börtönben. A bv. intézet mindennapi életére vetítve ez az elv – a normalizálás elve¹⁰ – azt jelenti, hogy

¹⁰ Rentzmann i. m. 29.

annak eldöntésekor, hogy mi a helyes, illetve megfelelő, mindig összehasonlítást kell tennünk a külvilágra jellemző körülményekkel. Ha nem így járunk el, akkor a hagyomány és a szokásjog alakítja ki a körülményeket, vagy az a szempont a döntő, ami a „legpraktikusabb” – a börtönrendszer és a személyzet számára.

Az ellentmondás-párok a szélsőségeket jelölik meg. Bizonyos síkon ezek antagonisztikusak, más megközelítésben ambivalens viszonyban állnak, esetleg a folyamat két szélső pontját foglalják el, és lehetnek egymást kiegészítő, kiegyenlítő komponensek, egy folyamat kezdő és végpontjai.

A differenciált végrehajtásnak az lenne a feladata, hogy a különböző szempontok alapján elkülönített fogvatartotti csoportok esetében eltérő bánásmódot alkalmazva jobb eredményt érhessünk el a rehabilitációs munkában. Itt nem csak a végső cél – a sikeres társadalmi adaptáció mind több szabaduló esetében – jelölhető meg, hanem a biztonságosabb működés, a gazdaságos üzemeltetés, illetve az emberi erőforrásokkal, az állománnyal való gazdálkodás, melyek indirekt módon maguk is befolyásolhatják az eredményességet.

Az indoklások során több esetben az Európai börtön szabályokra hivatkozunk. A valós indok azonban a praktikum, a célszerűség. Ha a fogvatartott szabadul, akkor a társadalom védelmét az biztosítja, hogy a civil élet feltételeihez igazodó, elvárásainak megfelelni kívánó és képes személyként hagyja el a börtönt. Ehhez a társadalmi lét feltételeihez szükséges szocializáció – és tudatos nevelőmunka – segítségével juthatunk közelebb, amely feltételezi a fogvatartott aktivitását, együttműködési szándékát, helyes ítélőképességét és cselekvőképességét. Ellenkező esetben a beilleszkedés sikere bizonytalan és kontrollálhatatlan külső tényezőktől függ elsősorban.

Az ellentmondások statikusan szemlélve feloldhatatlanok. Ha azonban a szabadságvesztés-büntetés folyamatában szemléljük őket, akkor az elítéltekkel folytatott munka eredményeként fokozatosan nyílik lehetőség egyik végállapotból elmozdulni, s haladni az ellentétpár irányába. Nem minden elítélt esetében van erre lehetőség, s különösen nem azonos ütemben. Ezért a célszerű tevékenység sikere érdekében megfelelő differenciáltsággal kell tervezni és végrehajtani a szabadságvesztés-büntetést.

A Váci Fegyház és Börtön differenciált végrehajtási rendszere

A fogvatartottaknak a személyzettel való együttműködési szándéka, képessége alapján három alapkategóriát határoztunk meg:

- Együttműködő
- Még nem együttműködő
- Nem együttműködő¹¹

E három csoport differenciált elhelyezésére és a velük való differenciált bánásmódra, az ennek megfelelő feltételrendszer kialakítására, továbbá az intézet belső szabályozásában történő rögzítésére tettünk javaslatot.

¹¹ Molnár Tamás i. m.

Az elsődleges differenciálás alapját képezik részben azok a bíróság által az ítéletben meghatározott kategóriák, melyek szoros összefüggésben állnak az elítélt személyiségével (esetünkben börtön, fegyház, első büntényes, visszaeső), valamint a magatartása, tevékenysége során tapasztalható megnyilvánulásainak irányultságával és a teljesítmény színvonalával (melyek szintén utalnak a személyiség állapotára).

Az elsődleges csoportosítási elvek különösebb kifejtést nem igényelnek, mivel a jogszabályokban pontosan meghatározottak. A pedagógiai, kriminológiai differenciálási lehetőség azonban alaposabb áttekintést igényel.

A végrehajtási folyamat fő áramát három szakaszra osztva, az elhelyezésben és az eltérő bánásmódban is érvényesülő fogvatartotti kategóriákat – eltérő funkciójú rezsimeket – határoztuk meg.

Fegyház végrehajtási fokozat:

- Együttműködő
- Még nem együttműködő
- Nem együttműködő

Börtön végrehajtási fokozat:

- Együttműködő
- Még nem együttműködő
- Nem együttműködő

A fogvatartottak csoportjait három, egymástól eltérő elhelyezési feltételeket biztosító részlegben (körleten) helyeztük el. A részlegek elnevezésével érzékeltetni kívántuk a fogvatartottak számára is, hogy milyen státuszt foglalnak el a börtöntársadalomban:

- Elengedett kéz részleg (EKR)
- Válaszút körlet (VK)
- Eltévelyedettek körlete (ETK)

Fogvatartotti kategóriák

Az egyes kategóriákba sorolható fogvatartottak sajátosságait, személyiségbeli tulajdonságait, magatartási és teljesítménymutatóit a nevelőkkel közösen határoztuk meg. Mint már jeleztük a csoportjellemzők alapján: a fogvatartottak csoportba sorolása – éppen azért, mert az együttműködés fogalmát rendkívül szélesen értelmeztük – hosszadalmas, bonyolult folyamat volt. Ahhoz, hogy a garanciális elvárásoknak eleget tegyünk, s ne elsősorban a nevelői szubjektivitás (mely természetesen objektivitásra törekvő megismerésre épül) alapján szülessenek javaslatok, ezakt normatívákat is meghatároztunk. Ezek a következők:

A) „Együttműködő” az a fogvatartott, akinek magatartása minden téren megfelel az elvárásoknak, érdekelt az adaptáció sikerében, s azért képes erőfeszítéseket tenni, áldozatot hozni. Kapcsolata környezetével alapvetően konfliktusmentes, illetve konfliktusait szocializált módon képes megoldani.

Aktív, képzésben, önképzésben vesz részt, dolgozik, tevékenysége szociálisan értékesnek minősül. Szóban és viselkedésében kinyilvánítja készsége-

gét az egyéni nevelési terv végrehajtására. Az együttműködő fogvatartottak közösen kerülnek elhelyezésre olyan szociális feltételek közé, mely a többi fogvatartott felől érkező káros hatásokat csökkenti. A fizikai környezet ott-honosabb, nagyobb kényelmet és esztétikai feltételeket nyújt, valamint a tevékenységi lehetőségek, a kedvezmények nagyobb autonómiát biztosítanak az együttműködő fogvatartott számára.

B) A „még nem együttműködő” fogvatartottak magatartása nem konzekvens, nem prognosztizálható, de érdekelték a személyzettel való együttműködésben. Formálisan alkalmazkodnak az intézeti elvárásokhoz, az elvárt viselkedést azonban csak a közvetlen kontroll, a következetes és egységes követelés biztosítja. A verbalitás és a magatartás aszinkronban van, a fogvatartottak teljesítménye ingadozó.

A még nem együttműködő elítéltek egy magasabb biztonságú végrehajtó részlegbe kerülnek elhelyezésre, ahol közvetlenebb az irányítás, szigorúbb a kontroll. Kommunikációval, aktivitásra készítő programokkal rendszeresen motiválják őket az együttműködésre.

C) A „nem együttműködő” fogvatartottak verbálisan és a viselkedés szintjén is nyíltan szembe helyezkednek az intézeti elvárásokkal, követelményekkel, informális csatornákon, tiltott eszközök beszerzésével, tarásával veszélyeztetik az intézet működését. Társaikra és esetenként önmagukra nézve is veszélyesek. Elhelyezésüknél és a velük való foglalkozás során elsősorban a biztonsági szempontok érvényesítésére kell törekedni. Nem szabad azonban elhanyagolni az együttműködésre készítő motivációs elemeket, tevékenységi formákat.

A végrehajtás során az elhelyezésben és a foglalkoztatásban elkülönítendőek az első bűntényesek a visszaesőktől, illetve ezen két kategórián belül az *együttműködők*, a *még nem együttműködők* és a *nem együttműködők*. A gyakorlatban további differenciálási szempontokat is figyelembe véve – dohányzó, nem dohányzó; dolgozó, nem dolgozó; iskolás stb. – megoldhatatlan az elhelyezésben érvényesíteni valamennyi szempontot.

A végrehajtási folyamat szakaszai

A végrehajtási folyamat szakaszainak részletes kifejtése előtt célszerű áttekinteni a klasszifikáció és az egyes differenciálási szintek rendszerének összefoglalását:

- I. Első végrehajtási szakasz: Befogadó–felkészítő részleg
- II. Második végrehajtási szakasz: Orientációs fázis
 - Fegyház
 - Együttműködő
 - Még nem együttműködő
 - Nem együttműködő
 - Börtön
 - Együttműködő
 - Még nem együttműködő
 - Nem együttműködő

- Gyógyító-nevelő csoport
 - Speciális korrekciós csoport
- III. Harmadik végrehajtási szakasz: Szabadulásra felkészítés
- Átmeneti csoport (eredeti funkció szerint)
 - Kábítószer prevenció csoport (bővített funkcióval)
 - APAC-börtön (széles társadalmi kapcsolatrendszer, a család támogató szerepének maximális kihasználása)
 - Az orientációs fázis valamennyi kategóriája (amennyiben az elítélt a szabadulás időpontjáig nem kerül valamely kitüntetett csoportba, illetve fennáll a gyógyító-nevelő csoportba helyezése)

Első végrehajtási szakasz	Második végrehajtási szakasz Orientációs fázis		Szabadulásra felkészítő szakasz
Befogadó-felkészítő Előzetes, nem jogerős fogvatartottak	Fegyház	Együttműködő	Átmeneti;Kábítószer prevenció; APAC
		Még nem együttműködő	Együttműködő
		Nem együttműködő	Még nem együttműködő
	Gyógyító-nevelő		Nem együttműködő
	Börtön	Együttműködő	Gyógyító-nevelő
		Még nem együttműködő	Átmeneti;Kábítószer prevenció; APAC
		Nem együttműködő	Együttműködő
		Speciális korrekciós	Még nem együttműködő
		Nem együttműködő	
		Speciális korrekciós	

A klasszifikáció három végrehajtási szakaszban, különböző differenciálási szinten történik, szervezetenként egyszerűen leírható, könnyen áttekinthető, ezáltal működése jól nyomon követhető, értelmezhető.

I. Befogadó-felkészítő részleg

A befogadó-felkészítő részlegbe azokat a fogvatartottakat kell elhelyezni, akik részére egyéni nevelési programot szükséges készíteni. A csoport alapvető feladata:

- Az elítélt felkészítése az együttműködésre a végrehajtási célok elérése érdekében, illetve az intézet sajátosságainak megismertetése.
- Egyéni nevelési program készítése a diagnosztikai eredményekre alapozva.
- Az elítélt csoportba sorolása – a belső differenciálási elveknek megfelelően. (A differenciálás alapja: első büntényes/visszaeső)

Elképzelésünk szerint a befogadó-felkészítő részleg alapvetően három egységet foglal magába:

1. A **befogadó** – a pillanatnyi létszámnak megfelelő igény szerint – néhány zárka, ahol az első két-három napra helyezik el az újonnan befogadottat. Itt történik meg az első találkozás a befogadó nevelővel, itt kapja meg az első és legfontosabb ismereteket a fogvatartott a fogvatartása körülményeiről, feltételeiről,

a vele szemben támasztott elvárásokról, lehetőségeiről. Az itt eltöltött idő alatt a nevelő a legszükségesebb adatokat és a legfontosabb információkat megtud(hat)ja a befogadott(r)ól, s ezek birtokában helyezi el a felkészítő körleten

- a végrehajtási fokozatának,
- biztonsági csoportjának
- és a befogadottal kapcsolatban rendelkezésre álló információk, illetve a magatartásáról szerzett kezdeti tapasztalatoknak megfelelő közösségbe.

2. A **felkészítő** részlegben az újonnan befogadott 30 – indokolt esetben további 30 – napig tartózkodik. A felkészítő részleg feladata kettős:

- a fogvatartott megismerése, magatartásán, teljesítményén keresztül a végrehajtás során meghatározó személyiségkomponensek feltárása;
- a fogvatartott tájékoztatása a házirend rendelkezéseiről és egyéb, az elítéltekre vonatkozó intézkedések, információk ismertetése. Az intézet sajátosságainak bemutatása, a tevékenységi lehetőségek, a munka- és az oktatás-képzési feltételek megismertetése már a fogvatartott felkészülését is szolgálja az együttműködésre.

3. Azok a fogvatartottak, akiknél a végleges csoportba sorolást nem lehet megnyugtatóan eldönteni, esetleg a csoportba helyezésük esetén személyiségük vagy bűncselekményük jellege miatt várható, hogy társaik részéről fenyegetetek lesznek, s egyéni elhelyezésüket a feltételek nem teszik lehetővé, a felkészítő részleg külön zárkájában maradhatnak.

A diagnosztikai eredmények alapján készül el a fogvatartott **egyéni nevelési programja**. A nevelési program tartalmazza a fogvatartott legfontosabb személyiségbeli jellemzőit, s mindazokat a konkrét, személyre szóló rehabilitációs célokat és feladatokat, melyek a reszocializációs program sikeréhez hozzájárulnak.

A felkészítési szakasz végén a nevelő javaslatot tesz a fogvatartott nevelési csoportba sorolására (rezsimbe helyezésére), a belső differenciálási elveknek és az elhelyezési lehetőségeknek megfelelően.

Abban az esetben, ha a befogadási-felkészítési szakaszban tölthető 30 (+30) napot követően sem tud a nevelő, illetve az arra hivatott bizottság dönteni az adott elítélt elhelyezéséről (pl. bűncselekménye miatt nem garantálható a biztonsága a kihelyezését követően), akkor további meghatározatlan ideig a felkészítő csoportban tartható a fogvatartott, vele külön program alapján történik foglalkozás, illetve életrendjét érdekeinek megfelelően alakítják.

A befogadást követően az előzetes és a nem jogerős ítélettel rendelkező elítéltek a számukra kijelölt körletre helyezhetők. A befogadó-felkészítő részlegből a „nevelési csoportba” helyezésről az erre felhatalmazott testület, a **Fejlődést Értékelő Bizottság (FÉB)** dönt.

Ahogy az a fentiekből jól kiolvasható a klasszifikáció első végrehajtási szakaszában egy szakmailag tagolt, összetett feladatrendszer fogalmazódik meg, amelynek teljesítésére az intézet feltételei nem alkalmasak maradéktalanul. Ezért a befogadó-felkészítő részleg változatlan formában és elhelyezési feltételek között működik, amely megfelel a törvényi feltételeknek.

II. Orientációs fázis

A szabadságvesztés-büntetés letöltésére olyan differenciált rendszer ad lehetőséget, melyben a büntetés-végrehajtási rezsimen belül a fogvatartott attitűdje, a végrehajtással szembeni beállítódása a legfontosabb differenciálási szempont. A fogvatartott személyiségének megismerése alapján születik döntés a „végleges” csoportba sorolásáról.

A tartós együttélés tapasztalatai mélyebb megismerést tesznek lehetővé, s a végrehajtás során a fogvatartott foglalkoztatásával, tudatos befolyásolásával egyes személyiségbeli tényezők változnak, ami lehetőséget biztosít a folyamat során – enyhébb vagy szigorúbb irányban – a rezsimok közötti mozgásra.

A büntetés-végrehajtási rezsimok a fegyház és a börtön. Mindkét végrehajtási kategóriában három csoport – *együttműködő, még nem együttműködő, nem együttműködő* – került felállításra a fogvatartott magatartása, teljesítménye alapján. Az egyes csoportok átjárhatók, a nevelő javaslata alapján bizottság dönt az áthelyezésről.

Az orientációs fázis fő funkciói:

- a szabadságvesztés-büntetés differenciált végrehajtása, foglalkoztatás, kapcsolattartás, a fogvatartottak életfeltételeinek és tevékenységi rendszerének szervezése;
- a magatartás és teljesítmény figyelemmel kísérése – értékelések, minősítések, javaslatok megfogalmazása.

Az orientációs fázisban az egyik fontos motivációs tényező a kedvezőbb – kevésbé szigorú – rezsim nyújtotta feltételrendszer. Ennek megfelelően a rezsimok átjárhatók, megfelelő magatartás és teljesítmény esetén a fogvatartott kedvezőbb (ellenkező esetben kedvezőtlenebb) végrehajtási keretek közé kerülhet. A börtön és fegyház fokozaton belül érzékelhető különbséget kell tenni a három további kategória elhelyezési, foglalkoztatási, kedvezményi és kapcsolattartási lehetőségei között.

A szigorúbb rezsimban a feladat azon szükségleteknek az erősítése, melyek az enyhébb rezsimban elérhető kedvezmények megszerzésére motiválják a fogvatartottat. Ez utóbbiban a kedvezmények megőrzése, a viszonylag komfortos életfeltételek és nagyobb személyi autonómiát biztosító foglalkozási lehetőségek motiválják az elítélteket.

Az elhelyezésre javaslatot a fogvatartotti létszámok és ezen belül a büntetés-végrehajtási fokozatok arányainak ismeretében lehet tenni, figyelemmel a biztonsági és munkáltatási igényekre. Az egyes rezsimok zárkájának, lakóhelyiségeinek berendezése, célszerű elrendezése a gazdasági, illetve a biztonsági szakterület együttműködésével történhet. A koordináció osztályvezetői szinten – parancsnok-helyettesi felügyelettel – indokolt.

A fogvatartottak életében a differenciált életrend, a lehetséges kedvezmények és a kapcsolattartási lehetőségek érzékelhető változást hoznak. Az átmenet időszakában a nagyobb kedvezményt biztosító, ezért motivációs szempontból kedvezőbb feltételeket nyújtó részleg kialakítása a célszerűbb. Az ide helyez-

hető fogvatartottak köre viszonylag szűk, s a feltételek variálásával bizonyos keretek között ez a kör rugalmasan alakítható.

A differenciált rendszer kialakításával kapcsolatban elvként szögeztük le, hogy a szigorúbb rezsim feltételei nem kedvezőtlenebbek, mint az intézet jelenlegi általános elhelyezési és ellátási feltételei. A legszigorúbb rezsimbe helyezett fogvatartottak jogai a törvényességnek megfelelően maradéktalanul érvényesülnek. Esetükben azonban a tevékenység irányított és a büntetés-végrehajtási rezsim szabályainak megfelelő.

Miután a differenciált rendszer kialakítása fogvatartotti érdekeket befolyásol, szükséges volt a változásokkal kapcsolatban a fogvatartottakat előzetesen tájékoztatni, kiemelve a teljesítményel arányos feltételrendszert.

Gyógyító-nevelő csoport

A Gyógyító-nevelő csoport tevékenysége – beleértve a kiválasztás, beutalás szabályait – a differenciált rezsim kialakítása során nem változik. Elhelyezése, a személyzet összetétele (csoportvezető nevelő, pszichológus) szintén változatlan. A csoport körletén szolgálatot teljesítő, a feladatra alkalmas, a csoport terápiás, empátiás szellemiségének megfelelő személyiségű felügyelők személye állandó.

Speciális-korrekción részleg

A fogvatartottakat a szabadságvesztés-büntetés letöltése során sokféle külső hatás befolyásolja. Ezek között van, amelyik spontán, s a bv. intézet sajátosságai miatt általában kedvezőtlen. Ezzel szemben sok olyan tudatosan szervezett, a fogvatartott személyiségére kedvezően ható elem is megjelenik, ami ha nem is közvetlenül, de segít a büntetés-végrehajtási cél közelítésében. Ha csak a feltételrendszer jellemzőiből indulunk ki – s nem elemezzük a különböző személyiségbeli feltételeket – akkor is belátható, hogy nem minden fogvatartott esetben érünk el eredményt. Az elítéltek között – elenyésző arányban – vannak olyanok, akik a társadalmi büntetés és ezen belül a nevelés eszközeivel nem befolyásolhatók, intellektuális képességeik, személyiségzavaruk okán a börtön „normál”, alapvetően humán feltételei között zavart okoznak, sértik az intézet biztonságát, zavarják fogvatartott társaik nyugalmát, gátolják fejlődésüket. Ezen a helyzeten a szabadságvesztés-büntetés folyamata nem javít, ezért célszerű elkülönítve elhelyezni őket olyan rezsimben, ahol elsősorban a biztonsági szempontok kapnak prioritást, fokozott ellenőrzésük, a velük való speciális foglalkozások, ha nem is kecsegtetnek a személyiségük kedvező változásával, de romboló hatásuk ily módon lokalizálható.

A speciális-korrekción részleg sajátosságai:

- A körlet izolált, fokozottan őrzött, az itt elhelyezett fogvatartottak foglalkoztatása a biztonsági szempontok érvényesítésével történik.
- Totális a szociális kontroll – a kötött, illetve irányított programok keretén belül van mód az elítélt számára az aktivitásra az oktatási és kulturális tevékenységek során.

- Speciális egyedi-egyéni kedvezmények alkalmazásával motiváció alakítható ki a szabályok elfogadására, betartására.

A klasszifikáció második szakaszában a rezsimiek működtetése funkcionálisan két feltételt teljesít:

- Az enyhébb rezsimben elhelyezett fogvatartottak számára motivációt nyújt a negatív minta elkerülésére.
- A súlyosabb fegyelmi esetek koncentrálnak, illetve a fokozott ellenőrzési, biztonsági intézkedések, valamint az elhelyezési feltételek miatt az egymás sérelmére elkövetett fegyelmi vétségek száma csökken.

Az orientációs fázisban a részlegbe sorolás során figyelemmel kell lenni a következő, kockázatot jelentő elítéltekre:

- Normál feltételek között nehezen kezelhető – a csoportban folyamatosan konfliktust keltő, konfrontációt okozó – személyiségű, illetve magatartászavaros elítéltek;
- Extrém alacsony értelmi képességük miatt együttműködésre képtelen személyek;
- Kiemelkedően agresszív, és agresszív késztetéseiket szocializált módon levezetni nem képes elítéltek, akik emiatt veszélyeztetik társaik testi épségét;
- Olyan fogvatartottak, akik bűncselekményt követnek el társaik sérelmére, illetve zsarolással, fenyegetéssel hasonló cselekmények elkövetésére kényszerítenek másokat.

Fontos kihangsúlyozni, hogy a legszigorúbb rezsimben is érvényesül a törvényesség, a fogvatartottak jogosultságainak biztosítása. A bánásmódnak meg kell felelnie az Európai börtön szabályok előírásainak. Ezt nem csak a törvényesség, hanem a szakmai – nevelési – elvárások is megkövetelik. Az ott elhelyezett fogvatartottak számára is lehetővé kell tenni, hogy az elvárások teljesítésével, a magatartási normák betartásával kedvezőbb rezsimbe kerülhessenek.

III. Szabadulásra felkészítő szakasz

A szabadulás előkészítése valamennyi kategóriában a törvényi előírásnak és az intézetben kialakult gyakorlatnak megfelelően történik. A differenciált rendszer eredményes működtetése következtében várható, hogy a fogvatartottak jelentős számban kerülnek kedvezményezett (átmeneti, kábítószer prevenció, APAC) csoportokba szabadulásuk közeledtével.

A kedvezményezett csoportban feladat:

- A rezsim engedte autonómia biztosítása az elítéltek tevékenységében, saját életfeltételeik alakításában;
- Széleskörű társadalmi kapcsolat kiépítése – a családdal, pártfogókkal, karitatív szervezetekkel, egyházakkal és más, az utógondozásba bekapcsolódó szervezetekkel.
- A sikeres társadalmi adaptáció konkrét feladatainak megoldása, a szabadulást követő feltételek alakítása (valamennyi kategória esetében).

A szabadulásra felkészítő végrehajtási időszak funkciója kettős azáltal, hogy az itt működő rezsimek normatív szerepet játszanak. A szabadságvesztésüket töltők számára jelzik, hogy az elvárások teljesítése, az együttműködő magatartás, a normakövetés a végrehajtás feltételeinek javulását, a kedvezmények körének bővülését, azaz az életminőség magasabb szintjét teszik lehetővé. Ez a lehetőség a fogvatartottak jelentős részét arra ösztönzi, hogy erőfeszítést tegyenek, igyekezzenek megfelelni az intézeti elvárásoknak, s ezáltal jobb feltételek közé kerüljenek. Ez a „jobb” feltételrendszer és életminőség egyúttal feltételezi a személy aktivitását, megfelelési igényét, ugyanakkor motivál a jobb tanulmányi és munkateljesítmények elérésére. Az elért sikerek – az erőfeszítések is – elismerést váltanak ki a személyzet részéről (is), amelyek a fogvatartott és a személyi állomány együttműködését javítják, emberi kapcsolatát erősítik, ezzel a fogvatartott reszocializációs perspektíváját kedvezően befolyásolják.

A differenciált rezsimegységei

A fenti differenciálási szempontoknak megfelelően az intézetben a fegyház és a börtön fokozatban három alaprezsime került kialakításra:

- Elengedett kéz részleg (EKR)
- Válaszút körlet (VK)
- Eltévelyedettek körlete (ETK)

Elengedett kéz részleg

A részlegbe az együttműködő elítéltek kerülnek, akik a szabályokat nem önös érdekeik miatt fogadják el, belátják azok szükségességét és célszerűségét, s törekszenek a normakövető viselkedésre. A bűnmentes életről való elképzelésük tendenciaszerű (együttműködő).

A részlegbe azok az elítéltek kerülhetnek,

- akiknek nyilvántartott fegyelmi fenyítésük nincs;
- akik jutalommal rendelkeznek;
- akik dolgoznak, vagy oktatásban, képzésben vesznek részt;
- akiknél valós realitása van a büntetés-végrehajtási fokozat enyhébb irányba történő megváltoztatásának;
- akik rendelkeznek – a társadalom számára is hasznos – elképzeléssel a szabadulásuk utáni életükről;
- akik külső kapcsolatokkal rendelkeznek.

Az Elengedett kéz részlegben a zárkák kialakítása és felszerelése az átlagosnál komfortosabb, cél a tiszta, rendezett környezet, személyes milió iránti igény kialakítása, illetve megőrzése. A részleg kialakításának, illetve berendezésének jellemzői:

- járólapos padlózat
- spanyolfallal leválasztott mosdó
- földszintes, favázás ágyak matracral

- akasztós, polcos faszekrények
- támlás székek
- díszíthető falak
- szőnyegek
- cserepes virágok

Kedvezmények az EKR (Elengedett kéz részleg) börtön fokozatában:

- látogatás – havonta 2×60 perc
- csomagküldemény fogadása – a küldemények száma nincs korlátozva
- telefonhasználat – napi 3×10 perc
- nyitvatartási időben szabad bejárás a kultúrkörletre
- korlátlan fürdési lehetőség
- korlátlan televízió-használat
- a zárkaajtók nyitva tartása 08.00-tól 11.45-ig, 14.15-től 18.30-ig

Kedvezmények az EKR (Elengedett kéz részleg) fegyház fokozatában:

- látogatás – havonta 2×60 perc
- csomagküldemény fogadása – havonta két alkalommal
- telefonhasználat – napi 1×10 perc
- fürdési lehetőség – napi egy alkalommal (szabadnapon is)
- korlátlan televízió-használat
- a zárkaajtók nyitva tartása meghatározott időben (pl. szombat 08.00-tól 11.00-ig)

A cél: közelíteni a civil élet feltételeihez az egymásra épülő nevelői foglalkozások sorozatával, a különböző kedvezmények biztosításával. A részlegben elhelyezett fogvatartottak önmaguk építhetik fel a kötelező programokon túl a napi tevékenységüket. A kedvezmények a kapcsolattartás lehetőségeinek, az elhelyezési komfortnak és a tevékenységi autonómia zárt intézeti keretek között elérhető maximumával rendelkeznek. A fegyház és börtön fokozat között nem jelentős, de motivációs erővel ható különbségek állnak fenn.

Válaszút körlet

A Válaszút körletre kerülnek azok az elítéltek, akiknek a megismerése még folyamatban van, illetve a magatartásuk átlagosnak minősíthető (még nem együttműködő).

A körletre azok az elítéltek kerülnek,

- akiknek átlagos a magatartásuk, elfogadható a fegyelmi helyzetük;
- akiknek a reszocializációs perspektívája kialakulatlan;
- akik folyamatos kontrollt, irányítást igényelnek.

A zárkákban lehetőség van szerény díszítésre – egyéni ízlés szerint, a higiéniés feltételek minimális kedvezményt biztosítanak. A körlet kialakításának, illetve berendezésének jellemzői:

- vaságyak
- spanyolfallal leválasztott mosdó

- díszíthető falak
- támlás székek
- cserepes virágok

Kedvezmények a VK (Válaszút körlet) börtön fokozatában:

- látogatás – havonta 1×60 perc
- csomagküldemény fogadása – havonta egy alkalommal
- telefonhasználat – napi 1×10 perc
- fürdési lehetőség – dolgozóknak naponta, nem dolgozóknak hetente két alkalommal
- televízió-használat – munkanapokon 12.00-tól 22.00-ig, szabadnapon nincs korlátozva
- a zárkaajtók nyitva tartása munkanapokon 09.00-tól 11.00-ig, 15.00-tól 18.00-ig, szabadnapokon 08.00-tól 11.45-ig

Kedvezmények a VK (Válaszút körlet) fegyház fokozatában:

- látogatás – havonta 1×60 perc
- csomagküldemény fogadása – havonta egy alkalommal
- telefonhasználat – dolgozóknak napi 1×10 perc, nem dolgozóknak heti 3×10 perc
- fürdési lehetőség – dolgozóknak naponta, nem dolgozóknak hetente két alkalommal
- televízió-használat – munkanapokon 14.00-tól 22.00-ig, szabadnapon nincs korlátozva

Cél a fogvatartottak minél alaposabb megismerése, ösztönzésük a kedvezőbb rezsimbe való törekvésre. A renitens, folyamatosan szembehelyezkedő fogvatartottak kiválasztása szintén ennek a szekciónak a feladata. A nevelő és a fogvatartott által kialakított programot, illetve a nevelő által meghatározott feladatok megvalósulását folyamatosan ellenőrzi, meghatározott időszakonként értékeli a rezsim irányítója. Az ellenőrzés-értékelés eredményeként egyedi kedvezményben részesítheti az elítéltet.

Eltévelyedettek körlete

Az Eltévelyedettek körletén a szándékosan szembehelyezkedőket, a társaikkal, az intézet szabályaival összeférhetetlen, folyamatosan konfliktusokat gerjesztő eltélteket helyeztük el.

A körleten elhelyezettek magatartásbeli jellemzői:

- tendenciaszerű szembehelyezkedés a szabályokkal
- fogvatartott társaikkal összeférhetetlenek
- fegyelmi helyzetük rossz
- a fogvatartottak informális hálózatában kiemelt helyet foglalnak el
- háttérből irányítva folyamatosan fegyelmi cselekmények okozói

A körlet kialakításának, illetve berendezésének jellemzői: a jelenlegi állapotok változatlanul maradnak.

Kedvezmények az ETK (Eltévelyedettek körlete) börtön fokozatában:

- látogatás - havonta 1×30 vagy 60 perc
- csomagküldemény fogadása - havonta egy alkalommal
- telefonhasználat - heti 1×10 perc
- fürdési lehetőség - dolgozóknak naponta, nem dolgozóknak hetente egyszer
- televízió-használat - munkanapokon 18.00-tól 22.00-ig, szabadnapon nincs korlátozva
- zárkaajtók nyitva tartása munkanapokon 09.00-tól, 11.00-ig, 15.00-tól, 17.00-ig, szabadnapokon 09.00-tól, 11.00-ig
- szabadlevegőn tartózkodás - a sportudvar bal oldalán
- a másik zárkába átjárás tiltott
- a folyosón tartózkodni tiltott
- heti 1× zárkaellenőrzés
- naponta 1× zárkaszemle

Kedvezmények az ETK (eltévelyedettek körlete) fegyház fokozatában:

- látogatás - havonta 1×30 vagy 60 perc
- csomagküldemény fogadása - havonta egy alkalommal
- telefonhasználat - heti 1×10 perc
- fürdési lehetőség - dolgozóknak naponta, nem dolgozóknak hetente egyszer
- televízió-használat - munkanapokon 18.00-tól 22.00-ig, szabadnapon nincs korlátozva
- szabadlevegőn tartózkodás - a sport udvar bal oldalán
- heti 1× zárkaellenőrzés
- naponta 1× zárkaszemle

A törvényi minimum, illetve az intézet által eddig biztosított elhelyezés szintje jellemzi az Eltévelyedettek körletének kialakítását. Kedvezmény, jutalom csak szigorú egyéni elbírálás esetén adható. Cél az életrend szigorú szabályai között a szabálykövető magatartás gyakoroltatása, a fogvatartottak eltérítése a szembehelyezkedéstől, az ellenséges attitűdtől.

Az **átmeneti csoport** az eddigi gyakorlatnak megfelelően, változatlan programmal működik.

A **kábítószert megelőző csoport** eddigi tevékenységének kibővítésével azon fogvatartottak számára ad elhelyezési lehetőséget, akik a szabadságvesztés büntetésük során magatartásukkal és teljesítményükkel nyilvánvalóan bizonyították együttműködési szándékukat. Nevelői támogatást és kontrollt igényelnek, azonban képesek saját életfeltételeiket autonóm módon irányítani. Napi életüket öntevékenyen szervezik, feladataikat önállóan végzik.

Az **APAC-részleg** a legkedvezőbb - az EVSZ-hez közelítő - feltételeket biztosító rezsim. Szoros kapcsolatban működik vallási és karitatív szervezetekkel, melyek szakértő képviselői szervezik a fogvatartottak számára a programokat.

A részlegben felügyelet nincs, ellenőrzéssel látja el az intézet a szükséges biztonsági feladatokat. A belső életet a fogvatartottak öntevékenyen szervezik,

alakítják. Ők felelősek a rendért, tisztaságért, a napirend betartásáért, a biztonsági elvárások teljesüléséért.

Az itt elhelyezett elítéltek élvezik családjuk támogatását, ezért a családdal való kapcsolat intenzívebb, a napirendben nagyobb gyakorisággal és kedvezőbb feltételekkel szerepel közös családi program.

A rezsim elhelyezésére, az ott szolgálatot teljesítők személyére és munkaköri feladataira külön intézkedés rendelkezik.

A differenciálási szabályok sikeres érvényesülése céljából – a fogvatartottak ösztönzése érdekében – szükség van a jelenleg adható minimum és maximum jogosultságok súlyozottabb használatára.

Az elhelyezésben elgondolt differenciálási szempontok érvényesítéséhez szükség van szerény mértékű építészeti átalakításra, amit az elkövetkező évek költségvetésében szerepeltetni kell.

A rezsimbe sorolás feltétele, eljárásrendje

A fogvatartottak rezsimbe helyezése a befogadó nevelő véleménye alapján, a fogvatartott személyiségére tekintettel történik.

Az elhelyezéssel kapcsolatos döntést az erre kijelölt bizottság – Fejődést Értékelő Bizottság (FÉB) – hozza meg. A bizottság havonta legalább egy alkalommal ülésezik. A bizottság figyelemmel kíséri a fogvatartottak fegyelmi helyzetének alakulását, a rezsimök összetételét, létszámát, a csoportokban folyó nevelőmunka minőségét.

A FÉB nyilvántartja a rezsimök közötti mozgásokat, áthelyezéseket, nyilvántartás alapján értékeli a differenciált rezsim működését, erről meghatározott időközönként jelentést készít az intézet parancsnokának.

A rezsimök közötti átjárhatóság irányai

1. A felkészítő részlegből kikerülő fogvatartottak a végrehajtási fokozatuknak megfelelő Válaszút körletre kerülnek a további megismerés és az egyéni nevelési terv megvalósítása céljából.
2. Az egyéni célkitűzések megvalósulása esetén nevelői kezdeményezésre a fogvatartott – a nevelői javaslat alapján – megjelenik a FÉB-ülésén.
3. A fogvatartott fegyház végrehajtási fokozatból börtön fokozatra változtatása esetén a soron következő FÉB-ülésen felül kell vizsgálni a fogvatartott elhelyezését.

Életút-szimuláció fegyház fogvatartott esetén

A fegyház végrehajtási fokozatú fogvatartott maximális fejlődése esetén eljuthat az Elengedett kéz részleg börtön végrehajtási fokozatába, illetve az átmeneti csoportba, a kábítószer prevenció csoportba vagy az APAC-részlegbe.

Életút-szimuláció börtönös fogvatartott esetén

A börtön végrehajtási fokozatú fogvatartott maximális fejlődése esetén eljuthat az Elengedett kéz részleg börtön végrehajtási fokozatába, illetve az átmeneti cso-

portba, a kábítószer prevenció csoportba vagy az APAC-részlegbe. Büntetés-végrehajtási fokozatának megváltoztatása esetén a fogház fokozatba.

A differenciált rendszer indulásakor valamennyi fogvatartott rezsimbe sorolása egységes szempontokat tartalmazó nevelői javaslatok alapján, továbbá bizottsági határozattal történt.

A differenciált rezsim bevezetésének várható eredményei

A klasszifikációs program sikerének alapfeltétele, hogy nem numerikus és teoretikus alapon épül fel, hanem pragmatikus és empirikus elvek határozzák meg. A kezdeti időszakban – ez lehet akár egy év – pilot (kísérleti) jelleggel működik a program.

Három alapfunkció teljesülését várjuk el a differenciált rezsim működtetésétől:

- A fogvatartott megismerése alapján a személyiségfejlődésére legnagyobb esélyt adó csoportba kerül
- Perspektíva az elítélteknek
- A társadalom hatékony védelme

A differenciált rezsim az érintett szakterületek irányításában is módosítást igényel. A decentralizáció elvének érvényesítésével a szakmai felelősség alacsonyabb szintre kerül, az adott kategóriában a személyzet függetlensége, autonómiája valósul meg, melynek következtében az eredményesség, a végrehajtási cél érvényesülése kedvezőbbben alakul.

- Az elítéltek típusba sorolása a csoporton belül csökkenti az egymástól igen jelentősen különböző személyiségvariánsok számát, ami együtt jár a csoporttagok közötti feszültségek és konfliktusok gyakoriságának csökkenésével.
- A fogvatartottakat a kedvezőbb rezsim életfeltételei, az ott nyújtott kedvezmények motiválják, megfelelő magatartásra, a követelmények és az elvárások teljesítésére ösztönzi őket.
- A magatartásukkal állandó problémát okozó, a kiegyensúlyozott munkát zavaró, hagyományos eszközökkel nem kezelhető elítéltek kikerülése a nevelési csoportokból csökkenti a kedvezőtlen kölcsönös befolyásolást, javítja a nevelő munkájának eredményességét.
- Dinamikusabb, tudatosabb, kezdeményezőbb nevelői tevékenységet indukál, ezáltal a fogvatartottak életének irányításában, szervezésében aktívabban, innovatívabban vesznek részt a nevelők.
- A különféle eszközöket és módszereket koncentrálni lehet egy elítélt-kategória lényegében azonos szükségleteire.¹²
- A nem kívánt események, az elítéltek egymás sérelmére elkövetett bűncselekmények száma, valamint a tiltott tárgy (mobiltelefon) tartása csökken.

¹² Mannheim és Spencer kutatásai alapján. In: Boros János – Csetneky László: Börtönpszichológia. Budapest, Rejtjel Kiadó, 2000. 74.

- Nem differenciált összetétel esetén a bv. intézetben a végrehajtásnak a „legnehezebb” elítelt-csoport követelményeihez kell igazodnia, így a kevésbé veszélyes elítéltekkel szemben is a szigorúbb biztonsági intézkedéseket alkalmazzák.

A differenciált rezsím működése megkívánja a fogvatartottak objektívebb, több szempontú megismerését. Ez egyfelől demográfiai és kriminológiai adatokat jelent, másfelől információkat közöl a fogvatartottak jellemzőiről, a csoportjaikon belül mutatkozó tendenciákról. Ezek a kvantitatív és kvalitatív összefüggések segítséget adnak az intézet vezetőinek döntéseik megalapozottabb előkészítéséhez.

A Váci Fegyház és Börtön feltételrendszere, építészeti adottságai nem teszik lehetővé, hogy maradéktalanul érvényesüljenek azok a szempontok, melyek a differenciált rezsím lehetőségeit maximálisan érvényesítik. Az egyes kategóriák elhelyezésében hely- és eszközhiány miatt nem volt megoldható, hogy jelentős, a fogvatartottak számára is jól érzékelhető – és értékelhető – különbségek legyenek. A létszámviszonyok miatt a tér szűkös, a zárkák zsúfoltak. Ide vezethető vissza a foglalkoztató helyiségek hiánya, s anyagi problémákra a szegényes berendezés.

A nevelői állomány számára is újszerű volt a feladat, s különösen a felelősség a rezsím kijelölésekor és a javaslatok indoklásakor. A differenciált rezsím igényeinek megfelelő átszervezés a nevelői feladatokat megsokszorozta, s a felügyelői állomány számára többletfeladatot jelentett.

A legnagyobb kérdést azonban az jelentette, hogy egy tisztán elméleti konstrukció nem ideális feltételek között milyen hatékonysággal működik a gyakorlatban. A rendszer indítását követően azonnal újabb feladatok megoldására kényszerült az intézet. Az első tapasztalatok alapján olyan standard programokat kell összeállítani az egyes rezsimek számára, melyek a működés elveit és gyakorlati programját jelentik, s melyek rövid időn belül a szakmai protokoll alapját teremtik meg az itt dolgozók számára. El kell készíteni azt az ellenőrzési és értékelési rendszert, mely a nevelői tapasztalatokat összegezve a tartalmi tevékenység minőségét mutatja meg. S bár utópisztikusnak tűnik a jelenlegi helyzetben az elképzelés, megteremti a bv. intézet minőségbiztosításának alapkonstrukcióját.

Ezeknek a feladatoknak az elvégzéséről, a differenciált rezsím működéséről, a minőségi mutatóiról szeretnénk a közeljövőben beszámolni a Börtönügyi Szemlében.

A 2009. évi LXXX. törvény hatása a biztonsági intézkedések körére

A Büntető Törvénykönyvről szóló 2009. évi LXXX. törvény (a továbbiakban: T.) 2009 augusztusában lépett hatályba, és jelentős mértékben módosította a Büntető Törvénykönyvet, valamint a büntetések és intézkedések végrehajtásáról szóló 1979. évi 11. törvényerejű rendeletet (a továbbiakban: Bv. tvr.). A Bv. tvr. módosításai elsősorban a biztonsági intézkedések körét érintették. Cikkünkben a módosítás okaira, illetve azok lehetséges következményeire keressük a választ. Reményeink szerint az általunk felvetett problémát az új büntetés-végrehajtási kódex megnyugtató módon rendezni fogja.

A módosítás indoka az Alkotmánybíróság 132/2008. (XI. 6.) határozatára (a továbbiakban: Határozat) vezethető vissza, amelyben a testület megállapítja, hogy a rendőrségi fogdák rendjéről szóló 19/1995. (XII. 13.) BM rendelet (a továbbiakban: R.) 16. § (1) bekezdése alkotmányellenes, ezért azt 2009. június 30. napjával megsemmisíti. Az Alkotmánybíróság határozatában azt is megállapította, hogy az Országgyűlés az Alkotmány 8. § (2) bekezdésében az alapvető jogok korlátozására előírt törvényi szabályozási szint sérelmét okozó, mulasztásban megnyilvánuló alkotmányellenességet idézett elő azért, hogy nem rendelkezett a büntetés-végrehajtási szervezet által végrehajtott előzetes letartóztatás, valamint elzárás során alkalmazható motozás szabályairól. Következményként az Országgyűlést kötelezte arra, hogy jogalkotói feladatának 2009. június 30. napjáig tegyen eleget.

A Határozatban az indítványozó a R. 16. § (1) bekezdése alkotmányellenességének megállapítása és megsemmisítése iránt fordult az Alkotmánybírósághoz. A sérelmezett jogszabály előírja, hogy a rendőrségi fogdába befogadásakor a fogvatartott személyt „szükség esetén” motozásnak lehet alávetni, ami „indokolt esetben” kiterjedhet a testüreges orvos általi átvizsgálására is. Az indítványozó sérelmezte, hogy a R. semmilyen szempontot nem jelöl meg a tekintetben, hogy a hatóság milyen esetben vesse alá a fogvatartottat motozásnak, illetve mikor indokolt a testüreges vizsgálata. Ennek következtében a szabályozás túlságosan tág mérlegelési lehetőséget biztosít, ami önkényes jogalkalmazást tesz lehetővé. Álláspontja szerint az emberi méltóságot súlyosan sértő beavatkozásra csak jogszabály által konkrétan megjelölt esetekben, szigorú és egyértelmű eljárásjogi garanciák mellett kerülhet sor.

Az Alkotmánybíróság a motozás szabályait a büntetés-végrehajtási szervezet vonatkozásában is vizsgálta. A motozás a szabadságvesztés-büntetés végrehajtása során alkalmazható biztonsági intézkedés. A Bv. tvr. a szabadságvesztésre ítélt jogai és kötelezettségei között ad felhatalmazást arra, hogy a büntetés-végrehajtás rendjét sértő cselekmény, illetőleg bűncselekmény megelőzése és megakadályozása érdekében az elítéltet megmotozzák [33. § (4) bekezdés].

A szabadságvesztés és az előzetes letartóztatás végrehajtásának szabályairól szóló 6/1996. (VII. 12.) IM rendelet (a továbbiakban: R2.) a személymotosztást a fogvatartás rendjét és biztonságát sértő vagy veszélyeztető cselekmények megelőzését, illetve megszüntetését célzó, az elítélttel szemben alkalmazható biztonsági intézkedések között jelöli meg [45. § (1) bekezdés *d*) pont]. Az elítélt megmotozható, személyes használati tárgyai és teljes ruházata átvizsgálható. Az intézkedésnél technikai eszköz és szolgálati kutya is igénybe vehető. A személymotosztás, illetve a ruházat átvizsgálása nem történhet szemérem sértő módon. A test üregeinek átvizsgálását csak orvos végezheti, a vizsgálaton az őrzést vagy felügyeletet ellátó személyen kívül más nem lehet jelen. [49. § (1) és (3) bekezdés]

Az Alkotmánybíróság megállapítása szerint a Bv. tvr. a büntetés-végrehajtási intézetben előzetes letartóztatást, illetve szabálysértés miatt elzárást töltő személyek esetében a biztonsági intézkedésként alkalmazható motozásra, ezen belül a testüregek átvizsgálására nem ad felhatalmazást. A Bv. tvr. ugyanis egyáltalán nem rendelkezik az elítéltekre, illetve az előzetes letartóztatást vagy elzárást töltőkre vonatkozó szabályozás viszonyáról. Csupán a R2. utal arra, hogy az előzetes letartóztatás végrehajtására a rendeletnek a szabadságvesztésre vonatkozó szabályait a rendelet III. Fejezetében foglalt eltérésekkel kell megfelelően alkalmazni (233. §). Mivel a sajátos szabályok között a biztonsági intézkedésekről nincs szó, az előzetesen letartóztatottak esetében a R2. 49. §-a alapján van mód a személymotosztásra.

Végső konklúzióként az Alkotmánybíróság megállapította, hogy a törvényalkotó elmulasztotta a büntetőjogi és szabálysértési büntetések végrehajtása során az emberi méltóság körébe tartozó, a személyi és fizikai integritást szükségképpen érintő, biztonsági intézkedésként lehetővé tett személymotosztás törvényi szintű szabályozását a büntetés-végrehajtási intézményben lévő előzetesen letartóztatottak, valamint a szabálysértés miatt elzárást töltők esetében. Ezért a mulasztásban megnyilvánuló alkotmányellenesség megszüntetésére az Alkotmánybíróság határidő tűzésével hívta fel az Országgyűlést.

A mulasztást az Országgyűlés a Tv. következő pontjaiban, az alábbi tartalommal látta orvosolni. Az 54. § a Bv. tvr. 33. § (4) bekezdése helyébe a következő rendelkezést léptette: „A büntetés-végrehajtás rendjét sértő cselekmény, illetőleg bűncselekmény megelőzése és megakadályozása érdekében az elítélt – a testüregekre is kiterjedően – megmotozható, személyes használati tárgyai és ruházata átvizsgálhatók, vele szemben mozgáskorlátozó eszköz alkalmazható, biztonsági okból elkülöníthető (a továbbiakban együtt: biztonsági intézkedések), illetve az elítélttel szemben külön törvényben meghatározott esetben és módon kényszerítő eszközök alkalmazhatók. A motozást, illetve a ruházat átvizsgálását az elítélttel azonos nemű személy – ide nem értve a motozásnál közreműködő orvost – végezheti, és az nem történhet szemérem sértő módon. A test üregeinek átvizsgálását csak orvos végezheti. Mozgáskorlátozó eszközként – testi sérüléssel nem járó módon – bilincs (rögzítő övvel vagy anélkül),

vezető bilincs vagy a vétag rögzítésére alkalmas más eszköz az intézkedésre okot adó körülmény megszűnésig, de folyamatosan legfeljebb tizenkét óra tartamban alkalmazható, ha az elítélt egészségi állapota ezt megengedi. Az 55. § (1) bekezdése a Bv. tvr.-t a következő 118/B. §-sal egészítette ki: „Az előzetesen letartóztatottal szemben az ott megjelölt célből és módon a 33. § (4) bekezdésében meghatározott biztonsági intézkedések és kényszerítő eszközök alkalmazhatók.” Ugyanezen szakasz (2) bekezdése a Bv. tvr.-t a következő 121/B. §-sal egészítette ki: „Az előzetes letartóztatásban lévő fiatalkorúval szemben biztonsági intézkedésként személyes használati tárgyainak és ruházatának átvizsgálása, valamint biztonsági elkülönítése rendelhető el.”

A jelenleg hatályos szabályozás szerint a biztonsági intézkedéseket két jogszabály határozza meg eltérő tartalommal. A Bv. tvr. [33. §. (4) bekezdés] szerint biztonsági intézkedés a motozás, a mozgáskorlátozó eszköz alkalmazása, továbbá a biztonsági elkülönítés. Ezzel szemben a R2. 45. §-a további négy biztonsági intézkedést nevesít (különleges biztonságú zárkába, illetve körletre helyezés, a biztonsági ellenőrzés, a biztonsági vizsgálat és a biztonsági szemle, az ajtók zárva tartásának elrendelése, az egyes jogok gyakorlásának a Bv. tvr.-ben meghatározott felfüggesztése). A jelenlegi szabályozás szerint a törvény által meghatározott három biztonsági intézkedést egy alacsonyabb szintű jogszabály hétre növeli, amely több alkotmányossági, jogi és végrehajtási kérdést is felvet. Nem könnyű döntés elé kerülhetnek a végrehajtásért felelős büntetés-végrehajtási intézetek. Előfordulhat, hogy Bv. tvr. alapján az egyik büntetés-végrehajtási intézet három biztonsági intézkedést alkalmaz, egy másik büntetés-végrehajtási intézet pedig a R2. felhatalmazásával élve hetet. Továbbá nem kevés fejtörést okozhat olyan fogvatartotti panasz megválaszolása, amely azt kifogásolja, hogy törvényi felhatalmazás nélkül alkalmaztak vele szemben biztonsági intézkedést.

Láthatjuk, hogy a biztonsági intézkedések köre egyértelműen, taxatívén meghatározott. A felsorolt intézkedéseket lényegében nap mint nap alkalmazza minden bv. szerv, ebből következően egy nagyon fontos területről beszélünk. Az elmúlt évek során a végrehajtás gyakorlata is kialakult. Ehhez képest a módosítás megjelenése olyan ellentmondásokat teremthet, amelyek több ponton kérdésessé tehetik a gyakorlati alkalmazást. Szerencsésebb lenne, ha a biztonsági intézkedések egy jogszabályban (törvényi szinten) egységesen lennének szabályozva, nem pedig különböző jogszabályokban eltérő tartalommal.

A módosítás kapcsán további ellentmondás érezhető a mozgáskorlátozó eszközök alkalmazási területén is. A mozgáskorlátozó eszközök alkalmazása az egyik legfontosabb és leghatékonyabb módja lehet egyes rendkívüli események megelőzésének. Ezen eszközök alkalmazása lényegében már több évszázados hagyományon alapul, és ez a tradíció a jelenlegi biztonsági tevékenységen belül is markánsan jelen van. Sajnos az elmúlt években ezen a területen több olyan változás következett be, amely nehezítette a biztonságos végrehajtást, jó példa erre az ún. lánchilincs használatának eltörlése, ami egy komoly biztonsági űrt hagyott maga után. A hatályos jogi szabályozás lehetőséget ad arra, hogy a „tradicionális” bilincseken

kívül más, a végtagra helyezhető és sérülést nem okozó eszközt is lehetne alkalmazni (ujj-bilincs, szíjbilincs, gyors-bilincsek műanyagból, kombinált kéz- és lábbilincs, több fogvatartottat összefűző bilincs stb.). Azt gondoljuk, hogy ezen a területen rejlő lehetőségekkel nem teljes mértékben élünk.

A T. 54. §-a szerinti módosítás értelmében „mozgáskorlátozó eszközként – testi sérüléssel nem járó módon – bilincs (rögzítő övvel vagy anélkül), vezető bilincs vagy a végtag rögzítésére alkalmas más eszköz az intézkedésre okot adó körülmény megszűnésig, de folyamatosan legfeljebb tizenkét óra tartamban alkalmazható, ha az elítélt egészségi állapota ezt megengedi”.

A fentiekből következően az új szabályozás szintén szűkítette a mozgáskorlátozó eszközök alkalmazhatóságának határait, ugyanis elvette annak a lehetőségét, hogy amennyiben az elítéltet az intézeten kívül kell kísérni, vagy őrizni (pl. külkórházban), akkor tizenkét óránál hosszabb ideig lehessen mozgáskorlátozó eszközt alkalmazni. Egyértelműen fogalmazva: a tizenkét órás időkorlátot már nem lehet áttörni. Az eddigi gyakorlat nem arról szólt, hogy indokolatlanul alkalmazták volna ezt az általános szabály alóli kivételt, bizonyos helyzetekben viszont igen is szükség lehet rá, gondoljunk csak szállítás vagy előállítás közbeni rendkívüli esemény bekövetkezésére, ahol elhúzódik az esemény felszámolása.

További értelmezési és egyben végrehajtási problémát vet fel a Bv. tvr. 121/B. §-a, ami kimondja, hogy: Az előzetes letartóztatásban lévő fiatakorúval szemben biztonsági intézkedésként személyes használati tárgyainak és ruházatának átvizsgálása, valamint biztonsági elkülönítése rendelhető el. Sajnos ez a szakasz nem utal egyértelműen arra, hogy ez a szabály csak arra az esetre vonatkozik, amikor az előzetes letartóztatásban lévő fiatakorú javítóintézetben van elhelyezve, illetve akkor is, ha büntetés-végrehajtási intézetben. A jelenlegi szabályozásból következhet az a megállapítás is, amely szerint előzetesen letartóztatott fiatakorúval szemben biztonsági elkülönítésen kívül, csak motozás és az is csak korlátozott módon (testüregek átvizsgálására nincs lehetőség semmilyen esetben) rendelhető el. Vagyis a Bv. tvr. hatályos szövege szerint mozgáskorlátozó eszköz egyáltalán nem alkalmazható a fiatakorú előzetesen letartóztatottal szemben.

A T. indoklásából egyértelmű válik, hogy ez a rendelkezés csak azokra az előzetesen letartóztatott fiatakorúakra vonatkozik, akiknek az előzetes letartóztatását javító-nevelő intézetben hajtják végre. Szerencsés lenne azonban, ha ez az egyáltalán nem elhanyagolható tény a jogszabály szövegéből egyértelműen kiderülne, nem pedig egy nem hivatalos és így kötelező erővel nem bíró miniszteri indoklásból következne.

Nem jogászodni szerettünk volna cikkünk megírásával, hanem az a cél vezérelt bennünket, hogy az uniós elvárásoknak, a XXI. századi kihívásoknak, az alapvető emberi jogokat csak a legszükségesebb mértékben korlátozni kívánó büntetés-végrehajtásnak egyértelmű és kellő részletességű jogszabályi keretek biztosítsanak lehetőséget. Reméljük a készülő bv. kódex ezeknek az elvárásoknak teljes mértékben megfelelő, a gyakorlati végrehajtásnak egyértelmű irányt mutató zsinórmértékkel szolgál majd.

Estók József

A magyar börtönügy arcképcsarnoka

Kozma Sándor
(1825 – 1897)

*„A kir. ügyész... nyomoz, de nem
üldöz...”*

(Kozma Sándor)

Jogász, erős nemzeti érzelmű, szabadelvű reformer, remek szónok, a magyar kir. államügyészség létrehozója, az első kir. főügyész. Deák Ferenc híve, a kiegyezés támogatója. Tíz gyermek atyja, többek között Kozma Andor költő, Kozma Ferenc (katonatiszt) tábornoké, aki felvett néven – Bárd Miklós, illetve Rimay Kálmán – verseket írt. Kozma Ferenc miniszteri tanácsosnak, a magyar lótenyésztés újjászervezőjének a testvérbátyja. A pápai kollégiumban Petőfi Sándor osztály-, Jókai Mór iskolatársa, és mindkettőjük jó barátja. Az ügyészi szervezet legmagasabb szakmai elismerését jelképező „Kozma Sándor-díj” névadója. A díjat jelképező plakett alkotójának, Melocco Miklós szobrászművésznek az üknagyapja.

MŰLT

1825. szeptember 2-án született a Somogy megyei Kőröshegyen, egy ötgyermekes család negyedik gyermekeként.

A leveldi¹ Kozma ágon sem az ősök, sem a leszármazottak nem rendelkeztek néhány száz holdnál nagyobb birtokkal. Sokkal inkább jeleskedtek a katonai pályán, de nem a császári hadseregben, ahol a ranglétrán egyre magasabbra lehetett emelkedni, hanem a végeken, ahol a katonai erények és eredmények jutalma a hálás magyar emberek örömkönnye volt, amikor egy-egy portyázó török hordatól megmenekítették őket a végvári vitézek.

¹ Egyik őse nemességet szerez, és birtokadományként Leveledet kapja (ma Városlőd). Ezért találkozzunk Kozma Sándor nevénél több helyen a leveldi előnévvel.

A vagyongyarapítás terén az utódok sem igazán jeleskedtek, hanem sokkal inkább a tenni akarásuknak, életrevalóságuknak volt köszönhető, hogy jelentős szellemi értékeket képviselő emberek sorát nevelték fel, akik közül többen országosan ismert, sőt elismert személyiségekké váltak.

Kozma Sándor édesapja, Kozma Ferenc jogász előbb „a legnagyobb magyar” atyjának, Széchenyi Ferencnek a titkára. Később, amikor az ügyvédi diplomáját megszerzi, a Somogy vármegyei Széchenyi-uradalmak ügyésze lesz. E megbízása okán költözik családjával a somogyi Kőröshegyre, ahol rövid időn belül bekapcsolódik a vármegye közéletébe. Közvetlensége, megnyerő modora, kiváló jogi tudása hamarosan ismertté teszi a megye határain kívül és azon belül is. Többek között ezeknek köszönhető, hogy rövidesen megválasztják a vármegye tisztiügyészének, és nem sokkal később a megye táblabírájának nevezik ki.

Kozma Sándor még két éves sem volt, amikor édesanyját, Dienes Antóniát elveszítette. Anyja halálát követően rövid ideig Sörnyén – a családi birtokon – nevelőnő ügyelt rá, majd apja a Sopron megyei Keresztény községbe küldi rokonokhoz, ahol hat éves koráig nevelkedik, majd Sopronba jár német nyelvű elemi iskolába.

A középiskola első osztályát is Sopronban – az evangélikus líceumban – végezte el, innen Pécsre, a cisztercita gimnáziumba került.

Pécsen nem igazán érzi jól magát, iskolája klasszikus nevelési, tanítási módszerei nem elégítik ki teljesen tanulás iránti igényét; valami másra, az ottani lehetőségeknél többre, új szellemiségre vágyik, ezért néhány szándékos botlás, csínytevés után sikerül rábírnia apját, hogy a pápai református kollégiumba kerüljön. Pápán Petőfin és Jókain kívül több, a későbbiek során jeles személyiséggel együtt koptatja a padot, és éli a diákok igen mozgalmas életét.

Ő maga is – főleg 1841/42-ben – írt színikritikákat „Leveldi”, illetve 1848 előtt verseket, „Bukógáti” álnéven. A pápai főiskola egyik kiadványa három versét is közli.

Jogot Pozsonyban² hallgatott, 1847-ben tett ügyvédi vizsgát.

Az 1848. évi országgyűlésen Madarász László képviselő mellett a titkári feladatokat látja el. Pozsony központjában – 1848. március 13-án – ő hozza a járőrök tudomására a bécsi forradalom hírért.

Családi indíttatása alapján – mint a szabadsághoz, a nemzeti eszmékhez és a haladáshoz erősen kötődő egyén – szinte törvényszerű volt, hogy a szabadságharc kitörése után katonának jelentkezik a honvédseregbe. Részt vesz a schwechati csatában, illetve a szerb felkelők elleni délvidéki hadjáratban, ahol már főhadnagyként harcol. A forradalom bukása után a császári fogdmegek elől – egy időre – Sörnyén, apja kúriájában rejtőzködik el. 1949-ben besorozzák az osztrák hadseregbe, ahonnan – bár jó egészségnek örvendett – apjának köszönhetően szemproblémák miatt orvosi javaslatra leszerelik.

² Egyes források szerint Pápán is tanult jogot.

Az ötvenes évek elején rendőri felügyelet alá helyezik, ő ennek ellenére Marcaliba költözik, ahol ügyvédként dolgozik. Ügyvédi praxisát azonban rövid időn belül fel kellett adnia, császári pátenssel ugyanis új ügyvédi rendtartás lépett életbe, amely az ügyvédi gyakorlatot állami felhatalmazáshoz, kerületenként meghatározott ügyvédi létszámhoz és a németnyelv-tudáshoz kötötte. Kozmának közel három évébe került, amíg sikerült elérnie, hogy az ismételt ügyvédi vizsgáját a császári főtörvényszék engedélyezze. A hosszú küzdelemnek végre meglett az eredménye, 1855. március 15-én a soproni főtörvényszék előtt az ügyvédi vizsgáját ismételten és sikeresen letette.

A szabadságharc bukása, a magyar nemzet jövőjének kilátástalansága, a megtorlások, az üldöztetések, a haza legjelesebb személyiségeinek mártírhalála, száműzetésbe vonulása, a hatóságokkal az ügyvédi pálya visszaszerzéséért folytatott küzdelem Kozma Sándor hangulatát megváltoztatták. A korábban vidám természetű, kedélyes ember morózussá, komorrá vált. Szerencsére ez a megpróbáltatásokkal teli időszak nem tartott soká, és – ami talán ennél is fontosabb – nem tette beteggé.

A sors is kegyes volt hozzá: összehozta egy kiváló tulajdonságokkal rendelkező, gyönyörű, fiatal hajadonnal, nagylucei Dóczy Reginával, akivel 1856-ban kötött házasságot. Felesége nemcsak szép, hanem okos és művelt nő volt, aki szerette a költészetet, és verseket is írt. Igyekezett a rövidre szabott élete során, férje és népes családja számára – a lehetőségekhez képest – nyugodt családi körülményeket biztosítani. Fiuk, Kozma Andor egyik önéletrajzában erről az időszakról így írt: „A nagy gyerekáldás miatt apám magas állása ellenére sohasem éltünk nagymódban.”

Kozma Sándor 1861-től Deák-párti országgyűlési képviselő. Horvát Boldizsár igazságügy-miniszter felkérésére és előterjesztésére 1867-ben a minisztériumban osztálytanácsosnak nevezik ki, rövid időn belül miniszteri tanácsossá lép elő; jelentős szerepe volt – az igazságügy területén – a reformfolyamatok beindításában, megvalósításában. 1869-ben a kir. Kúria bírójává nevezték ki.

Az 1871. évi. XXXIII. tc. rendelkezett a királyi ügyészség felállításáról. A miniszter olyan személyt akart kineveztetni a felállítandó ügyészség élére, aki kiemelkedően jeles tagja a jogásztársadalomnak, a szakmájában elismert, megfelelő gyakorlattal rendelkezik, higgadt, megfontolt, képes megbirkózni a szervezési feladatokkal, biztosítani tudja az ügyészi szervezet függetlenségét, továbbá el tudja érni, hogy a létrehozandó új szervezet országosan elismert és elfogadott legyen. Elméleti és gyakorlati felkészültsége alapján alkalmas arra, hogy megoldja a Büntető törvénykönyv és perrendtartás hiányából, az ügyészi törvény jogházaiból adódó jogértelmezési és jogalkalmazási nehézségeket.

E szempontok mérlegelése alapján került a képbe, és azután a felállítandó ügyészi szervezet élére Kozma Sándor. Az igazságügy-miniszter előterjesztésére a király Kozma Sándort a pesti kir. tábla mellé kir. főügyésznek nevezte ki.

Egyben ő az, aki a koronaügyészi státusz betöltéséig annak teendőit is ellátja, ugyanis a tc. 28. §-az úgy rendelkezett, hogy: *„A szóbeli büntető és polgári eljáráseljárás behozataláig a korona-ügyészi állomás nem töltetik be, s azon közvádllói teendőket, melyek a bírák és a bírói hivatalnokok felelősségét tárgyazó törvényben a korona-ügyészhez utalják, a pesti kir. főügyész akadályoztatása esetén a kir. ügyészségnek az igazságügyminiszter által kijelölt tagja teljesíti.”*³

Kozma Sándor 1872. január 1-től lépett a hivatalába. Elévülhetetlen érdemeket szerzett a kir. államügyészség felállításával, az apparátus tagjainak kiválasztásával, az ügyészi szervezet munkájának beindításával. Képes volt az ügyészséget mint szervezetet országosan elfogadtatni, tekintélyét megalapozni. Kijelenthetjük, hogy kiválóan oldotta meg a rábízott feladatot, kitűnő munkát végzett. Mind a mai napig ő vezette a leghosszabb ideig – közel húszöt éven keresztül – az ügyészség szervezetét.

Pályafutása során több támadás érte, a legemlékezetesebb ezek közül a tiszai vádper, ahol magával közvetlen hivatali felettesével, az igazságügyminiszterrel került konfliktusba. Kozma a miniszterhez írt jelentésében megvédi az ügyészséget, beosztottait, minden felelősséget magára vállal.

Amilyen keményen és következetesen fellépett a nyomozásoknál tapasztalt túlkapásokkal szemben, ugyanilyen határozottsággal szállt síkra a börtönviszonyok javítása érdekében.

Az ügyészségről szóló tc. 25. §-a szerint: *„Az ügyész a törvényszéki fogház fölött felügyel, és őrködik, különösen, hogy a foglyokkal való bánásmód, azok őrizete, élelmezése, ruházata, a fogházak tisztántartása, és egyáltalában a fogházi rend és fegyelem iránt fennálló törvényes rendeletek pontosan végrehajtassanak, és e végett a fogházakat havonként legalább egyszer megvizsgálja.”*⁴

E feladat végrehajtását szabályozta részletesen a kir. ügyészek részére kiadott 1871. évi igazságügy-miniszteri utasítás, továbbá a fogházrendtartás, amelyek szerint a kir. törvényszékek és a járásbíróóságok mellett működő fogházak feletti felügyeletet a kir. ügyészek gyakorolják, és az ebből adódó adminisztratív teendőket is ők végzik, míg a járásbíróásiaknál – helyettük – e feladatokat a kir. járásbírák látják el.

A fegyházak, államfogházak, kerületi börtönök – néhány kivételével⁵ – továbbá a közvetítő és javító intézetek közvetlenül az igazságügy-miniszter felügyelete alatt maradtak. A közigazgatási hatóságok fogházai pedig továbbra is a belügyminisztérium alá tartoztak.

³ 1871.évi XXXIII. tc.

⁴ ua.

⁵ E körbe tartoztak a budapesti, a pestvidéki, a sátoraljaújhelyi, a kassai, az eperjesi, a jászberényi, a lugosi, a balassagyarmati, a veszprémi, a gyulafehérvári, a brassói, a temesvári, a pozsonyi, a komáromi, a kaposvári, a kolozsvári, a nagyvárad, a nagybecskereki, a pancsovai, a fehérménfői, a zombori, a zilahi, a szegedi, a fiúmei ügyészségi fogházak.

A tc. 27. §-a alapján főfelügyelet a kir. ítélőtáblák területén a melléjük rendelt kir. főügyészeket, a legfőbb felügyelet pedig az igazságügy-minisztert illette. A törvény e szakasza egyben feljogosítja a kir. főügyészeket, hogy a hatáskörükbe tartozó ügyekben az irányításuk alá tarozó ügyészségek felé kötelező utasítást adhattak ki, illetve kötelezettségükre tette, hogy – a szükségesnek tartott jobbító intézkedések indítványozása mellett – minden év végén a büntető törvénykezés és a fogházak állapotáról tegyenek jelentést az igazságügy-miniszternek.

Kozma utasításai, körrendeletei egyértelműek, világosak voltak. Már az első főügyészi utasításában az ügyészek kiemelkedő feladatai közé sorolta a börtönök feletti felügyeletet. Ebben felhívja az ügyészei figyelmét, hogy – bár az elméleti kérdések fontosak – a vizsgálatainknak elsősorban a mindennapok gyakorlatát kell érinteniük. Hiszen az olyan alapvető kérdések, mint a fogság időtartamának pontos meghatározása, a helyiségek állapota, a felszerelések megléte, az elhelyezés, az ellátás, a rend, a tisztaság, az élelmezési és egészségügyi körülmények, az elkülönítési szabályok betartása – kor, nem és a fokozatok szerint – terén nincs helye filozofikus eszme-futtatásoknak, kísérletezgetéseknek. Az az ügyész, aki ezeknek az elvárásoknak megfelelően végzi a munkáját, becsülettel eleget tesz a jogszabályból fakadó köteletségének.

Különösen nagy jelentőséggel bírt ez a figyelemfelhívás akkor, amikor egyéges büntetés-végrehajtási törvény még nem létezett.

Már az első, 1872-ben előterjesztett jelentésében jelzi a fogházépítkezések szükségességét, az elhelyezési körülmények javításának fontosságát. A leghatározottabban tiltakozott az ellen, hogy a jobb minőségű fogház-helyiségeket több helyen hivatali célokra, illetve a megyei tisztviselők lakásproblémájának a megoldására használták fel. Intézkedéseket is fogantatosított ennek megszüntetésére.

Egyértelmű főügyészi utasítást ad – többek között – a rabok feltételes szabadságra bocsátásával kapcsolatos ügyekben, hogy pl. milyen szempontok vehetők figyelembe a feltételes szabadságra bocsátás elbírálásánál.

Álláspontja szerint: „a büntetés egyik lényeges célja a javítás. A feltételes szabadon bocsátás intézménye e cél elérésére törekszik. Tehát csak a javulás lehet a feltétele szabadon bocsátásra történő ajánlatnál irányadó.”⁶ Azaz a feltételes szabadságra bocsátás iránti előterjesztésnél, a kérelem elbírálásánál az elkövetet bűncselekmény fajtája, az elkövetés módja irreleváns.

Nem véletlenül nevezték a „börtönök atyjának”. Rendszeresen látogatta a fegyintézeteket, börtönöket ellenőrzött, számon kért, és szakértői szemmel vizsgálódott, figyelmét semmi nem kerülte el, elbeszélgetett a rabokkal és a személyzet tagjaival egyaránt. De nemcsak vizsgálódott, javasolt, intézkedéseket kezdeményezett az éves jelentéseiben, miniszteri vagy kormányzati szinten, hanem a saját hatáskörébe tartozó ügyekben határozott intézkedéseket fogantatosított.

⁶ Büntető Jog Tára. 1881. I. kötet

Ezek közé sorolható, hogy az indokolatlan letartóztatások megszüntetésével, szervezési intézkedésekkel számottevően csökkentette a vizsgálati foglyok számát és a vizsgálati fogság időtartamát. Jelentősen javult az intézetekben a fegyelem a rend és a tisztaság.

Intézkedett – a nyomorúságos fogházi élelmezést ismerve – minimálisra csökkenteni a fegyelmi felelősségre vonások büjtökkel való súlyosbítását, illetve az ilyen büntetések kiszabását. Kozma ezt a büntetési nemet egyenesen a letartóztatott egészségének megtámadásaként értékelte.⁷ Nőtt a rendszeres munkával foglalkoztatottak száma, amit „közgazdasági és erkölcsjavító szempontból” tartott fontosnak. Az iparszerű foglalkoztatás növelése mellett külön kiemelés érdemel, hogy a fogvatartottak egyre nagyobb számában dolgoztak olyan területeken, amelyek a saját élelmezési és egyéb szükségleteik kielégítését szolgálták.⁸ Ide sorolhatjuk még az elemi- és a hitoktatás oktatás kiszélesítését, illetve azt a nem kis fegyvertényt, hogy valamennyi ügyészségi fogházban létesült rabkőnyttár.

Az intézetekben mutatkozó zsúfoltság megszüntetésére – a létszám-átcsoportosítások mellett – csak három-négy új országos jellegű fegyintézet felállítással látott lehetőséget. Az ő javaslata is hozzájárult, hogy a XIX. század végén jelentős börtönépítési hullám indult be az országban.

A fogvatartás következő neuralgikus problémakörének az igen gyatra élelmezési színvonalat jelölte meg, amit esetenként a koplaltatás, az agyonéheztetés jelzőkkel illetett. Jól tudta, hogy jelentésének ezen állítását senki sem kérdőjelezné meg, de azzal is tisztában volt, hogy – az új börtönök építéséhez hasonlóan – ez is az ország teherbíró-képességét érintő kérdés. Ezért indokoltnak tartotta javaslatát egy szakértőkből álló bizottság – orvosok, vegyészek, fogházi tisztviselők – vizsgálati véleményével is alátámasztani.

Kiemelkedő szerepet vállalt a rabsegélyezés, a rabsegélyező egyletek felállítása terén is. Mikszáth Kálmán „A rab története” című rövid elbeszélésében Kozma Sándor egyik illavai látogatását örökítette meg. A valós történet egy olyan gyilkosság miatt elítélt parasztemberről szól, aki tizenegy évig tartó börtönbüntetésének letöltése előtt két hónappal, amikor a főügyész elbeszélgetett vele, hogy meggyőződjön arról, valóban a javulás útjára lépett-e – még nem tudta, hogy hol fog élni, s lesz-e hely, ahol nyugalomra tudja hajtani a fejét. A beszélgetés végen Kozma felajánlotta az illetőnek, hogy szívesen alkalmazná őt a gombai szőlőjében – tisztességes bérért – csósznek. Azután rövid időn belül büszkén mesélte a barátainak, hogy milyen becsületes ember lett a rabból, aki kiállta az idő és a főügyész próbáját.

⁷ Amíg 1872-ben a fegyelmi büntetések 37,45%-át a büjt képezte, 1886-ra ez az arány 13,39%-ra csökkent.

⁸ Ebben az időben indult be nagyobb volumenben szinte valamennyi intézetben a rabkertészet, ami az egyébként is rossz minőségű élelmezés terén hozott némi javulást.

Mint főállamügyésznek, a hatásköre kezdetben az egész országra kiterjedt, de a Szilágyi Dezső nevével fémjelzett 1890. évi XXV. tc. a kir. ítélőtáblák és kir. főügyészségek szervezéséről módosításáról – bár ezt maga Kozma nem helyeselte – a kir. főügyészséget decentralizálta. Ezt követően a főállamügyész hatásköre csak a budapesti, győri és a pécsi királyi táblák területére terjedt ki.

Kozma Sándor főmunkatársa volt a Magyar Igazságügy című folyóiratnak, több cikke jelent meg napilapokban, illetve folyóiratokban.

1896-ban vonult nyugállományba, kiemelkedő munkásságának egyik méltó elismerése volt, hogy ebből az alkalomból a király a Lipót-rend középkeresztjével tüntette ki.

Nyugállományba vonulása után alig egy évig élt. Budapesten hunyt el 1897. augusztus 5-én, s a Kerepesi úti temetőben helyezték végső nyugalomra.

A hálás utódokból megalakult „Kozma Sándor emlékbizottság” sír-emlékére gyűjtést rendezett, a befolyt összeg fele fedezte a sírkövéállítás költségeit, míg a pénz másik felét – alapítványi formában – az elhagyott gyermekek segélyezésére fordították.

Síremlékén az alábbi felirat olvasható: „Az igazság és emberszeretet apostola, a magyar jogászérzet megtestesülése, a királyi ügyészség apja és mindörökké vezérszellem. Emlékének e művet a magyar jogászok szentelték. Nagy lelke él és hat tovább.” (Gegus Gusztáv)

Az egykoron kiváló jogász, az ügyészek példaképe, a „börtönök atyja” nevét a Budapesti Kir. Országos Gyűjtőfogház – mai nevén Budapesti Fegyház és Börtön – melletti Kozma utca őrzi.

Kozma Sándor arcképe a Somogy megyei Főügyészség főügyészenek irodájában lévő eredeti festményről készült.

A temetői fotót Novák József, a Legfőbb Ügyészség csoportvezető ügyésze készítette.

Irodalom

A budapesti és maros-vásárhelyi kir. főügyészek jelentése a felügyeletük alá tartozó fogházak állapotáról. 1872–1886. Bp. 1887.

A kir. ügyészségről szóló 1871. évi. XXXIII. tc.

A kir. ítélőtáblák és kir. főügyészségek szervezéséről szóló 1890. évi XXV. tc.

Büntető Jog Tára. 1881. I. kötet.

Kozma György: *A leveldi Kozma-család története*. Bp. 1940.

Köblös József: *A pápai református kollégium diákjai 1585–1861*. Pápa, 2006.

Mikszáth Kálmán: *A rab története*. Mikszáth Kálmán művei IV. Rövid elbeszélések.

Pallas Nagy Lexikon. X. köt. Bp. 1895.

Petőfi-émlékek Pápán. Összeáll. és rajzolta: Heitler László. Pápa, Magyar Hirdető Pápai Kirendeltsége, 1972.

Száz magyarok könyvei IX. kötet. Légrádi-kiadás. Bp. (1913?)

Szendrei Géza: *Kozma Sándor*. *Ügyészek Lapja*, IV. évf. 1990. 6. szám.

Új Magyar Életrajzi Lexikon. Szerk. Markó László. III. kötet. H-K. Bp. Helikon Kiadó, 2004. 1169-1170.

Nánási László

Hazai büntetés-végrehajtási emlékek a Kiskun Múzeumban

A folyóirat 2008/4. számában visszaemlékezés jelent meg Dobrotka Katalintól a magyar börtönügy jeles alakjáról, Vajna Károlyról. Az írás fellelevenítette tevékenységét és tudományos munkásságát, amelynek gyümölcse a „Hazai régi büntetések” című hatalmas monográfia és az Országos Börtön-ügyi Múzeum létrehozása. Ami a történelem viszontagságai után ezen egykori gyűjteményből megmaradt, és jelenleg Bács-Kiskun megyében található, annak megismerése minden büntetőjoggal, büntetőeljárással és büntetés-végrehajtással foglalkozó szakember, valamint más érdeklődő számára ajánlható.

Vajna ismerte fel annak szükségességét, hogy a büntetőjog tárgyi emlékei összegyűjtésre és megismertetésre kerüljenek. Mint írta, ennek érdekében „fölkutattam a jelentéktelennek látszó forrásokat is, és ezeket meg az alig szivárgó erecskéket olyan kútfővé törekedtem egyesíteni, amelyből bőven meríthessen, ki a régi adatokra szomjúhozik, akár kriminalista, akár történétíró, akár pedig régiségbúvár legyen is az.”

A Múzeumot kezdeményezésére az 1910. március 10-én kiadott 5900. rendeletével – korábban pesti királyi főügyészhelyettesként börtönüggyel is foglalkozó – Székely Ferenc igazságügyi miniszter állította fel. A célkitűzés szerint a Múzeum a „fő figyelmet olyan tárgyakra fordítja, amelyek a büntetés végrehajtásával, s általában a hatósági represszióval vagy prevencióval állnak összefüggésben”. Ennek megfelelően a gyűjtemény három területre tagolódott, amelyek a büntetőeljárás és a büntetés történetére, a büntetés végrehajtására, továbbá a fogvatartottak néprajzára, lélek- és embertanára vonatkozó tárgyakat mutatták be.

A több ezer darabos anyag a Budapesti Országos Gyűjtőfogházban, majd 1922-től az Igazságügyi Minisztérium Markó utcai palotájában nyert elhelyezést. A II. világháborúban súlyos károsodás érte a gyűjteményt, amelynek maradványa 1949-ben Kiskunfélegyházára, a Kiskun Múzeumba került. Ebből az anyagból rendezte meg 1969-ben a kiváló jogtörténész, Bónis György az azóta is látható, e témában Magyarországon legjelentősebb, helytörténeti emlékekkel kiegészített, „A magyar büntetőjog emlékei” című tárlatot.

Kiskunfélegyháza város középkori eredetű, de a török hódoltság idején teljesen elpusztult. 1743-ban népesítették be újból az alapvetően a Jászságból jött telepések. A jó közlekedési helyen fekvő település 1753-ban a kiváltságos Jászkun (Hármas) Kerület kiskunsági részének kapitányi székhelye, így közigazgatási és igazságszolgáltatási központja lett. A gyors fejlődést az 1774-es város-

sá nyilvánítás koronázta meg. A Kiskun Kerület hivatalai méltó elhelyezést kívántak, így felépült a jelenlegi múzeumnak otthont adó „tömlöcz” és a kerületi székház. Stílszerűen ebben a XVIII. századi, s 1929-ig e célra használt börtönépületben láthatja az érdeklődő a tárlatot.

A kiállítás számos tárggyal, írásos, fényképes dokumentummal szemlélteti a rendi és polgári kor hazai büntetés-végrehajtását.

A bejárati ajtó melletti masszív kaloda másolatát megpillantva léphet a látogató az egykori börtönbe, ahol a földszinti folyosón az épület építésének iratmásolatai, az egykori őrség alabárdjai, bírói jogarok fogadják a vendéget.

Az első teremben a középkor büntetőjogának kedvelt megszégyenítő, fenytő eszközeit találjuk. E kor jellemzője a büntetések végrehajtásának nyilvánossága volt, hiszen a publikum előtti megszégyenítéssel, fenytéssel akart a büntetőjog példát mutatni s másokat visszaretenteni. E célt szolgálták a teremben látható szégyenpad, a bünt - szöveggel, képpel - leíró, egykoron nyakba akasztott szégyentáblák, a szégyenkövek. A megszégyenítéshez gyakran társult fenytés is, melyet kéz-, nyak- és lábkalodák, deres, korbács szemléltetnek.

E helyiség szomszédságában láthatjuk a földalatti tömlöc lejárátát. Ezt vasrács zárja el, amelyen keresztül a szalmával felszórt pincére esik a pillantás. Ennek funkciója nem a büntetés végrehajtása, mint inkább a vizsgálati foglyok őrzése volt, hiszen a szabadságvesztés csak a polgári büntetőjog eredményeként vált fő büntetési nemmé. A félegyházi múzeumban látható és ehhez hasonló sötét, nyirkos, rossz levegőjű pincékben őrizték századokon át válogatás nélkül a felnőtteket és gyerekeket, a férfiakat és nőket, az első büntényeseket és a többszörös visszaesőket, az elmeháborodottakat.

Emellett helyezkedik el a halálbüntetés terme. Itt a látogató szemléltetést kap az elmúlt évszázadok kegyetlen, végtelen fantáziáról tanúskodó kivégzési eszközeiről és módjairól: a lefejezést, kerékbetörést, felnégyelést, karóba húzást pallosok, kivégzőkerék, más eszközök és számos illusztráció mutatják be. A középkor ismerte a minősített halálbüntetést is, melynek végrehajtása során az elítélt halála előtt borzalmas kínokat állt ki a hússzagatás, vakítás, nyelvégetés során. Ennek eszközei, pl. a sütögető vasak, hüvelykszorító, kőpad, nemcsak végrehajtásra, hanem az eljárás során a vallomás kicsikarására is

szolgáltak. A terem egyik részét pedig a priccsel, asztallal, feszülettel berendezett siralomház foglalja el.

E helyiségekből kilépve az emeletre vezető lépcső mellett látjuk a XIX. század közepétől a XX. század végéig alkalmazott oszlop-akasztófák egy példányát, a végrehajtó létrájával és az akasztó zsámollyal. A bitó mellett került kifüggesztésre Haynau 1849-ben kelt dicsérő levele az eljáró hóhér precíz munkájáért.

Az emelet folyosója és egyik terme a XIX. század betyárvilágának állít emléket. Az 1850–60-as években országszerte, de különösen az Alföldön, a Kiskun-ságban, Bácskában és Szeged környékén hihetetlen mértékben megromlott a közbiztonság, napirenden voltak az útonállások, rablások, gyilkosságok. A legendás betyárok, valamint az ellenük küzdő pandúrok, csendbiztosok képeit, vi-seletét, fegyvereit láthatjuk a kiállítás e részén. A szépirodalomban, publicisztikában, filmekben nem kevés romantikával ábrázolt betyárvilágnak a kiegyezés után, 1869-1872 között a kormány a rendkívüli felhatalmazással bíró gróf Ráday Gedeon királyi biztos tevékenységével vetett véget. A biztos és személyzete kemény kézzel törte meg a bűnözést, mely harcot a központként szolgált szegedi vár képe, koplaltató láda, rabkoporsó szemlélteti.

Innen sétánk a polgári korszak börtöneinek bemutatásához vezet.

Hazánkban a XIX. században nyert elfogadást az a nézet, hogy a büntetésnek nem a sanyargatás, a bosszú a célja, hanem a megelőzés és a nevelés. Ennek szellemében az 1878-as Csemegi-kódex a büntetési rendszer középpontjává a szabadságvesztést tette, melynek végrehajtását a polgári kor rendelkezései részletesen meghatározták.

Az állami igazságszolgáltatási szervezet 1871-es megteremtését követően az abszolutizmus idején létrehozott fegyintézeteken túl, újakat is létesítettek, továbbá törvényszéki és járásbírósi fogházakat, javítóintézeteket építettek. Ezekben az elítéltek már nem tétlenül múltatták az időt, hanem a közösség és saját maguk számára hasznos munkát végeztek.

E korszakot a különböző intézetek látképei, alaprajzai szemléltetik az 1772-ben gróf Eszterházy Ferenc kancellár által Pozsony vármegyei birtokán, Szempcen alapított első országos börtöntől az 1896-ban létesített budapesti gyűjtőfogházig. A rabok életét, munkáját számos fényképfelvétel mutatja be. Különösen érdekesek az – időhiányban nem szenvedő – fegyencek bámulatos kezűgyességét bizonyító, általuk készített türelemüvegek (italos palackokban felépített szobor- és épületábrázolások). A különböző rabmunkák anyaga változatos: szilvamagból, kavicsból, rongyból, kenyérbélből készült alkotásokra csodálkozhatunk rá. Figyelemre méltó a gyűjtemény e részében egy váci rabnak az I. világháború idején készített 2 méter magas világórája, melyet csaknem egészében fából épített.

A szomszédságban elhelyezkedő, „A börtönőr lakása” című rész szabadké-
ményes tűzhellyel ellátott helyiségei a XIX-XX. század fordulójának kisvárosi
enteriőrjét mutatják be.

A kiállítás utolsó terme a büntetőjognak a hatalom politikai ellenfeleivel
szembeni felhasználását szemlélteti. Képek, plakátok és okiratmásolatok (pl. II.
Rákóczi Ferenc 1703-as halálos ítélete, Wesselényi Miklós, Kossuth elítélésének
dokumentumai), a Martinovics-összeesküvés vezetőinek kivégzőszéke mutat-
ják be a magyar történelem felkeléseinek, forradalmainak, mozgalmainak leve-
rését követő megtorlást.

A kiskunfélegyházi Kiskun Múzeum kiállítása nem lélekemelő ugyan, de
történelmünk és a hajdani büntetőjog megismeréséhez, szemléltetéséhez kivá-
ló segítséget nyújtó tárlat.

Brazil börtönök: a társadalom kudarcától a maffiáig

A 2014-es futball világbajnokság, illetve a 2016-os nyári olimpiai játékok rendezésének jogával Brazília olyan lehetőséghez jutott, amellyel az ország megalapozhatja gazdasága hosszú távú növekedését. Óriási az ország előtt álló lehetőség, de nagy a nemzetközi aggodalom is, hogy Brazília képes lesz-e ezen világversenyekeket megrendezni. Az aggodalmak egy jelentős része a brazil közbiztonsággal kapcsolatos.

Ebből a szempontból a 2006-os év volt a legkirívóbb, amikor minden idők legkiterjedtebb és legtöbb áldozatot követelő börtönlázadás-sorozata zajlott le Brazíliában. 2006 májusában 29 lázadás tört ki az ország börtöneiben, több mint 100 fogvatartott halt meg, az események során több száz túszt ejtettek a börtönlakók. A lázadásorozat egy körszállítás idején indult, amikor egy rabomobilban 38 gengtag halt meg egy tűzharc során Sao Paulóban. A kezdeti harcokban ugyanakkor 39 rendőr és börtönőr vesztette életét. A lázadásokat a PCC (Primeiro Comando da Capital – Első Fővárosi Kommandó) nevű bűnszervezet szervezte meg mobiltelefonok segítségével.

Az események nem álltak meg a börtön falainál, hanem kiterjedtek az egész városra. Éjszakai fegyveres támadások indultak, amelyek során házilag készített bombákat, molotov-koktélokot dobtak rendőrkapitányságokra, középületekre, bankfiókokra és bevásárló központokra. Száznál több buszt gyújtottak fel. A PCC több mint ezer támadást indított Sao Paulóban 2006. május, július és augusztus hónapjaiban. Ezek némelyike teljességgel megbénította a világ egyik legnépesebb megalopoliszát, amely majd húsz millió lakosával Brazília szíve, gazdasági és pénzügyi központja. Bezártak a boltok, a mozik, színházak, éttermek, bárók, a közlekedés megbénult. Július hó folyamán két millió ember maradt egyik napról a másikra tömegközlekedés nélkül. A tömegközlekedési vállalatok veszteségei megközelítették a 4 millió eurót. A megfélemlített emberek bezárkóztak otthonaikba.

A PCC befolyására jellemző, hogy 2006 augusztusában, a zavargások csúlásakor is képes volt hangját hallatni, még hozzá egy tévécsatorna adásán keresztül. A rendőrség tiltakozása ellenére a Globo televíziós csatorna elfogadta a bűnszövetkezet zsarolási feltételét, amikor az egy riportert és egy operatort is elrabolt. Szabadulásuk fejében a PCC egy olyan videofelvétel leadását követelte, amelyben egyik tagjuk, csuklyában – ahogy szokás – kiáltványt olvas fel, amelyben „méltó bánásmódot” követel a fogvatartottaknak a büntetés-végrehajtási törvénynek megfelelően. A rendőrség tiltakozása ellenére a tévécsatorna elfogadta a feltételt, a videót levetítették, pár órával később a riportert és munkatársát a PCC szabadon engedte.

Néhány adat a brazil börtönökről

A brazil fogvatartottak száma 2010-ben elérte a 470 ezer főt, az elmúlt 15 évben a börtönnépesség megháromszorozódott, ez az egyik leggyorsabb növekedésnek számít a világon. A 100 ezer lakosra eső fogvatartottak száma rendkívül magas: 235 fő. A brazil kormányzat represszív büntetőpolitikája társadalmi kényszer volt, de erőteljes gengesedéssel járt együtt. Jelentős gond Brazília börtöneiben, hogy a fertőző betegségben szenvedő fogvatartottak nincsenek elkülönítve az egészségesektől, továbbá, hogy a kábítószer az intézetekben intravénásan és közös tű használatával fogyasztják.

A braziliai börtönlázadások több okra vezetők vissza, ezek között a különlegesen rossz börtönkörülmények súlyozott jelentőséggel bírnak. Figyelemreméltó ugyanakkor, hogy a több intézetre kiterjedő lázadások hosszabb ideig tartanak, fellobbannak, és újra kitörnek, mert Brazília esetén nem lehet azt mondani, hogy a lázadásokat teljes mértékben felszámolták a hatóságok. Itt kifejezetten veszélyes a gengtársadalom működése és a modern kommunikációs eszközök (mobiltelefon, teletext) használata.

PCC: párt vagy bűnszövetkezet?

A 2006-os események az addigi legvéresebb felvonását jelentették annak a nyílt háborúnak, amely a magát csak „pártnak” nevező PCC és Sao Paulo állam között tört ki már több mint tizenöt éve. Jelenleg a PCC ellenőrzése alatt tartja a 144 brazil büntetés-végrehajtási intézet többségét, tagjai a börtönökben szilárd magvat alkotnak, és a hatalom megszerzése érdekében bevetett eszközeik rendkívül kegyetlenek.

A PCC 1993 augusztusában jött lére a Sao Paulo államban található Taubaté fegyintézetben. Ebben a börtönben különösen szigorú szabályok vannak érvényben: pl. tilos a rádiózás, a televíziózás, az újság-, folyóirat- és könyvolvasás, a látogatók fogadása. Mosakodás csak hideg vízben lehetséges, a mellékhelyiségek ürítését kívülről végzik az örök, de csak akkor, ha a szag már elviselhetetlen. Az élelem végtelenül silány. Ha valamely fogvatartott elégedetlenségének ad hangot, azt vasbottal torolják meg.

A fegyintézet akkori igazgatója, José Ismael Pedrosa szemet hunyt a fogvatartottakkal való embertelen bánásmód felett. 1992-ben ő volt a Sao Pauló-i Candiru fegyintézet parancsnoka, amikor a katonai rendőrség egyik rohamos taga 111 elítéltet mészárolt le (13 évvel később, 2005 októberében magát Pedrosát is megölték, feltehetően a PCC különítményesei).

1993. augusztus 31-én Pedrosa hozzájárult, hogy az elítéltek labdarúgó-bajnokságot rendezzenek a börtönben. Mindössze egy találkozót fújtak le idő előtt, azt a meccset, amelyet a helybeli illetőségű fogvatartottak csapata a PCC-vel játszott volna. Egy José Márcio Felicio nevezetű elítélt – 190 cm magas és 130 kilós férfi – két kézzel megragadta az egyik rivális fejét, és egyetlen moz-

dulattal eltörte a csigolyáját. Az illető azonnal szörnyethalt. A gyilkosságot követő általános tömegverekedésben egy másik rab is meghalt (vele is José Márcio Felício végzett). Mivel tisztában volt vele, hogy nem kerülheti el a megtorlást, a bűnöző szövetkezett hét másik rabtársával: „Aki bármelyikünkre kezet emel, az mindannyiunk ellensége, mi vagyunk az Első Fővárosi Kommandó (PCC) alapítói” – mondták ki esküjükben. És a „testvérek ideológiája” rövid idő alatt az összes fegyintézetben elterjedt.

José Márcio Felício, valamint a kivételesen intelligens Mizael Aparecido da Silva és César Augusto Roriz da Silva vezették a bűnszövetkezet első akcióit. A PCC alapító okmányának 16 cikkelye van, a belépőnek mindegyiket tiszteletben kell tartania. Az első cikkely így szól: „A párt iránti hűség, tisztelet, a párttal való szolidaritás mindennél előbbre való.” A többi cikkely közös fellépést ígér „a börtönbeli igazságtalanságok” ellen, kilátásba helyezi a börtönbe zárt „testvérek” segélyezését, erősíti a fogvatartottak közti szolidaritást, elítéli az erőszakos cselekedeteket, a rabtársak kifosztását, azt is kimondva, hogy aki az okmányban rögzített szabályokat megszegi, halállal lakol.

Az utóbbi majd két évtized megtorló politikája a büntetések hosszabbodásában, a csekély súlyú vétségek kriminalizációjában, a védelem garanciáinak elmaradásában érhető tetten. Ennek következményeként 2006 nyarán csupán Sao Paulo államban 141 ezer fogvatartott volt, ebből 121 ezer a különböző büntetés-végrehajtási intézetekben, 35%-uk ítéletre várt; 17 ezer főt pedig rendőrségi fogdáknak tartottak fogva. A börtönlakók száma a rendelkezésre álló férőhelyek kétszeresét tette ki.

A romló börtönviszonyok is közrejátszottak abban, hogy a PCC nagyon gyorsan fejlődött. Három év leforgása alatt már számtalan „tábornokkal” rendelkezett, akik terjesztették az alapszabályt, a fogvatartottak tömegét szervezték a „testvériség” köré, és eltették láb alól a szembeszegülőket. Beavatáskor az új tagok „körzeti megbízott” címet kapnak, a továbbiakban pedig ők avatják be a „testvéreket”. Senki sem köteles belépni ugyanakkor a szervezetbe. Az egyszerű szimpatizánsokat „unokatestvéreknek” nevezik.

2006-ra már a fogvatartottak többsége PCC tagja lett, vagy legalábbis kapcsolatban állt vele. Az alapítók az egyre terebélyesedő szervezetet mobiltelefonnal irányították, ezzel létrehozva a szervezett bűnözés első „telefonközpont-hálózatát”. Abban az időben Sao Paulo államban már 1 500 ilyen – éjjel-nappal működő – telefonközpont létezett, ezek a telefonközpontok technikailag azt is lehetővé tették, hogy a rabok konferenciabeszélgetés révén tartsák a kapcsolatot szabadlábban lévő barátaikkal.

Sao Paulo állam kormánya viszonylag későn, csak 2001-ben eszmélt rá a mobiltelefon jelentőségére. Akkor az egész országra kiterjedő hatalmas börtönlázaadás tört ki amiatt, hogy több elítéltet átszállítottak a hírhedt Taubaté intézetbe. A fogvatartottak átszállításával az állam megszegte a PCC vezetői és az állami hatóságok közötti hallgatolagos egyezséget. Azért, hogy megelőzzenek egy eset-

leges lázadást, amely rávilágítana a túlszűfolt börtönökben uralkodó középkori állapotokra, a kormány bizonyos engedményeket tett a fogvatartottak számára. Hallgatólágosan elismerte, hogy a börtönök a „párt” irányítása alatt állnak.

Amikor jó néhány elítéltet – a „megállapodás” ellenére – áthelyeztek, a PCC vezetői mobiltelefonokon azonnal kiadták a lázadásra felszólító parancsot a büntetés-végrehajtási intézetek helyi „vezetőinek”. Rövid időn belül nem kevesebb mint 30 ezer fogvatartott lázadt fel 19 város 29 börtönében. A lázadás, amelyről a rádió és a televízió élőben tudósított, az egész országban ismertté tette a PCC-t, és leleplezte a börtönviszonyok tarthatatlanságát. A „párt” ismét elérte célját: felhívta magára Brazília és a külföld figyelmét.

Az események után már nem a mobiltelefon a fő kommunikációs csatorna, a rendőrség ugyanis lehallgatja a beszélgetéseket. Az üzeneteket így a fogvatartottak hozzátartozói közvetítik. Egyesek szerint a védőügyvédek is érintettek a kérdésben.

A kormány intézkedései, amelyek arra irányultak, hogy megelőzzék a további lázadásokat, sajnos katasztrofálisnak bizonyultak. A „főnökök” szétszórása a különböző bv. intézetekbe ahelyett hogy gyengítette volna a PCC-t, épp ellenkezőleg – hatékony propagandistái révén – erősítette azt. A bűnszervezet tagjai egyre sokasodtak. Becslések szerint 2005-ben 50 ezer beavatott tagot számlált a szervezet.

Kábítószer a brazil börtönökben

A Sao Pauló-i büntető igazságszolgáltatásban fellelhető elnyomás elleni jogos harc egy igen jövedelmező üzletet takar: a kábítószer-kereskedelmet. Becslések szerint csupán Sao Paulóban a kábítószer-forgalom értéke 300 millió dollárra rúg. Hogy ezt az üzletet a börtönből tudja irányítani a PCC, felosztotta az országot régiókra, amelyeket azután „az utcai őrszemekre” bízott. Ők csak a közvetlenül felettük álló kereskedőket ismerik, akik az üzlet igazi irányítói, a „főnökök” nevében járnak el. A PCC nemcsak a hatóságokkal, hanem a Vörös Kommandó elnevezésű rivális bandával is szemben áll. Nemcsak a börtönök feletti uralomért küzd a két bűnszervezet, hanem az egyéb bűncselekmények, különösen a Sao Paulo államban folyó drogkereskedelem irányításáért is.

„Ezeket a nagyfőnököket – állapította meg Cosmos Slitkovitz Filho kábítószerügyi nyomozó – pontosan úgy kell elképzelni, mint amilyenek a moziban látni őket. Csak kiadják az utasításokat, de közvetlenül nem kapcsolódnak be a dolgokba. Általában magas állású, minden gyanú felett álló, BMW-vel vagy Mercedesszel közlekedő személyekről van szó.”

A PCC megszerezte sok kisstílusú dealerként dolgozó fiatal szimpátiáját, akik a szegénység szorításában küzdenek a túlélésért. Így több olyan kerületben visszaállította a nyugalmat, ahol addig véres bandaháború folyt. Ezek a fiatalok már attól is el vannak ragadtatva, hogy egy ilyen fontos szervezethez tartozhatnak, akármilyen kicsi is az ő szerepük.

A kábítószer-kereskedelem a börtönökben is virágzik. Egy elítélt a következő magyarázatot adta a jelenségre: *„Nincs igazgató, aki ne tudná, hogy a fogvatartottnak csak egy igazi nyugtatója van, a kannabisz. Annak köszönheti, hogy néha «eltávra mehet», és hogy légvőrákat építhet. Nem véletlen, hogy ha elfogy a kannabisz, azonnal növekszik az erőszak. Ezért tolerálják a börtönökben.”*

Egy másik elítélt a maga részéről magasztalta a PCC-t: *„A halálesetek száma csökkent, mert ellenőrzés alatt tartjuk az elítélteket. Senki sem öl engedély nélkül. A mobiltelefonok és a drogok a korrupciónak és a látogatóknak köszönhetően jutnak be a börtönökbe. A PCC segít a legelesettebbeknek, anyagilag támogatja őket, a messziről érkező látogatók buszkielutazásait fizeti, gyereknapon labdákat és bicikliket sorsol ki. Egyedül a párt tesz ilyet!”*

Az elítélt csupán azt felejtette el hozzátenni, hogy minden „rokonszenvezőnek” havi összeget kell fizetnie. Aki már szabadlábon van, éppúgy fizet, mint annak a családjá, aki még börtönlakó. Ha valaki megtagadja a fizetést, még halállal is büntethetik. Hogy alulmaradt valamilyen összecsapásban, vagy semmit sem keresett azon a héten, és ezért nem tudja előteremteni a kért összeget, az nem érdekel senkit. *„A PCC ott van mindenütt – állapította meg Márcio Christino ügyész – A börtönökben ő az úr. A szökéseknek is ő a szervezője. Ellenfeleit vagy megöli, vagy öngyilkosságra kényszeríti. Bombamerényleteket hajít végre. Lefizeti a hatóság képviselőit. És nem fél senkitől.”*

Társadalmi kérdések

A 2006-os Sao Pauló-i események következményeként – amikor még a hadsereg bevetése is szóba került – Brazília szövetségi kormánya több reformintézkedést javasolt, s 40 millió euró felszabadítását a – részben a lázadók szétverte – börtönök újjáépítésére.

Luiz Inacio Lula da Silvának, Brazília elnökének nagy kihívással kell szembe néznie: meg kell küzdeni a szegénységet kiváltó okokkal. A szegények támogatását célzó szociális programok ellenére az ország óriási társadalmi problémákkal küzd. Az Euro-Latin-Amerikai és Karib térségi Parlamenti Közgyűlésen 2006 májusában Bécsben – éppen a zavargások alatt – Lula államfő úgy nyilatkozott, hogy az események kiváltó oka a szociális kiadások elégtelen volta: *„Olcsóbb egy gyereket az általános iskolától az egyetemig iskoláztatni, mint egy fiatal börtönbe zárni”* – jelentette ki.

Az emberi jogok megsértése, a megfélemlítés, a számtalan rendőri melléfo-gás, amelyeket a fogvatartottak családjai már régóta felpanaszolnak, lehetővé teszi, hogy a bűnbandák a bebörtönzöttek védelmezőiként lépjenek fel. *„Ha nem beszéljük meg az alapvető kérdéseket – véli a szociológus, Vera Malaguti Batista – a problémák vérfürdőbe torkolhatnak, de attól még egy hónap vagy akár egy év múlva újra felbukkannak. A rendőrség fél, a lakosság okkal retteg. Ha a probléma kezelésének jelenlegi értelmetlen módja nem változik, a helyzet még jobban el fog mérgesedni. Az erőszak, a harag, a bosszúvágy csak egyre erősebb lesz. (...) Az embereknek tudniuk kell, kik alkotják a börtönpopulációt, és hogyan élnek ezek az emberek.*

A kérdés – Hogyan és mikor fejeződik be a brazil bűnszövetkezetek és hatóságok háborúja? – máig megválaszolatlan. Senki sem tud erre a kérdésre válaszolni.

Mert a helyzet napjainkban is nyomasztó. 2009 októberében a brazil hatóságok kénytelenek voltak 4 500 rendőrt mozgósítani, amikor drogkereskedők és rendőrök csaptak össze Rio de Janeiróban. Az utcai harcokban legalább 14-en veszítették életüket. Egy rendőrségi helikoptert is lelőttek a drogbandák tagjai, mindössze 8 km-re a 2016-os olimpiai játékok egyik tervezett helyszínétől. Előbb két rivális banda között alakultak ki harcok a terület fölötti uralomért. Ekkor érkezett a rendőrségi helikopter, amelynek pilótáját eltalálta a lábán egy golyó. A helikopter lezuhant, két rendőr azonnal meghalt. Négy másik el tudott menekülni a lángok elől, de egyikük súlyos égési sérüléseket szenvedett. Az utcákon tovább folyt a lövöldözés. Legalább tíz gengszter és két járóelő is meghalt. A drogbandák több buszt és egy iskolát felgyújtottak. Így akartak bosszút állni azért, hogy a rendőrség közbeavatkozott. S történt mindez akkor, amikor Brazília mindössze két hete kapta meg a 2016-os nyári olimpiai játékok rendezésének jogát.

Érdemes röviden kitérnünk arra, milyen körülmények között kapta meg Brazília a két világverseny – a futball világbajnokság és az olimpia – rendezési jogát. 2007 őszén, amikor a Nemzetközi Labdarúgó-szövetség, a FIFA döntését meghozta, Brazília volt az egyetlen pályázó. Hiába volt még élénk Brazília kapcsán a 2006-os fegyveres összetűzések, forrongások, leszámolások emléke, nem volt lehetőség más országot választani. Persze, más volt a helyzet 2009 őszén, amikor a 2016-ban rendezendő olimpia színhelyéről döntöttek, és Rio de Janeiro nyert, mert akkor sokan pályáztak. A brazilok az olimpia megrendezésére beadott pályázatuk során végig azzal érveltek – végül is sikeresen –, hogy az ő kontinensük (Dél-Amerika) még sohasem rendezett olimpiát, itt az idő, hogy nekik is bizalmat szavazzanak.

Az egyik fő kifogás a rossz a közbiztonság volt Brazília ellen, ahol az erőszak többnyire az úgynevezett favelák, vagyis a nyomornegyedek határain belül marad ugyan, de mint láttuk, előfordul, hogy áttérjed az elit negyedekre. Sőt néha le kell zárni miatta a nemzetközi repterre vezető utakat. A brazil vezetők mindenesetre azt ígérik, hogy az olimpia idejére mindenképp rend lesz Rio de Janeiróban. A város polgármestere azonban elismerte, hogy a hatóságoknak nehéz dolguk lesz.

Tehát nincs idő a tétlenkedésre. Az olimpiai rendezés hosszú távú hatásait nyilván nehéz most még megítélni, de számtalan területen fogalmazhatók meg távlati célok és elképzelések.

A multinacionális cégek prognosztizált befektetései hatalmas lehetőséget kínálnak nem csak Rio de Janeirónak, de közvetve Brazíliának és az egész térségnek is. A sorra kerülő „duplázás” – labdarúgó világbajnokság (2014), nyári olimpia (2016) – kapcsán elképesztő mennyiségű pénz áramlik majd a régióba. Ezeket felhasználva éveket léphetnek előre a fejlődésben a brazilok. A világversenyek több szektor teljesítményére is jótékony hatást gyakorol-

hatnak, így többek között a nyertesek lehetnek az építőipari, a bányaiipari, a mérnöki szolgáltatásokat nyújtó, a kiskereskedelemmel foglalkozó és a közlekedési vállalatok, valamint a vendéglátással, hotel- és utazási szolgáltatásokkal foglalkozó cégek. És nyertes lehet a közbiztonság is, amelynek reformja nélkül elképzelhetetlen sikerre vinni a világversenyeket, nyertesek lehetnek a leszakadt rétegek, lehetőséget kapva emberi életet élni, dolgozni, gyarapodni, szakítani a bűnszervezetekkel.

Az első dél-amerikai olimpia megrendezése egyben óriási felelősséggel is jár a brazilok számára, a Nemzetközi Olimpiai Bizottság, a NOB ugyanis a brazil rendezést preferáló döntésével – bevonva Dél-Amerikát az olimpiai körforgásba – páratlan lehetőséget adott a kontinensnek, s távlatilag nézve Afrika rendezési esélyeit is növelte, egyben legitímálta a nagyobb kockázatokkal járó olimpiai helyszínek választását.

Végszó

Óriási feszültséget okoz, ha a leszakadt és az egyre mélyebb szegénységbe csúszó rétegek kilátástalanságát nem tudja kezelni a társadalom, ha túl nagy a lyuk a szociális hálón, vagy éppen el is tűnik az egyik napról a másikig élő szegények látóteréből. A világ számos pontján súlyosan fenyeget az ilyen kialakult, vagy kialakulóban lévő helyzet. A globalizáció egyik következménye, a mindenkori társadalom szegénye mindez. Figyelmeztet, hogy nem lehet megoldás a büntetések szigorítása, a börtönök még zsúfoltabbá tétele. Szükséges, hogy a bírák személyre szabottan tudjanak ítélni, s megtalálják a büntetés céljának eléréséhez szükséges büntetést a törvény keretei között. Mindehhez az szükséges, hogy a bírói kar jól ismerje a börtönviszonyokat, a szabadságvesztés körülményeit, a büntetés tartalmát, ami kitölti a fogvatartást. Természetesen szükséges a munkahelyteremtés, a biztosabb, kilátásokat adó, tervekkel szöhető jövő. Akkor máshol talán kevésbé ismétlődhet meg a brazil példa.

Irodalomjegyzék

- Amnesty International: *Brazil. Nouvelles attaques criminelles á Sao Paulo*. AMR 19/025/2006, EFAI, Párizs, 2006. július 14.
- Barros, Joao de: *Prisons brésiliennes: du desastre social aux mafias*. Le Monde diplomatique, 2006. december, 16-17.
- Fliegauf Gergely: *A börtönlázadás – okok, befolyásoló tényezők, prevenciók stratégiák*. 1-2. rész. Börtönügyi Szemle 2006. 4. 43-56.; 2007. 2. 41-54.
- Osava, Lire Mario: *La situation explosive des prisons du Brésil*. InfoSud, Genf, 2006. július 17.

Pagina 12, Buenos Aires, 2006. május 16.

El País, Madrid, 2006. május 15.

Les prisons sont occupées à 132% de leur capacité. El País, Madrid, 2006. szeptember 30.

<http://www.expatsfocus.com/expatriate-brazil-social-security> (2010.02.15.)

http://www.ilo.org/global/About_the_ILO/Media_and_public_information/Feature_stories/lang--en/WCMS_114106/index.htm (2010.02.15.)

<http://www.ladepeche.fr/article/2009/06/21/627560-Bresil-des-telephones-portables-introduits-en-prison-par-cerf-volant.html> (2010.02.15.)

<http://www.sportgeza.hu/futball/071030vb> (2010.02.15.)

news.bbc.co.uk/2/hi/americas/3768145.stm (2010.02.15.)

tv.eurosport.hu/.../storynews_sto2158602.shtml (2010.02.15.)

Hírek a börtönvilágból

Börtönépítési terv Olaszországban

Az olasz kormány új börtönépítési terve szerint 47 új börtönszárny jelentősen csökkentené az olaszországi börtönökben tapasztalható túlszűfolttságot. Jelenleg 65 ezer fogvatartott osztozik a 44 ezer férőhelyen. A beruházás 600 millió eurót (azaz kb. 161 milliárd forintot) emésztene fel, és 21 ezer fogvatartott számára teremtené elszállásolási lehetőséget. A terv ellenzői szerint a probléma megoldására elegendő lenne a régi intézetek felújítása és átalakítása, illetve a kábítószerfüggő elítéltek rehabilitációs központokban történő elhelyezése.

Forrás: Italia adopta un plan de emergencia para sus prisioneros. Terra, Reporte de Deepa Babington; Traducido por Redacción de Madrid; Editado en español por Marion Giraldo. 2010. 01. 13.

Fejlesztés Missouri államban

A nagy múlttal rendelkező Missouri Állami Büntetőintézetet 2004-ben végleg bezárták, mivel az 1836-ban alapított börtön nem tudott lépést tartani a kor követelményeivel. A helyébe lépő új szövetségi intézet 2011-re készül el. A történelmi jelentőséggel bíró régi börtön állami szervezetnek, üzleti vállalkozásoknak ad majd otthont, mivel sokan inkább az átalakítása mellett érvelnek, a lebontása helyett.

Forrás: Mo. plans shops, state facilities for old prison, Chris Blank. Examiner, 2009. 12. 30.

Építkezés egy női intézetben

A spanyolországi El Acebuche tartományi büntetés-végrehajtási központban rövid időn belül különféle fejlesztésekre kerülhet sor. A belső udvar átalakításán túl, helyiségeket építenek a műhely és a tanfolyamok működtetéséhez. Az elítéltek számára fontos változást eredményez a mosoda épületének felépítése is.

Az intézet női fogvatartottakat szállásol el, akik a jövőben több új program közül választhatnak.

Forrás: Nuevo módulo para mujeres en El Acebuche, Antonio Sanchez. Ideal, 2010. 01. 07.

Mobiltelefonok fenyegethetik a biztonságot az Egyesült Királyságban

Az Egyesült Királyság büntetés-végrehajtási intézeteiben elrendelt mobiltelefon-tilalom ellenére rendszeresen felbukkannak a készülékek és a SIM kártyák az angliai börtönökben. Sokan attól tartanak, hogy a telefonok akár szélsőséges vallási nézetek terjesztésére is alkalmasak lehetnek, éppen ezért az eddigieknél hatékonyabb biztonsági intézkedések bevezetését sürgetik.

Forrás: Prison access to mobiles 'threatens security', Andrew Woodcock. Independent UK, 2009. 12. 29.

Külföldi fogvatartottak a portugál börtönökben

2009-ben a portugál börtönökben közel 12 ezer főt tartottak fogva. Öt fogvatartottból egy külföldi volt, a többségük Brazíliából vagy Angolából érkezett.

A külföldi fogvatartottak körében a kábítószer-bűncselekmények és a lopás tipikusnak számítanak. Megfigyelhető, hogy a bűnelkövetők általában a szegény társadalmi rétegekből érkeztek, néhány száz dollárral a zsebükben próbálnak meg boldogulni Európában. Az illegális és kevés jövedelmet biztosító munkavégzés mellett óhatatlanul belekerülnek egy elkövetői körbe. A hazatérni nem vágyó emberek számára gyakran a csempészés és a vagyon elleni bűncselekmények biztosítják a megélhetést.

Ugyanakkor egy felmérés arra is rámutatott, hogy Portugáliában a külföldi elítéltek iskolai végzettsége viszonylag magas, sokan rendelkeznek középiskolai végzettséggel. A teljes börtönpopulációból 245 főnek volt főiskolai végzettsége, közülük 137 fő volt külföldi.

Forrás: One in five of Portugal's prisoners are foreign. The Portugal News, Staff Report, 2009. 02. 28.

Nemi erkölcs elleni bűncselekmények Kaliforniában

Kalifornia államban szükséges lenne, hogy a nemi erkölcs elleni bűncselekmények számát csökkentsék. A kaliforniai nemi erkölcs elleni bűncselekmények elkövetőivel foglalkozó tanácsadó testület, a CASOMB (California State Sex Offender Management Board) egyik fő feladatának tartja, hogy a viktimizáció kérdésével foglalkozzon.

Az utóbbi idők híradásai szerint Kaliforniában a szexuális bűnelkövetők között megnőtt a hajléktalanok száma. A CASOMB, amelyet 2006-ban alapítottak, kutatásai során azonban nem találta bizonyítottnak, hogy a hajléktalan-populációból nagyobb számban kerülnének ki az elkövetők, és azt sem, hogy körükben a visszaesés gyakoribb lenne. Más kutatók azonban gyakran adnak hangot azon véleményüknek, hogy ennek pont az ellenkezője igaz.

Szeretnék elérni, hogy a szexuális bűncselekmények hajléktalan elkövetőit a büntetés le-töltése után is megfigyeljék és a pszichés problémákkal küszködőket kezelés alá vonják.

Forrás: About CASOMB, Michael Brodheim. California News, 2010. 01. 01.

Gyorsabb adatáramlás Németországban

Andrea Bögge, Észak-Rajna–Vesztfália Igazságügyi Minisztériumának szóvivője közzétette, hogy a jövőben központi adatbázisba kerülnek a nemi erkölcs elleni bűncselekményt elkövető, büntetőintézetből szabadlábra helyezett személyek adatai. Ezáltal az információáramlás felgyorsul, és később, egy esetleg szükségessé váló kezelés során könnyebben elérhető a volt fogvatartott.

Forrás: NRW plant strengere Kontrollen für Sexualstraftäter. Ärzte Zeitung, 2010. 01. 08.

Egészséges életmódra nevelés a spanyol börtönökben

Az andalúziai kormányzat egy egészségügyi információs web-oldal üzemeltetésébe kezdett. Az audiovizuális program alapvető célja, hogy egészségesebb életmódra nevelje a lakosságot.

Jelenleg a dohányzás, a cukorbetegség, a táplálkozás és a túlsúlyosság kérdéskörében nyújtanak tájékoztatást.

Ugyanezt az internetes oldalt kívánják népszerűsíteni a cadizi Puerto II. intézet fogvatartottjai körében is azzal a céllal, hogy a programot később más büntetés-végrehajtási intézetekre is kiterjesztik.

Forrás: La Junta de Andalucía ofrecerá consejos sanitarios a los internos en Puerto II, I. J. Poveda. Cadiz Información, 2009. 12. 28.

Figyelemzavaros, hiperaktív fogvatartottak az Egyesült Királyságban

Philip Asherson professzor felhívta a figyelmet az ADHD-szindrómában (magyarul: hiperkinetikus zavarban) szenvedő elítéltek érzékenységére és a velük való speciális bánásmód szükségességére. Mint elmondta: nagy számú diagnosztizálatlan és kezeletlen figyelemzavaros, hiperaktív beteget tartanak fogva a büntető igazságszolgáltatási rendszerben. Különösen nagy hangsúlyt kellene fektetni a velük való foglalkozásra a börtönökben, mivel a visszaesés kockázata az ő esetükben nagyobb.

Az Egészségügyi Minisztérium felmérése szerint az Egyesült Királyságban a fogvatartottak 20%-a szenved ADHD-szindrómában. A civil lakosság körében ez az arány jóval kisebb, 2,5%-osra tehető.

Forrás: All prisoners to be tested for ADHD, Amelia Hill. The Guardian, 2009. 12. 27.

Pszichés problémák az aragóniai elítéltek körében

Aragónia tartomány két nagy börtönében, a Zuera és a Daroca büntetés-végrehajtási intézetben évente 720 fő kér valamiféle pszichiátriai segítséget. Az Igazságügyi Minisztérium 2008-as statisztikai adatai szerint 520 fő ebből Zuera, 196 fő pedig a Daroca intézet lakója volt. (A Zuera börtön közel 2 000 főt tart fogva.)

A fenti börtönökben az elítéltek 4%-a igényel folyamatos pszichiátriai segítséget, 70 fő éppen öngyilkosságot megelőző kezelésben vesz részt, 93 fő pedig a drogfüggősége kezelésére tart igényt. Spanyolország Aragónia tartománya átfogó gondozási programot dolgoz ki a mentális betegségekben szenvedő fogvatartottak ellátása, jobb életminősége érdekében.

Forrás: Unos 720 presos reciben al año atención psiquiátrica en Aragón, P. Ibanez. El Periódico de Aragon, 2010. 01. 06.

Magánfinanszírozású egészségügyi ellátás Mississippi államban

Mississippi államban sokan eredménytelennek könyvelik el a börtönök privatizált egészségügyi ellátását. Lényegében a rendelkezésre álló statisztikai adatok is alátámasztják a fenti állítást. 2001-ben Mississippi állam büntetés-végrehajtási intézeteiben a fogvatartottak halálozási statisztikája megfelelt az országos átlagnak. 2006-ban az állami börtönök a halálozási ráta szempontjából a második helyet foglalták el, majd 2007-ben is rosszabbodott a helyzet. Csak Tennessee állam statisztikai voltak kedvezőtlenebbek.

Chris Epps, a büntetés-végrehajtásért felelős minisztérium illetékes – a börtönök egészségügyi ellátó rendszerével foglalkozó munkatársa – úgy látja, hogy a helyzet a számadatok ellenére is biztató. Teljes mértékben alkalmasnak tartja a Wexford Egészségügyi Szolgálatot a beteg fogvatartottak ellátására.

2007 decemberében a Mississippi törvényhozás egyik bizottsága a Wexford működésével kapcsolatban elmarasztaló jelentést tett közzé, amiben kihangsúlyozta, hogy a börtönökben folyó egészségügyi ellátás nem felel meg az állami kórházakban nyújtott átlagos szintnek.

Az utóbbi két évben a további kritikák, kifogások ellenére sem változott meg a Wexford státusza. A helyzet ellen tiltakozók azonban alternatív lehetőség biztosítása nélkül semmit sem tudnak tenni az ügy érdekében.

Forrás: Privatized medical care in Mississippi prisons, Ronald Eric Snow. Sun Herald, 2009. 11. 01.

Oktatás és terápia

Több mint 50 elítélt vesz részt az albocasseri Castellón II. büntetőintézet két oktatási és terápiás egységének programjában. A spanyolországi kezdeményezés alapvető célja a drogtól és az erőszaktól való teljes mentesség. Azok az elítéltek

csatlakozhatnak a programhoz, akik korábban jó magaviseletet tanúsítottak, és a terápia feltételeit, illetve szabályait elfogadják.

Ana Soledad Acosta, a Castellón II. igazgatója, aki elégedett programban részt vevő fogvatartottak hozzáállásával, külön kiemelte a programot irányító személyzet szakmai hozzáértését.

Forrás: Más de 50 internos participan en las Unidades Terapéuticas y Educativas de la prisión de Albocàsser. Información-Europa Press, 2010. 01. 05.

Új betegszállító autók Kenyában

A Kenyai Börtönszolgálat a közelmúltban 12 darab új mentőautót vásárolt. Ez a fejlesztés – más kisebb értékű járművek beszerzésével együtt – 80 millió kenyai shillingbe, azaz 205 millió forintba került.

Kalonzo Musyoka, a börtönszolgálat helyettes vezetője fontosnak tartja a fejlesztést, mivel ez az első eset, hogy kifejezetten elítéltek számára szereztek be betegszállító autókat. A „Gyors Megoldások Kezdeményezése” elnevezésű stratégia új büntetőintézetek építését helyezte kilátásba. A kenyai börtönökben nagyon fontos lenne az ivóvíz-probléma megoldása is, mivel a vízhiány a tisztaság fenntartását is lehetetlenné teheti.

Forrás: Kenyan prisons buy vehicles, Staff Report. All Africa, 2010. 01. 29.

Börtönök a legnagyobb szén-dioxid-kibocsátók között

Az üvegházhatást okozó gázok vizsgálata során az angol kormány megállapította, hogy Anglia és Wales 28 ezer állami épülete évente 14 millió tonna szén-dioxidot bocsát ki. A legnagyobb környezetszennyezők közé – a mindenki által ismert Westminster Palota és a Scotland Yard mellé – még kórházak és büntetés-végrehajtási intézetek is bekerültek.

2008 októbere óta az állami tulajdonú épületeket A-tól G-ig terjedő, színes kóddal ellátott energiaosztályokba sorolják. Mindössze 151 épületet helyeztek el az ún. A, azaz a legjobb kategóriában, és 5 000 épületet láttak el a legrosszabb, ún. G kóddal.

Az energiafelhasználás során a Grove fiatalkorúak portlandi intézete Dorset megyében és az **észak-londoni pentonville-i börtön** együtt évente több mint 16 500 tonna szén-dioxidot bocsátanak ki. A tíz legkevésbé környezetbarát intézményből a többi nyolc kórház volt.

Ed Miliband környezetvédelmi és energiaügyi miniszter bejelentése szerint 1999. és 2020. között a károsanyag-kibocsátást 30%-kal kell csökkenteni.

Forrás: Hospitals and prisons rank bottom in public buildings CO₂ audit, Robert Booth. The Guardian, 2010. 01. 01.

Munkavégzés, képzés és szabadidős programok egy olasz börtönben

Firenze önkormányzata sokat tesz a város területén található börtön fogvatartottjainak foglalkoztatása érdekében.

Közel tíz éve működnek kőműves és szobafestő műhelyek a Sollicciano börtönben a firenzei önkormányzat finanszírozása révén. A zenéhez és a színházhoz kötődő szakkörök – pl. tánc-műhely – iránt először csak a nők mutattak érdeklődést, de néhány év óta a férfiak is egyre gyakrabban vesznek részt a foglalkozásokon. Az önkormányzatnak köszönhetően jók a sportolási lehetőségek. A női és férfi fogvatartottak szívesen edzik magukat, utóbbiak általában a body buildingért lelkesednek, de a nők körében a kézilabda is népszerű.

A könyvtár 8 ezer kötetes, a könyvek nagy része adományként került a börtön falai közé. Az oktatási lehetőségek fejlesztésére még szükség lenne, jelenleg az ún. "Esély" program keretei között ökológiai gazdálkodó és szakács képzésekre lehet beiratkozni, a „Pixel” program pedig a számítógép-kezelői ismeretek nyújt.

Forrás: Attività per detenuti a Firenze, Paula Ruote. Nazione, 2009. 11. 23.

Ingyenes tanulási lehetőség Indiában

Az Indira Gandhi Országos Nyílt Egyetem (IGNOU) felajánlotta az indiai elítélteknek az ingyenes tanulási lehetőséget. Az egyetem vezetése úgy látja, hogy morális fejlődés és szakmai képzettség nélkül nehéz visszatérni a szabad életbe. Az oktatási intézmény egyelőre még a vizsgadíjak költségét is átvállalja. A beiratkozásra az év során bármikor lehetőség adódhat.

Forrás: Now, prisoners can study at IGNOU for free. Ians, Siasat, 2010. 01. 01.

Televíziókat kaptak a dubai elítéltek ajándékba

A Dubai Központi Börtön lakói új televíziókat kaptak ajándékba. Ez a kisebb fejlesztés magánszemélyek kezdeményezésre valósult meg. A gazdasági bűncselekményt elkövetett fogvatartottak családjai szervezték meg a készülékek megvásárlását és beszerelését. A fogvatartottak cellái LCD és plazma televíziókkal gazdagodtak, amelyeknek a beszerzését természetesen az állam nem lett volna hajlandó finanszírozni.

Forrás: New tvs for prisoners, Bassma Al Jandaly. Gulf News, 2010. 01. 01.

Gyermekjátékokat gyártó osztrák elítéltek

A Graz–Jakomini büntető intézet egyes elítélteit érdekes, nagy odafigyelést igénylő munkát végeznek: fából készült játékokat készítenek. A régi idők idézhető nosztalgikus hangulatú játékok iránt nagy a kereslet. A fogvatartottak számára a másik fontos elfoglaltságot a kerámiaműhely biztosítja, amely naponta nyolc órán át üzemel. Az ott előállított tárgyak értékesítése már nehezebb a szabad életben tapasztalható konkurencia miatt.

Forrás: Spielzeug und Arbeit. Standard, 2009. 10. 05.

Tűzoltó fogvatartottak Ausztráliában

2009 decemberében jelezték az ausztráliai Börtönszolgálatnak Toodyayból, hogy a bozóttüzek megfékezéséhez az elítéltek segítségére lenne szükségük.

Ilyen esetben elsősorban a minimális biztonsági fokozatú intézetekből toboroznak önkénteseket, akik aztán ellenőrzés alatt megtisztítják a romoktól a környéket, esetleg segédkeznek a tűzoltásban is.

A helyszínre 95 főt szállítottak át a Wooroloo Börtönfarmról, hogy a fogvatartottak minél előbb munkához tudjanak látni a katasztrófával sújtott 3 000 hektár nagyságú területen. Ausztráliában az elítéltek segítségét a bozóttüzeken kívül sok esetben az árvíz alá került régiókban is igénybe veszik.

Forrás: Offenders lend hand in Toodyay bushfire clean up. ABC News, Staff Report, 2010. 01. 12.

Régi autók javítása az Egyesült Államokban

Az OPEGA (Programértékelési és Kormányzati Ellenőrzési Iroda) 2009-es jelentésében kiemelte, hogy be kellett fejezni a „Mentsük meg az autókat a rács mögött!” elnevezésű programot.

A Maine Állami Büntető Intézetben az elítéltek a veterán korú autók felújításán és megmentésén fáradoztak. Sokáig számos Ford, Mustang, Cadillac és egyéb más nosztalgikus hangulatot idéző autó sorakozott a szerelőműhelyekben. A program egykori beindítói még reménykednek abban, hogy a döntés nem lesz végleges.

Ehhez hasonló kezdeményezést találunk Georgia államban, ahol az alkatrészek cseréje mellett nagy hangsúlyt fektetnek az eredeti fényezés helyreállítására is. Észak-Karolina államban a fogvatartottak muzeális értékű, tűzoltásra használt gépeket javítanak meg.

Forrás: Prison training program in Maine, Adam Hathaway. Bangor Daily News, 2009. 12. 16.

Könyv a középkori börtönletről

Az alicantei Fontcalent és Villena börtönök személyzetének néhány tagja elhatározta, hogy összeállítanak egy könyvet a középkori spanyol börtönletről.

A kötet elsősorban a hétköznapi börtönélet bemutatására helyezné a hangsúlyt, és olyan információkat gyűjtene össze, amelyeket még nem lelhettünk fel más kiadványokban.

A szerzők a kriminológiai és az egészségügyi aspektusokon kívül a korabeli ítélkezést is be kívánják mutatni, és a fellelhető statisztikákkal is színesítenék a kiadványt.

Forrás: Ocaso en prisiones, ABC News, Staff Report, 2010. 01. 10.

ESEMÉNYNAPTÁR

(2010. január 1-jétől március 31-éig)

JANUÁR 20.

A Márianosztrai Fegyház és Börtönben emlékezett meg Boldog Özséb ünnepéről az Első Remete Szent Pál Rendje – Magyar Pálos Rend. Az eseményen részt vett Dr. Erdő Péter bíboros, prímás, az Esztergom-Budapesti Főegyházmegye érseke, a Magyar Katolikus Püspöki Konferencia elnöke és Mayer Mihály, a Pécsi Egyházmegye püspöke.

JANUÁR 27.

Immár hatodik alkalommal adták át az Országházban „A megújuló emberért” díjat, amelyet az a tíz munkálattói szervezet kapja, amelyek az adott évben – üdülési csekk vásárlása révén – a legtöbbet áldozták munkavállalóik üdülésének, rekreációjának támogatására. A Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága ismét a díjazottak között szerepelt.

JANUÁR 28.

A Fővárosi Bv. Intézet III. objektumában tartották meg a büntetés-végrehajtási szervezet éwertékelő értekezletét. A rendezvény elöljárója dr. Forgács Imre igazságügyi és rendészeti miniszter volt. A szervezet 2009. évi teljesítményét értékelő írásbeli jelentéshez dr. Kökényesi Antal bv. altábornagy, a büntetés-végrehajtás országos parancsnoka fűzött szóbeli kiegészítést, ezt követően dr. For-

gács Imre értékelte a tavalyi év munkáját, és meghatározta a 2010. év főbb feladatait.

FEBRUÁR 1.

„Zárt ajtók – nyitott lelkek” címmel rendezett közös konferenciát az ELTE Pedagógiai és Pszichológiai Kar Neveléstudományi Intézetén belül működő Kriminál- és börtönpedagógiai Szakmai Műhely, illetve a tököli Fiatalokúak Büntetés-végrehajtási Intézete. A Tököli Művelődési Házban mintegy kétszáz fő részvételével megrendezett tanácskozás fő témája a gyermek- és fiatalkori agresszivitás és bűnelkövetés volt.

Ezt követően a résztvevőknek alkalomuk nyílt arra, hogy megtekintsék a tököli intézet fiatalokú bűnelkövetők részére fenntartott körleteit.

A Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága együttműködési megállapodást kötött a Magyar Polgári Védelmi Szövetséggel a személyi állomány szakirányú felkészítése, képzése, valamint közös gyakorlatok

végrehajtása érdekében. A megállapodást dr. Kökényesi Antal bv. altábornagy, a büntetés-végrehajtás országos parancsnoka és dr. Endrődi István ny. pv. ezredes, a Magyar Polgári Védelmi Szövetség országos elnöke írta alá a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokságán.

FEBRUÁR 4.

Együttműködési megállapodás született a Honvédelmi Minisztérium Állami Egészségügyi Központ (HM ÁEK) és a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága (BVOP) között

a büntetés-végrehajtási egészségügyi szakdolgozók szakirányú felkészítése, képzése, a személyi állomány térítésmentes fekvő- és járóbeteg szakellátása céljából. A megállapodást dr. Szilvássy István főigazgató és dr. Kökényesi Antal bv. altábornagy, a büntetés-végrehajtás országos parancsnoka írta alá a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokságán.

FEBRUÁR 5.

Az Igazságügyi Hivatal főigazgatója, dr. Hatvani Erzsébet "Az év kiemelkedő szakmai támogatója" címet adományozta a Hajdú-Bihar Megyei Bv. Intézetnek, amely a bv. intézetek

közül elsőként kapta meg ezt az elismerést. A díjat a Hajdú-Bihar Megyei Igazságügyi Hivatal igazgatója, Antal Gábor adta át.

FEBRUÁR 10.

A Pálhalmi Országos Bv. Intézetben rendezték meg a IV. Pálhalmi Felekezeti Találkozót, amelyen 10 egyház 16 képviselője vett részt. Évente egyszer évértékelő, feladategyeztető megbeszélésen találkoznak a lelkesi és missziós tevékenységet folytató felekezetek képviselői a Pálhalmi Országos Bv. Intézetben.

FEBRUÁR 19.

A Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Bv. Intézet Fiatalok Regionális Bv. Intézete szervezeti egységében tett látogatást dr. Forgács Imre igazságügyi és rendészeti miniszter és Varga Valéria kabinetfőnök, akik a fiatalok fogvatartottak elhelyezési körülményeiről és nevelési programjairól tájékozódtak.

FEBRUÁR 22-24.

Az Európai Unió felkérésére Budapest adott otthont a fogvatartottak oktatása, képzése témakörében rendezett nemzetközi konferenciának. Az angol munkanyelvű szakmai fórum célja kettős volt: a résztvevők áttekintették az oktatás finanszírozására szánt programok eredményeit, a fogvatartottak részére biztosított oktatás-képzés gyakorlati problémáit, valamint ajánlásokat fogalmaztak meg ezek megoldására.

A konferencián bemutatkozott a magyar büntetés-végrehajtási szervezet is, amelynek keretében – többek között – levetítették a Heves Megyei Bv. Intézet „Börtön a városért” reintegrációs projektjét bemutató filmet.

FEBRUÁR 23.

A Balassagyarmati Fegyház és Börtönben katolikus börtönlelkészi konferenciát tartottak. A program a – közelmúltban felújított – börtönkápolnában szentmisével kezdődött, majd előadásokra, illetve intézettelátogatásra került sor.

FEBRUÁR 26.

Dr. Hatvani Erzsébet, az Igazságügyi Hivatal főigazgatója „Az év kiemelkedő szakmai támogatója” címet adományozta Frank Tibor bv. dandártábornoknak, a Budapesti Fegyház és Börtön parancsnokának. A címmel járó gravírozott érmét és oklevelet Nyerges Kálmán, a Fővárosi Igazságügyi Hivatal Pártfogó Felügyelői Szolgálat igazgatója adta át.

MÁRCIUS 2.

A Pálhalmi Országos Bv. Intézet sándorházai objektumában ünnepélyes keretek között adták át a haiti

földrengés károsultjai részére a fogvatartottak által összegyűjtött 83 900 Ft., illetve a bv. intézet és a pálhalmi Agrospeciál Kft személyi állománya által gyűjtött 100 000 Ft. készpénzt a – a Haiti Vöröskeresztet képviselő – Magyar Vöröskereszt munkatársainak.

MÁRCIUS 4-5.

A tököli Fiatalokúak Bv. Intézetében – az intézet és az ELTE PPK Neveléstudományi Intézete közös szervezésben – két egynapos szakmai konferenciát tartottak. A tanácskozás célja – a 2010. február 1-jei rendezvényhez hasonlóan – a gyermek- és fiatalokú bűnelkövetés témájának több szempontú feldolgozása volt. A két konferencián egyaránt mintegy 170 fő vett részt.

MÁRCIUS 5.

A Fővárosi Bv. Intézet III. objektumába látogatott dr. Forgács Imre igazságügyi és rendészeti miniszter, Simon Gábor, a Szociális és Munkügyi Minisztérium államtitkára, Verbai Lajos, Budapest X. kerület polgármestere, Ács Péter r. ezredes, rendőrkapitány, továbbá a kerület lakóközössége részéről három fő. A látogatás témája a fogvatartottak és hozzátartozóik tiltott, közterületről megvalósuló kapcsolattartása, célja az ezzel összefüggésben kialakult helyzet felmérése és megvitatása volt. A megbeszélésen a büntetés-végrehajtási szervezetet Dömény Sándor bv. vezérőrnagy, az országos parancsnok biztonsági és fogvatartási helyettese képviselte.

MÁRCIUS 5., 7.

Idén negyedik alkalommal rendeztek ökomenikus világimanapot a Pálhalmi Országos Bv. Intézet mélykúti objektumában. Az imanap témáját minden évben más ország készíti elő, így az idei évben a témaválasztást a kameruni asszonyok sorsa ihlette. A programban a mélykúti Kodály Kórus egyházi dalok előadásával működött közre.

MÁRCIUS 9.

Újjáépített orvosi rendelőt adtak át a Sopronkőhidai Fegyház és Börtön kezelésében álló lakótelepen. Az egészségügyi létesítmény felújítását az intézetben elhelyezett fogvatartottak végezték el. Az orvosi rendelőt dr. Kökényesi Antal bv. altábornagy, a büntetés-végrehajtás országos parancsnoka és Firtl Mátyás országgyűlési képviselő, a Győr-Moson-Sopron Megyei közgyűlés alelnöke adta át.

MÁRCIUS 10.

A Balassagyarmati Fegyház és Börtön kápolnájában dr. Székely János esztergom-budapesti segédpüspök szentmisét mutatott be, amelyen 50 fő fogvatartott vett részt. A fogvatartottak – akik csatlakozva a Magyar Katolikus Püspöki Konferencia országos felhívásához gyűjtést rendeztek a haiti földrengés károsultjainak számára – az istentisztelet végén átadták a 78 500 Ft. összegű pénzadományokról szóló adománylevelet a Katolikus Karitászt képviselőinek.

MÁRCIUS 10-11.

Nemzeti ünnepünk, március 15-e alkalmából több intézetben megemlé-

keztek. A Fővárosi Bv. Intézet I. objektumában emlékműsort rendeztek a fogvatartottak részvételével, a Hajdú-Bihar Megyei Bv. Intézetben a Kölcsey Ferenc Református Tanítóképző Főiskola Felnőttképzési Intézetének munkatársai és a főiskola hallgatói adtak ünnepi műsort a fogvatartottak számára.

MÁRCIUS 11-12.

A nemzeti ünnep alkalmából ünnepélyes keretek között került sor az igazságügyi és rendészeti miniszteri és az országos parancsnoki elismerések átadására a Fővárosi Bv. Intézet Venyige utcai szállóépületének színháztermében. Az ünnepség előljárója Varga Valéria kabinetfőnök volt.

Az igazságügyi és rendészeti miniszter 14 főt, a büntetés-végrehajtás országos parancsnoka 91 főt részesített elismerésben. A Magyar Köztársaság elnöke a nemzeti ünnep alkalmából, kimagasló szakmai munkája elismerésül Magyar Köztársasági Arany Érdemkeresztet adományozott Borsi János bv. ezredesnek, a Nagyfa-Alföld Kft. ügyvezető igazgatójának. A kitüntetés átadására az Országos Igazságszolgáltatási Tanács Hivatalában megtartott ünnepség keretében került sor.

MÁRCIUS 17.

Branko Peran, a horvát büntetés-végrehajtás országos parancsnoka, valamint két munkatársa a magyar büntetés-végrehajtási szervezet informatikai rendszerének megismérése céljából tett látogatást Budapesten. A delegációt dr. Kökényesi Antal bv. altábornagy, országos parancsnok fogadta. A horvát küldöttség tárgyalásokat folytatott a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokságán, majd a Fővárosi Bv. Intézet informatikai rendszerének működését tanulmányozta.

MÁRCIUS 19.

A Bv. Szervezet Oktatási Központjában tartották a 14 hetes alapfokú szaktanfolyami képzésben részt vett 14/15. osztály kibocsátó ünnepségét. Az ünnepség során 32 fő – közöttük 6 fő kitűnő eredménnyel végzett – hallgató vehette át az oklevelét dr. Kökényesi Antal bv. altábornagy, országos parancsnoktól, a rendezvény előljárójától.

MÁRCIUS 23.

A Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága tájékoztatással egybekötött szakmai továbbképzést szervezett a bv. szervek titokvédelmi fele-

lösei számára a 2010. április 1-jei hatállyal életbe lépő, a minősített adatok védelmére vonatkozó szabályozással kapcsolatosan, amely új szakmai alapokra helyezi az erre vonatkozó tevékenységet.

MÁRCIUS 26.

A Szegedi Fegyház és Börtönben tartották meg a Csongrád Megyei Védelmi Bizottság kihelyezett ülését, amelynek fő témája a Szegedi Fegyház és Börtön, valamint a Nagyfai Országos Bv. Intézet összehívása volt.

MÁRCIUS 30.

A Magyar Köztársaságban Akkreditált Tiszteletbeli Konzulok Testületének nyolcfős csoportja – dr. Suha György tiszteletbeli főkonzul, a Testület elnöke vezetésével – szakmai célú látogatást tett a Budapesti Fegyház és Börtönben. A találkozón dr. Kökényesi Antal bv. altábornagy, a büntetés-végrehajtás országos parancsnoka adott tájékoztatót a magyar büntetés-végrehajtás jelenlegi helyzetéről, Frank Tibor bv. dandártábornok, intézetparancsnok mutatta be a Budapesti Fegyház és Börtön tevékenységét. Az előadásokat konzultáció követte, majd a vendégek megtekintették az intézetet.

Összeállította: D. F. I.

Tudósítás a „Zárt ajtók – nyitott lelkek” című konferenciáról

„Zárt ajtók – nyitott lelkek” címmel rendezett közös konferenciát az ELTE Pedagógiai és Pszichológiai Kar Neveléstudományi Intézetén belül működő Kriminál- és börtönpedagógiai Szakmai Műhely, illetve a tököli Fiatalokrák Büntetés-végrehajtási Intézete 2010. január 1-én. A Tököli Művelődési Házban mintegy kétszáz fő részvételével megrendezett tanácskozás fő témája a gyermek- és fiatalkori agresszivitás és bűnelkövetés volt.

A konferenciát Széles Gábor bv. ezredes, a BVOP Fogvatartotti Ügyek Főosztálya vezetője nyitotta meg; a résztvevőket Tóth Tamás bv. ezredes, a tököli intézet igazgatója és dr. Hegedűs Judit tanársegéd, a Kriminál- és börtönpedagógiai Szakmai Műhely szakmai vezetője köszöntötte.

A délelőtti plenáris ülés – amelynek levezető elnök tisztét Szarka Attila, az Aszódi Javítóintézet igazgatója látta el – dr. Hegedűs Judit *Laikusok a börtönvilágról* című előadásával vette kezdetét. Az előadó az oktatómunka keretében szervezett börtönlátogatások ún. reflektív jegyzőkönyveit – amelyekben a hallgatók leírták előzetes elvárásait és utólagos tapasztalatait az adott intézményről, intézetről – elemezte. A jegyzőkönyvekből kiderült, hogy a börtönlátogatások tapasztalatai jóval pozitívabbak az előzetes elképzelésekhez képest, s hogy ezek a látogatások alkalmasak a fiatalok bűnelkövetőkkel és a büntetés-végrehajtási intézetben dolgozókkal kapcsolatos előítéletek elosztatására.

Dr. Kerezsi Klára habilitált egyetemi docens, az OKRI igazgatóhelyettese *A gyermek- és fiatalkori bűnelkövetés helyzete (Az antiszociális magatartás fejlődési ösvényei)* című előadásában számos kérdést vetett fel: Lehet-e látni előre a bűnelkövetéshez vezető utakat?, Valóban erőszakosabbak-e a fiatalok ma, mint régebben? stb. A problémakört sok oldalról megközelítve kitért a szabálykövetéssel, illetve szabályszegéssel, továbbá a büntetések kiszabásával kapcsolatos hazai közvélemény-kutatások tanulságaira (pl. Magyarországon az emberek nagy többsége úgy gondolja, hogy a börtönben lévőknek igen könnyű az életük). Utalt a *Látens fiatalkori devianciák* című nemzetközi felmérés hazai eredményeire, a problémás fejlődési út jellemzőire, a rizikótényezőkre. Kiemelte, hogy az agykutatás új eredményei szerint a fiatalok napjainkban csak 25 éves koruk körül válnak szociálisan éretté. A statisztikák szerint a hazai fiatalok bűnelkövetők száma ugyan enyhe emelkedést mutat, de a média – egyes eseteket felnagyítva – megtévesztően hat a közvéleményre.

Fliegauf Gergely bv. alezredes, a Rendőrtiszti Főiskola Büntetés-végrehajtási Tanszélének tanársegédje a fiatalok fogvatartottak börtönártalmairól beszélt előadásában. A fiatalok kriminológiai sajátosságai (a rossz anyagi helyzet, a kortársi erőszak, a gengszel, a kábítószer-probléma, az erőszak-kultusz stb.) világszerte majdnem azonosak. A börtönártalmak fogalmának

kapcsán az előadó kifejtette, hogy a börtönvalóság megismerésére alkalmasabbak az indirekt módszerek (pl. a falfirka-elemzés) a direktelnél. Az idő rövidségére való tekintettel a számos börtönártalom közül hármat emelt ki: az inkapacitációt (a tétlenségre kárhooztatást), a medikalizációt és a gengesedést.

Oláh László r. őrnagy, a BRFK Bűnmegeelőzési Osztályának vezetője *Dilemmák a bűnmegeelőzésről* címmel tartott előadást. Mint elmondta: az állampolgárok általában nincsenek tisztában azzal, hogy a rendőrség milyen szerepet tölt a bűnmegeelőzésben, s még a szakmai körökben sem magas ennek a munkának a presztízse. A BRFK bűnmegeelőzéssel foglalkozó szervezeti egysége végzi – többek között – a D. A. D. A. és az Ellenszer program koordinálását a fővárosban. Az előadó kiemelte, hogy a szakmai előrelépés érdekében rendkívül fontos lenne az e területen dolgozó munkatársak létszámának megnöveleése, a továbbképzések színvonalának emelése, valamint a jobb feladatmegosztás.

A plenáris ülés előadásait követően a tököli fiatalkorú fogvatartottak a „*Remélem, nem lesz drága*” című vidám jelenetet adták elő – nagy sikert aratva. Az ebédszünetben a fogvatartottak munkáiból összeállított kiállást tekinthettek meg a tanácskozás részvevői.

Délután szekcióülésekkel folytatódott a konferencia programja. A hét szekció témakörei a következők voltak: agresszivitás serdülőkorban, pszichológiai munka a kriminalizálódott fiatalok körében (e témában két csoport is ülésezett), a fiatalkorú bűnelkövetők oktatásának helyzete, pártfogás és utógondozás, bűnmegeelőzés és prevenció, gyermekvédelem a közoktatási intézményekben.

A tudósítás szerzője a két pszichológiai szekció közül azon vett részt (*Pszichológiai munka a kriminalizálódott fiatalok körében II.*), amely a különböző intézményi keretek között megalósuló terápiás törekvéseket mutatta be.

A szekcióülés moderátora **Virágh Judit**, az Aszódi Javítóintézet pszichológusa, az Aszódon folyó művészetterápia részleteibe avatta be az ülés résztvevőit. Ezután **Pregunné Puskás Gyöngyi** pszichológus, a „Ne bánts világ!” Alapítvány munkatársa beszélt törekvéseikről, a szexuális bűnelkövetők kezelését célzó programjukról. Hozzá kapcsolódva **Pekáry László**, a Márianosztrai Fegyház és Börtön pszichológusa számolt be bajorországi tapasztalatról, a szexuális bűncselekményekért elítéltek ottani szociálterápiájáról és a hazai adaptációs lehetőségekről. **Dr. Takács István** főiskolai docens, az ELTE Bárczi Géza Gyógypedagógiai Kar Pszichopedagógiai Tanszékének munkatársa, többek között a szirmabesenyői Fiatalkorúak Regionális Bv. Intézetében készített oktatófilmjéből vetített le részleteket, és ennek kapcsán hangsúlyozta, hogy nagy szükség lenne pszichopedagógusi végzettségű nevelőkre a büntetés-végrehajtásban. Az ezt követő kötetlen beszélgetésben megfogalmazódott, fontos lenne, hogy a fiatalkorú elkövetőkkel foglalkozó szakemberek jobban megismerjék egymás munkáját.

Ezután ismét a művelődési ház színháztermében folytatódott a konferencia – a szekciók beszámolóival. Az összefoglalók – amelyek során valamennyi szekcióvezető kiemelte a résztvevők aktivitását – rövidségük ellenére jól érzékeltették a szekcióülések sokszínűségét.*

Az *Agresszivitás serdülőkorban* szekció munkájáról **Horváth Éva**, a szirmabesenyői Fiatalkorúak Regionális Bv. Intézetének pszichológusa számolt be, aki a szekcióülésen tartott előadásában bemutatta a serdülőkori agresszivitás jellemzőit és a kialakulásában szerepet játszó tényezőket. Azt követően az antiszociális magatartás – elsősorban a büntetés-végrehajtási szervezet keretein belüli – kezelési lehetőségeiről volt szó. Míg **Szilágyi Beáta**, a tököli Fiatalkorúak Bv. Intézete pszichológusa, elsősorban az egyéni kezelési lehetőségekről beszélt egy-egy auto-, illetve heteroagresszív eset ismertetése kapcsán, Horváth Éva a csoportos megoldási módokra fókuszált – a klasszifikáció és a holland Equip tréning bemutatásával. A továbbiakban olyan, a témával kapcsolatos releváns tényezők is felvetődtek, mint pl. az optimális elhelyezési körülmények (Pécs és Kecskemét kapcsán), a zárkán kívüli tevékenységek hatása az agresszív cselekmények számának csökkenésére a szirmabesenyői intézetben, illetve a börtönlelkészek szerepe a fiatalkorúak lelkigondozásában.

A *Pszichológiai munka kriminalizálódott fiatalok körében I.* szekció tevékenységét **Fibiné Babos Barbara**, a tököli Fiatalkorúak Bv. Intézetének pszichológusa és **Szita Istvánné**, a Diótörés Alapítvány Dióhéj Otthonának vezetője foglalta össze. A szekcióülés keretében a két szekcióvezető a fiatalkorú bűnelkövetők sajátosságairól, elsősorban a hátrányos szocializációs körülményeiről tartott előadást. Ezt követte annak a kisfilmnek a lejátsszása, amely egy volt tököli fogvatartottról készült, aki jelenleg joghallgató. A fiatalember beszélt azokról a nehéz körülményekről, amik között felnőtt, mesélt az élményeiről és a tapasztalatairól. Elmondta azt is, hogy a fiatalkorúak börtönében határozta el, hogy jogi egyetemre fog járni – ekkor még érettségije sem volt –, és beszámolt arról az útról, amely a céljához segítette. A szekció fel kívánta hívni a figyelmet arra, hogy kellő támogatás mellett, igenis ki lehet törni az antiszociális életvitelből.

A *Pszichológiai munka kriminalizálódott fiatalok körében II.* szekcióülésről, amelyről **Virág Judit** számolt be a konferencián, a fentiekben adtunk összefoglalót.

A *fiatalkorú bűnelkövetők oktatásának helyzete* szekció moderátora **Sütő László**, a Pannon Oktatási központ intézményvezetője volt. A résztvevők számos szakmai kérdésre kerestek választ: Miért eredményesebb a zártintézeti oktatás a civil szférában folyó oktatásnál hasonló helyzetben lévő tanulók esetében?, Az ösztöndíjaknak a tanulmányi eredménytől kell függnie,

* A szekciók munkájának ismertetésekor nemcsak a konferencián elhangzottakat, hanem a szekcióvezetők utólag írt rövid összefoglalóit is – amelyeket mindannyiuknak ezúton köszönök – figyelembe vettem. D. F. I.

vagy sem?, Jó-e az, hogy a bv. intézeti oktatásban közreműködő tanár dél-előtt a „civil” iskolában tanít, délután pedig a börtönben oktat? stb. A szekcióülésen mód nyílt a bv. intézetekben folyó oktatással kapcsolatos kutatások, illetve az egyes intézmények (Pannon Oktatási Központ, Aszódi Javítóintézet) oktatási tevékenységének megismerésére is.

A *Pártfogás és utógondozás* szekció üléséről **Bacsóné Pelcz Mária** bv. főhadnagy, a tököli Fiatalkorúak Bv. Intézetének utógondozója és **Horváthné Mátrai Katalin**, a Fővárosi Igazságügyi Hivatal Fiatalkorúak Osztályának vezetője számolt be. A szekció célja volt, hogy bemutassa az intézetben folyó utógondozói munka és a pártfogói tevékenység kapcsolatát. A résztvevők kitértek a nehézségekre, amelyek több területen is közösek. (Kiderült például, hogy a fiatalok motiválatlansága nemcsak a bv. intézetekben jelent gondot, hanem az Aszódi Javítóintézetben is.) Egy másik komoly probléma a szabadulás utáni lakhatás biztosítása a korábban gyermekvédelmi gondoskodásban élt fiatalok esetében, ha még a bv. intézetben betöltik a 18. életévüket, és az intézet nem tud utógondozói ellátást biztosítani számukra. A nehézségek mellett szó volt a zártintézetekben folyó nevelői munkáról, illetve a szabadidő hasznos eltöltésének lehetőségeiről is.

A hatodik, *Bűnmegelőzés és prevenció* szekció munkájáról **dr. Ivány Borbála**, az IRM jogi szakreferense adott beszámolót. A szekcióülés során megtartott előadásában dr. Ivány Borbála felvázolta a bűnmegelőzés hazai helyzetét, lehetséges jövőbeni irányait. **Csemáné dr. Váradi Erika PhD**, a Miskolci Egyetem ÁJK egyetemi docense az agressziókezelés új nyugat-európai tréningjeit, **Újvári Zsolt**, az Összefogás a Ferencvárosért Bűnmegelőzési Egyesület elnöke a civil szervezet dropprevenciós programját mutatta be. Az előadásokat követően a rendőrség D. A. D. A. programjának működőképességét, hatékonyságát elemezték a résztvevők. A szekcióülésen részt vevő pedagógusok elmondták, hogy nehéz helyzetben vannak, amikor problémás, nehezen kezelhető gyerekekkel kell foglalkozniuk, hiszen konkrét, kézzelfogható program, eszköz nem áll a rendelkezésükre. Összegzésként az állapítható meg – dr. Ivány Borbála szerint –, hogy fontos lenne a szakmák, szektorok, állami intézmények közötti intenzívebb párbeszéd, a gyakorlati segítség biztosítása (így pl. konferenciák keretében konkrét programok, gyakorlatok ismertetése), a bűnmegelőzési területbe történő finansziális és tudományos investíció.

A hetedik szekciót – amely a *Gyermekvédelem a közoktatási intézményekben* címet viselte – **dr. Hedegűs Judit** vezette. A résztvevők kiscsoportos megbeszéléseken egyeztették álláspontjukat arról, hogy szükséges-e a gyermekvédelmi felelős a közoktatásban, és ha igen, akkor ennek a feladatnak az ellátására ki a legalkalmasabb személy: a szociális munkás vagy a pedagógus. Fontos kérdésként merült fel, hogy a gyermekvédelmi felelős munkáját hogyan határoznák meg a jelenlevők. Egyetértés született a tekintetben, hogy a gyermekvédelemmel, a gyermeki jogok garantálásával foglalkozni kell a közoktatási intézményekben. Felhívták a résztvevők a figyelmet arra, hogy a

munkakör ellátóinak igen sokféle nehézséggel kell szembenézniük munkájuk során. Problémaként merült fel, hogy a fegyelmezésre – megfelelő eszközök híján – képtelen tanár egyre többször követeli a jogalkotótól a hatósági intézkedések alkalmazását, amely a hangsúlyt a nevelésről a jogi eljárásokra, a felelősségre vonásra helyezi.

A szekciók beszámolóit követően a nagy sikerű rendezvény záróbeszédét **dr. Kökényesi Antal** bv. altábornagy, a büntetés-végrehajtás országos parancsnoka mondta el. Kiemelte, hogy – ugyan a magyar börtönnépességnek csak 3%-a fiatalkorú – mégis nagyon fontos fogvatartotti csoportról van szó. Utalt arra, hogy számos fiatalkorú bűnelkövető a büntetés-végrehajtás keretein belül végzi el az általános iskolát. Végezetül kifejezte megelégedettségét a konferencia színvonalát, a szervezők munkáját illetően.

Ezt követően börtönlátogatásra kerül sor: a résztvevőknek alkalmuk nyílt, hogy megtekintsék a tököli intézet fiatalkorú bűnelkövetők részére fenntartott körleteit. (A konferencia legtöbb résztvevője élt is ezzel a lehetőséggel, így több csoportra osztva zajlott le az intézettelátogatás.)

A tanácskozás kiváló alkalmat adott a gyermek- és fiatalkorú bűnelkövetőkkel foglalkozó szakemberek eszmecserejére, s nemcsak az együttműködés fontosságát tette nyilvánvalóvá, hanem annak lehetőségeit is megmutatta. Kezdetét vette egy párbeszéd a különböző intézményi keretek között, de hasonló területen dolgozó szakemberek között a tapasztalatok, módszerek átadása, megvitatása vonatkozásában, amely mindenképp biztató a jövőre nézve.

* * *

Fontos megemlítenünk, hogy miután a 2010. február 1-i konferenciára több százan jelentkeztek, a rendezők – a nagy érdeklődésre való tekintettel – még két tanácskozást szerveztek. A március 4-i és a március 5-i konferencián – amelyek a tököli Fiatalkorúak Bv Intézetében zajlottak le – egyaránt mintegy 170 fő vett részt. Elmondható, hogy az újabb rendezvények is rendkívül sikeresek voltak, jó hangulatban teltek, és ezúttal is jellemző volt a résztvevők aktivitása az előadásokat követő vitákban.

Köszönet és elismerés illeti a szervezőket, **dr. Hegedűs Juditot**, a Kriminál- és börtönpedagógiai Szakmai Műhely szakmai vezetőjét, **dr. Szabolcs Évát**, az ELTE Pedagógiai és Pszichológiai Kar Neveléstudományi Intézet vezetőjét és **Tóth Tamás** bv. ezredest, a tököli Fiatalkorúak Bv. Intézete igazgatóját, valamint az intézet személyi állományát azért, hogy ez a nagy jelentőségű eszmecsere-sorozat megvalósulhatott.

Deák Ferenc István

Deák Ferenc István

Ajánló

Életkor és belátási képesség. Kábítószerrel kapcsolatos jogalkalmazói problémák... (Szerk. Both Emőke.) Budapest, Magyar Kriminológiai Társaság, 2008. 186 oldal. (Kriminológiai Közlemények 65.)

A Magyar Kriminológiai Társaság sorozatának – a Kriminológiai Közlemények – legújabb darabja a Társaság 2007-ben megtartott tudományos üléseinek anyagát tartalmazza. Pontosabban: a hét ülés közül öt tanácskozás előadásait közli a kötet a rendezvények időrendjében.

Az „Életkor és belátási képesség” téma kapcsán Vaskúti András, Katonáné Pehr Erika és Csemáné Váradi Erika előadásának írásos változatát, illetve Kertész Bence kutatási összefoglalóját olvashatjuk a könyvben.

A „Kábítószerrel kapcsolatos jogalkalmazói problémák” című tudományos üléssel kapcsolatosan három, különböző területen dolgozó gyakorlati szakember – Krecsik Eldoróda, Kovács Gábor és Horváthné Mátrai Katalin – előadásai találhatók a kötetben.

Bócz Endre „A bizonyítás egyes elméleti kérdései és gyakorlati problémája” című előadása – amely a kiadvány harmadik tartalmi egységét képezi – a Magyar Kriminológiai Társaság 2007. évi közgyűlésén hangzott el.

2007 novemberében ismét a kábítószer-probléma került napirendre a Társaság tudományos ülésén, amelyen Frech Ágnes és Hipp Katalin tartott előadást.

Szintén 2007 novemberében a Társaság kerekasztal-beszélgetést szervezett, amely a mediáció bevezetések egyéves tapasztalatait, eredményeit, a továbblépés lehetőségeit vizsgálta meg. A témával kapcsolatosan Opóczy László, Fellegi Borbála és Drienyovszki János előadásait közli a kötet.

Évtizedek a kriminológiában. Szabó Dénes 80 éves. Szerk. Finszter Géza és Korinek László. Budapest, Magyar Kriminológiai Társaság, 2009. 125 oldal.

A kötet a világhírű kanadai magyar kriminológust köszönti, aki 1969-ben Montrealban megalapította és 1984-ig vezette a Nemzetközi Összehasonlító Kriminológiai Központot, s aki 1979 és 1984 között a Nemzetközi Kriminológiai Társaság elnöke is volt.

Szabó Dénes, bár 1948-ban – 19 évesen – politikai menekültként hagyta el az országot, a hatvanas évekről kezdve széles kapcsolatrendszerrel épített ki a szocialista Magyarországon, és folyamatosan segítette a kriminológia itthoni fejlődését. Gazdag tudományos munkásságának csak töredéke érhető el magyar nyelven. Ezek sorában legfontosabb az 1981-ben a Gondolat Kiadónál megjelent Kriminológia és kriminálpolitika című munka.

Az ünnepi kiadvány három tartalmi egységből épül fel. Az első részben Szabó András jogászprofesszor, nyugalmazott alkotmánybíró bensőséges kö-

szöntését olvashatjuk. A második rész a „Szabó Dénes magyarul” címet viseli. Az ebben található két interjúból Szabó Dénes életútja, szellemi portréja rajzolódik ki. Ezt követően „Az antropológiától az összehasonlító kriminológiáig” című tanulmányát olvashatjuk a kötetben. A harmadik rész a pályatársak – Finszter Géza, Gönczöl Katalin, Kerezsi Klára, Korinek László és Lévay Miklós – egy-egy írását közli.

Az igényes külsejű, fényképekkel illusztrált kiadvány méltó módon köszönti a 80 éves Szabó Dénest, ugyanakkor sok esetben újszerű, megfontolandó gondolatokat tartalmaz arról, mit is várunk a XXI. század kriminológiájától.

Írások Tauber István emlékére. Szerk. Németh Zsolt. Budapest, ELTE Állam- és Jogtudományi Kar – Magyar Kriminológiai Társaság – Rendőrtisztai Főiskola, 2009. 175 oldal. (Bibliotheca Iuridica. Az ELTE ÁJK tudományos kiadványai. Libri Amicorum 35.)

Tauber István 2009-ben lett volna 60 éves, ám hét évvel ezelőtt alkotóereje teljében elhunyt. Kriminológusként rendkívül sokrétű tudományos munkásságot fejtett ki, több mint 10 évig vizsgálta a cigányság bűnözésének problémáit, kandidátusi disszertációját is ebben a témában védte meg 1984-ben. Oktatói tevékenysége sem volt kevésbé szerteágazó. Már fiatal kora, az egyetem elvégzése óta az ELTE ÁJK oktatója volt, ahol 1996-ban a Kriminológiai Tanszék vezetőjévé nevezték ki. A jogi kar mellett 1975 óta oktatott kriminológiát a Rendőrtisztai Főiskolán, 1994 óta pedig a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetemen.

A kötet a szerkesztő, Németh Zsolt rövid tisztelgő írásával kezdődik, majd tizenkét szerző – Lévay Miklós, Gönczöl Katalin, Vavró István, Bíró András, Ladányi János, Krémer Ferenc, Kerezsi Klára, Finszter Géza, Csemáné Várad Erika, Sárkány István, Barabás Tünde és Windt Szandra – tanulmánya található a könyvben. (Ezekben a tanulmányokban számos utalás történik Tauber István szociális érzékenységre és komplex látásmódjára.)

Ezt követően válogatást olvashatunk Tauber István írásaiból, majd a kiadvány Tauber István publikációit sorolja fel. (A kötetben található jegyzék korántsem teljes, hiszen Tauber István több alkalommal is publikált a Börtönügyi Szemlében, s ezen cikkek egyike sem szerepel a listában.)

A több intézmény összefogásával és a Magyar Tudományos Akadémia támogatásával létrejött kiadvány egy nagyhatású tudós, egyetemi oktató, az egyik legtehetségesebb hazai kriminológus személyének, munkásságának állít emléket.

Lajtár István: A büntetés-végrehajtás garancia- és kontrollrendszere Magyarországon. Budapest, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft. 2010. 211 oldal. 4 800 Ft.

A szerző célja annak feltárása volt, hogy a garanciarendszer részét képező büntetés-végrehajtási ügyészi törvényességi felügyelet és jogvédelem, a bv. bí-

rák működése, a társadalmi ellenőrzés, valamint az állampolgári jogok országgyűlési biztosa és a nemzetközi szervek ellenőrző tevékenysége kellő és hatékony garanciát jelent-e az emberi jogok biztosításához, a törvénysértések megszüntetéséhez és megelőzéséhez, a büntetés-végrehajtás hatálya alatt állók – különösen a fogvatartottak – magyarországi jogi helyzetének védelméhez.

A könyv tartalma hét fejezetre oszlik. A bevezetést követő kitekintő jellegű fejezet a nemzetközi elvárásokat és a külső kontroll gyakorlásának egyes európai modelljeit mutatja be. A következő gondolati egység a témakörrel kapcsolatos rövid történeti áttekintést tartalmaz. A negyedik, legterjedelmesebb fejezet a büntetés-végrehajtás garancia- és kontrollrendszerének hatályos szabályozását tekinti át az ügyészség, a bv. bíró, az ombudsman tevékenységén, illetve a társadalmi ellenőrzés és a nemzetközi kontroll szerepének érvényesülésén keresztül. Az ötödik anyagrész a garancia- és kontrollrendszer hatókörét, működésének jogalkalmazási kérdéseit tekinti át. Az utolsó két fejezetben a szerző kodifikációs javaslatait foglalja össze, majd a kötetet záró gondolatait fejt ki. A kötet az irodalomjegyzék és a nemzetközi jogforrások felsorolásával fejeződik be.

A kiadvány, amely a hazai büntetések végrehajtásának garancia- és kontrollrendszerét átfogó, elemző módon mutatja be, minden büntetés-végrehajtási szakember érdeklődésére számot tarthat.

Szociális statisztikai évkönyv, 2008. Szerk. Varga Anna. Budapest, Központi Statisztikai Hivatal, 2009. 172 oldal. 5 500 Ft.

A kiadvány részletes adatokat tartalmaz a 2008. évi népességszámról, gazdasági aktivitásról, családtámogatásról, gyermekjóléti ellátásról, gyermekvédelmi gondoskodásról, szociális támogatásokról, szociális alap- és nappali ellátásokról, elhelyezéssel egybekötött szociális ellátásokról, táppénzről, nyugdíjakról és nyugdíjszerű ellátásokról, a szociális és gyámügyi igazgatásról, valamint az igazságszolgáltatásról. (A hosszú felsorolásból jelen ismertető kizárólag az utolsó témára fókuszál.)

Az „Igazságszolgáltatás” című rész adatai szerint 2008-ban a bűnelkövetők száma 122 695 fő, az ismertté vált közbűnös bűncselekmények száma 408 407 volt. (Az elkövetők száma gyakorlatilag stagnált, a bűncselekményeké kismértékben csökkent 2007-hez képest). A jogerősen elítéltek száma összesen 84 457 főt tett ki (a jogerősen elítélt fiatalok száma 6 234 volt). A jogerősen elítélt felnőttek közül 24 697 főt ítéltek szabadságvesztésre, 34 697 főt pénzbüntetésre, 18 056 főt pedig egyéb büntetésre. A büntetés-végrehajtási intézetekben lévő elítéltek száma 2008. december 31-én 10 072 fő volt. Az elmúlt évek viszonylatában 2002-ben volt a legmagasabb az elítéltek száma (13 260 fő).

Ugyan a Szociális statisztikai évkönyvben közölt igazságszolgáltatási rész a Magyar statisztikai évkönyv vonatkozó fejezetének kivonatos változata (ezért nincsenek benne például adatok az előzetesen letartóztatottakról), mégis jó, hogy helyet kapott a kötetben.

Zentai István: Meggyőzéstechnika és kritikai gondolkodás a mindennapi gyakorlatban. Budapest, Medicina Könyvkiadó Rt., 2006. 267 oldal. 2600 Ft.

A szerző véleménye szerint Magyarország rendkívül rossz képet mutat az általános vitakultúra terén; a szakemberek, beleértve a vezetőket, kommunikációs felkészültsége meglehetősen alacsony. Zentai István e témában korábban már két könyvet publikált (A meggyőzés útjai. A mindennapi meggyőzés pszichológiája, 1998; A meggyőzés csapdái. Hibák és visszaélések a mindennapi meggyőzésben, 1999.), mostani munkája egyrészt korábbi műveinek tudásanyagára támaszkodik, másrészt új nézőpontokat, problémákat vet fel.

A kötet tartalma öt gondolati egységből áll. A Bevezetés a meggyőzéstechnika fogalmát és tanulhatóságának feltételeit tisztázza, valamint – mindezek előtt – egy érdekes helyzetgyakorlatot tartalmaz, mely alapján az olvasó tisztázhatja: szüksége van-e a könyvre, vagy sem. A meggyőzés kommunikációelmélete című rész bemutatja, hogyan lehet élni és visszaélni a kommunikációval, leírja a dialógus szabályait, a hétköznapi racionális vita sajátosságait, továbbá a közlemények értelmezésébe is beavatja az olvasót. Egy-egy rész foglalkozik a befolyásolás pszichológiájával, illetve az érvelés logikai oldalával. A Függelék című rész az érvelések alapvető logikai összefüggéseire hoz gyakorlati példákat.

Ez a könyv arra buzdít, hogy próbáljunk meg mindennapi életünkben a kontrollálatlan, automatikus és felületes társas viselkedés formáitól valamiféle kontrollált, kritikai elemző magatartás felé elmozdulni. A kiadvány – szakkönyv jellege ellenére – az olvasók rétegei számára ajánlható.

(Válogatás a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokság Szakkönyvtára legújabb szerzeményeiből)

C O N T E N T S

STUDY

1	Borbála Paksi – Petra Arnold:	Drug usage of convicted prisoners
24	Ágnes Solt:	Aggression among the prisoners: reasons and consequences
38	Mariann Tóth:	Measurement of prisoner's satisfaction – some lessons about a psychological test

WORKSHOP

45	Tamás Módos – János Gáspár:	New approach of the regime at Strict and Medium Regime Prison in Vác
67	Béla Nádasi – Tibor Sztodola:	The effect of Act of 2009 LXXX on security measurements

PAST

71	József Estók:	Gallery portrait about Hungarian Prison Affairs: Sándor Kozma (1825 – 1897)
79	Nánási László:	Hungarian Prison Service memories in Kiskun Museum

OUTLOOK

83	Borbála Gyöngyi Jójárt:	Brazilian prisons: from the society's failure to the mafia
91	Klára Király:	News from prison world

IN BRIEF

99		Event calendar
104		Correspondence on the conference „Closed doors –opened souls”

BOOKSHELF

109	Ferenc István Deák:	Recommendation

I N H A L T

		STUDIE
1	Borbála Paksi – Petra Arnold:	Drogenkonsum von verurteilten Strafgefangenen
24	Ágnes Solt:	Aggressionen unter den Häftlingen: Gründe und Konsequenzen
38	Mariann Tóth:	Beurteilung der Zufriedenheit von Häftlingen – Hintergrundinformationen über einen psychologischen Untersuchung
		WERKSTATT
45	Tamás Módos – János Gáspár:	Ein neuer Ansatz im Strafvollzug in dem Gefängnis in Vác (hohe und mittlere Sicherheitsstufe)
67	Béla Nádasi – Tibor Sztodola:	Die Auswirkungen von dem Gesetz aus 2009 LXXX auf die Sicherheitsstandards
		VERGANGENHEIT
71	József Estók:	Portraitgalerie über die ungarische Gefängnisverwaltung : Sándor Kozma (1825 – 1897)
79	Nánási László:	Erinnerungen der ungarischen Justizvollzugsanstalten im Kiskun Museum
		AUSBLICK
83	Borbála Gyöngyi Jójárt:	Brasilianische Gefängnisse: Vom Versagen der Gesellschaft bis zur Mafia
91	Klára Király:	Nachrichten aus der Gefängniswelt
		IN KÜRZE
99		Ereigniskalendarium
104		Informationen über die Konferenz „Geschlossene Türen – geöffnete Seele“
		BÜCHERREGAL
109	Ferenc István Deák:	Empfehlung